HRISOVUL

III

1943

HRISOVUL

III

1943

„HRISOVUL" BULETINUL ŞCOALEI DE ARHIVISTICĂ

APARE ANUAL

REDACŢIA ŞI ADMINISTRAŢIA: Strada Arhivelor Nr. 4, Bucureşti I.

Buletinul este proprietatea Şcoalei de Arhivistică în baza ordonanţei prezidenţiale a Tribunalului Ilfov, secţia I Comercială, sub Nr. 5955 din 24 Martie 1941, dosar Nr. 667/1941. A fost înscris în registrul publicaţiilor periodice sub Nr. 51/1941. Aprobat de Serviciul central al cenzurii presei cu Nr. 272/1941.



EDIŢIE IN CINCI SUTE EXEMPLARE

TIPARUL „CARTEA ROMÂNEASCĂ" BUCUREŞTI

HRISOVUL

BULETINUL ŞCOALEI DE ARHIVISTICĂ

PUBLICAT DE

PROF. AURELIAN SACERDOŢEANU

DIRECTORUL ŞCOALEI DE ARHIVISTICĂ

ŞI

DIRECTORUL GENERAL AL ARHIVELOR STATULUI

III



BUCUREŞTI

1943

Vigneta de pe foaia de titlu reprezintă, în mărimea originală, sigiliul lui Radul cel Mare, Domnul Ţării Româneşti, atârnat cu şnur roşu şi albastru la hrisovul din 1499 Ianuarie 25, aflat la Arhivele Statului din Bucureşti, Secţia peceţi, şi are legenda: † Iѡ Радѹл Воєвода и г[осподи]нь вьсои земли Ѹггровлахиской с[ы]нь Влада Великаго Воєвода. Desen de C. St. Gheorghiu.

DESPRE CIRCULAŢIA MONETARĂ LA ROMÂNI IN EVUL MEDIU

— DUPĂ DOCUMENTE —

Istoria Românilor în epoca de formare ca naţiune, cum şi în aceea în care s'a ajuns la cele dintâiu state româneşti, este foarte puţin cunoscută. In cea mai mare parte suntem încă în domeniul ipotezelor. Unii cred că în această vreme strămoşii noştri s'ar fi ocupat exclusiv cu păstoritul seminomad şi nu au putut avea cât-de-cât o vieaţă organizată, aceasta venind mai târziu datorită a diferite influenţe externe. Alţii, din potrivă, susţin că întreaga vieaţă românească medievală era de caracter pur agrar, iar cele dintâiu formaţiuni politice n'au fost decât nişte alcătuiri ţărăneşti, sub oblăduirea unui semen întru nimic deosebit de totalitatea locuitorilor. Nu rareori s'a negat chiar existenţa noastră în actualul teritoriu al ţării, considerându-se ca neexistând aici decât o vieaţă barbară, discontinuă.

Cauza pentru care a fost astfel înfăţişată istoria noastră se datoreşte, după cum se ştie, unui singur lucru : lipsei de izvoare literare istorice, care să mărturisească ceva despre noi. Şi cum numai acestea erau luate în consideraţie, s'au putut forma uşor tot felul de ipoteze, atâta vreme cât istoriografia se baza exclusiv pe astfel de izvoare. De data aceasta lăsăm la o parte faptul că acestea nu lipsesc chiar atât cât se crede, întrucât nu ne este în gând a înfăţişa istoria Românilor prin izvoare narative, dar ţinem să precizăm că ele sunt. E drept însă că nu menţionează populaţiile locale decât, sau sub nume barbare, care veneau de la stăpânitorii vremelnici, sau, ceeace e mai des şi conform uzului în Bizanţul intelectual, se arhaizează întreaga onomastică. Când se va elucida întreagă această problemă, se va putea vedea când şi cum apare elementul barbar, şi când şi cum cel romanic, autohton nu numai în ţara românească de azi, ci în întreg Sud-Estul

european, unde s'a exercitat o intensă romanisare. Acum, având în vedere locul în care ne aflăm, ne gândim la alte izvoare istorice de caracter deosebit.

In adevăr, dela o vreme încoace a început să se ia ca martor al trecutului nostru şi izvorul arheologic, care, în bună parte, înlocueşte cu prisosință lacuna izvorului scris. De altfel, pentru unele epoci, descoperirile arheologice sunt singurele mărturii ale unor vremi de mult apuse. Prin astfel de informații e destul să amintim caracterul deosebit pe care îl capătă Domnia noastră, în urma săpăturilor dela Curtea-de-Argeş, spre a ne da seama de importanța acestui fel de izvoare. Pe această cale se poate constata vieața destul de intens dusă pe aceste meleaguri, relevată în atâtea alte locuri. E concludent dacă citâm ruinatele temelii ale Voditei lui Nicodim, cea mai veche mânăstire a noastră, aşezată ea însăşi pe ruinile alteia cu mult mai veche, care ne arată o *vieață organizată* înainte de sec. XIV. Adăogăm la aceasta mențiunea unei biserici orientale la Alba Iulia chiar pe vremea invaziei ungureşti, şi alte mănăstiri ardelene, de acelaşi caracter, la Cluj-Mănăştur, la Poarta Mezeşului şi în alte părți şi ne dăm seama că monumentele acestea nu puteau fi zidite de cine-ştie ce dute-vino, ci de o populație bine legată de pământul pe care îl locuia din vechime.

Intre aceste monumente arheologice, pe care ni le pune la îndemână hârlețul, este şi moneta, care, din toate timpurile, se găseşte pretutindeni pe pământul românesc. E drept că ea nu ne poate preciza nici momentul în care a venit pe teritoriul românesc, nici dacă a aparținut unui Român. Ea arată numai o dată după care ştim că a fost folosită, indiferent de cine, însă pe acest pământ al nostru. De orice neam ar fi fost posesorul ei, e sigur că o aducea spre a-i fi de folos în relațiile cu locuitorul de aici. Numai astfel se explică numărul important de monezi medievale, prin care se probează o continuă circulație a lor la noi, din epoca romană până la apariția statelor nouă. Insă, având în vedere faptul că nu toți barbarii aveau nevoie de ea, întrebuințarea monetei presupunând un stadiu de vieață deosebit, şi că pe de o parte succedându-se la intervale deosebite iar pe de alta ei fiind de origini diferite şi din deosebite părți, deci în imposibilitate să ruleze continuu aceeaş monetă care nu era a lor, trebue neapărat să se considere că a existat o populație locală care a ştiut să prețuiască moneta, mai ales imperială bizantină. Această popopulație nu putea fi decât cea romanică pe care o legau de Imperiu

originea şi vechile tradiţii, întrucât barbarii, cei din Dacia în primul rând, n'au avut nici continuitate nici posibilitatea de a intra în legături ordonate cu acest Imperiu, pe care îl râvneau dar nu-i dădeau consideraţie.

Este deci de un deosebit interes a ţinea seama de răspândirea monetei medievale de-alungul şi de-a-latul pământului românesc. Tezaurele ce s'au scos din pământ până acum ne-o dovedesc cu prisosinţă. Prin ele vedem că în toată această vreme cea mai întrebuinţată monetă era fără îndoială aceea care se bătea mai aproape şi avea un credit mai mare. Cea mai de seamă era aceea care venea din Bizanţul de care eram, cel puţin în parte, legaţi deadreptul [1]). Acesteia îi urma moneta veneţiană, care străbătea prin porturile Mării Negre [2]). Pe uscat ne venea renumita monetă de Friesach, bătută în Carintia [3]), de altfel foarte pre-

1. Astfel la Cilibichioi (jud. Constanţa) s'au aflat monezi de bronz dela Leon I (457—474); la Cerna Nemţească (Torontal), monezi de aramă dela Constantin VII Porfirogenitul (913—959); în Dobrogea, dela Ioan Zimisces (969—975); *constantinaţi* dela Vasile II Bulgaroctonul (976—1025) la Dolheşti (jud. Huşi); de aur, dela Constantin IX Monomahul (1042—1054) la Sântandrei (Bihor); de aramă, bronz şi aur, dela Comneni (1081—1185) şi până la Constantin XI Dragases (1448—1453), la Cerna Nemţească, Isaccea, Zimnicea şi Tirimia Mare (Torontal). Toate acestea au fost relevate de C. Moisil, *Monete şi tezaure monetare*, în *Buletinul societăţii numismatice române*, X (1913), p. 21; XI (1914), p. 25; XV, (1920), p. 78, 80—81. Cf. şi W. Knechtel, *Despre monetele bizantine*, *ib.*, XVI (1921), p. 10—12. E sigur că pe lângă acestea mai sunt şi altele, mult mai numeroase, care stau încă în colecţii publice şi private nerelevate până acum, după cum pot fi altele şi publicate dar pe care nu le cunoaştem. Mai trebue să precizăm aici încă un lucru: nu monezile de metal preţios sunt acelea care ne interesează pe noi în primul rând, pentru circulaţia lor în Dacia mai ales, ci numai cele obicinuite, de bronz sau de aramă. Cele dintâiu puteau fi aduse şi numai ca metal preţios, având o valoare intrinsecă servind şi ca ornament, fie pentru Români, fie pentru barbarii care le-ar fi luat prin spoliare. Dimpotrivă, celelalte, care prin metalul lor au o valoare infimă, nu puteau circula decât numai prin credit şi obicinuinţă, corespunzând unor necesităţi economice locale, lucruri pe care barbarii nu le aveau,

2. C. Moisil, *Monetăria Ţării Româneşti în timpul dinastiei Basarabilor*, în *Anuarul institutului de istorie naţională*, III (1924—25), Cluj 1926, p. 131: *ducatul* sau *galbenul venetic*; când vine prin Ardeal ducatul este sinonim cu *florinul*. Comerţul genovez aducea moneta bizantiză de aur, *perperii* sau *zloţii*, zişi şi *zloţi tătăreşti*, Id., *ib.*, p. 125.

3. Id., *Contribuţiuni la originea cuvântului „ban"*, în *Bul. Soc. Num. Rom.* XV (1920), p. 32.

țuită, împreună cu variata monetă ungurească [1]). Nu trebue să uităm că atunci când s'au bătut au circulat și banii sârbești [2]), bulgărești [3]) și poloni [4]). Evident că la aceste feluri de monetă se poate adăoga și alta, de proveniență deosebită, care se întâlnește însă mai rar [5]). Toate acestea circulau la Români, nu numai atâta timp cât nu aveau moneta lor, dar și după ce au luat naștere cele dintâiu bănării sau hereghii [6]), deoarece moneta națională nu excludea pe cea străină decât atunci când era falsă [7]). Iată deci

---

1. Astfel, dela Ladislau I (1077—1095), *dinari* la Sântandrei (Bihor), dela Ludovic I (1342—1382), la Niculițel (Tulcea), dela regina Maria de Anjou (1383—1385), la Turnu-Severin; cf. Moisil, *Monete și tezaure*, l. c., X (1913), p. 22; XII (1916), p. 43; XV (1920), p. 81. Odată cu această monetă a venit și aceea care era bătută de Banii Slavoniei, *denarii banales*, Id., *Monetăria Țării Românești*, l. c., p. 129.

2. Id., *ib.*, p. 121.

3. Id., *ib.*, p. 125, 127. La Silistra s'au găsit multe monezi dela țarii Alexandru și Sracimir, id., *Monete și tezaure*, l. c., XIII (1916), p. 43; însă și împreună cu monezi dela Vlaicu Vodă, id., *ib.*, XXXI (1926), p. 18.

4. Id., *Monetăria Țării Românești*, l. c., p. 121.

5. Moneta cehă, groșii apuseni, etc. Cf. I. Nistor, *Handel und Wandel in der Moldau bis zum Ende des 16. Jahrhunderts*, Czernowitz 1912, p. 112—138; N. Iorga, *Istoria Românilor prin călători*, ed. II, vol. I, București 1928, p. 107—108.

6. Se știe că cele dintâiu hereghii naționale au fost create de Vlaicu Vodă în Țara Românească și de Petru Mușatin în Moldova. Moneta lui Vlaicu și Radu I era chiar destul de variată; cf. Dr. G. Severeanu, *Despre moneta lui Radul I (1380—1385) cu tipul cavalerul și varietățile ei*, în *Bul. Soc. Num. Rom.*, XVI (1921), p. 117—118; id., *Efigia monetară a lui Radu I Basarab*, ib., XVIII (1923), p. 112—113; C. Moisil, *Monetele lui Radu I Basarab*, în *Buletinul Comisiunii monumentelor istorice*, X—XVI (1917—1923). *Curtea Domnească din Argeș*, București 1923, p. 122—133. Alături de acestea erau și alte bănării pe pământul românesc, cum erau cele de la Rodna, Cluj, Alba Iulia și Sibiu; cf. Homán Balint, *Magyar pénztörténet, 1000—1325*, Budapest 1916 apud *Bul. Soc. Num. Rom.*, XV (1920), p. 35; C. Moisil, *Contribuțiuni la origina cuvântului „ban"* l. c., p. 34. Se poate adăoga și acea problematică bănărie a Banatului de Severin, dela care vor fi provenind cele două tipuri pe care le cunoaștem în câte un exemplar; cf. Dr. G. Severeanu, *Contribuțiuni la studiul începuturilor numismaticei Țării Românești*, în *Bul. Soc. Num. Rom.* XII (1915), p. 114—115; N. Iorga, *Istoria Românilor în chipuri și icoane*, III. *Negoțul și meșteșugurile în trecutul românesc*. București 1906, p. 207; ed. II, Craiova 1921, p. 285.

7. Lăsăm la o parte afirmația documentului din 1096, în care e vorba de colectare de bani pentru cruciată și printre Români, „qua iter collecta undique" la I. Benkö, *Milkovia*, I. Viena 1781, p. 55—57; Hasdeu, *Arhiva istorică* I, 1, p. 59; e publicat și în Hurmuzaki, *Documente privitoare la istoria Românilor*, I, 2, București, 1890, p. 375—376, însă sub anul 1395; deasemeni și „să nu plătească vamă" (ДА НЕПЛАТѢТЪ МЫТЪ) decât la Bârlad, la 1134 Hasdeu, în *Instruc-*

o bogăţie monetară destul de variată, care a existat pe pământul românesc înainte de anul 1400.

Pe lângă aceste monezi aflate în pământ, avem posibilitatea să constatăm deasa lor circulaţie printre Români şi altfel. Anume în menţiunile tranzacţiilor în care intrau şi ei. De altfel însăşi intenţia noastră, de data aceasta, nu este să arătăm tezaurele monetare aflate şi importanţa lor, ci să scoatem informaţiile care menţionează şi moneta, din izvoarele scrise sporadic în legătură cu acest ţinut, în primul rând din documentele propriu zise. Evident că numărul acestor izvoare, înainte de întemeerea ţărilor româneşti sau concomitent cu începuturile lor, e destul de mare. Insă pe noi ne interesează numai acele izvoare care menţionează precis în ele şi existenţa Românilor ca părtaşi ai tranzacţiilor, făcându-se astfel dovada întrebuinţării directe, sau acelea care se referă la un teritoriu în care elementul românesc e bine documentat. In acest fel lucrul se probează pe o zonă mult mai întinsă decât aceea care este astăzi, adică atât cât era de întinsă diasporaua românească tot evul mediu. E destul să ne gândim că Românii erau în calea tuturor drumurilor care legau strălucitorul Bizanţ cu oricare parte a lumii. Astfel legătura cu Italia se făcea prin munţii Macedoromânilor; cu centrul Europei, peste cei din Serbia şi Bosnia; iar cu Nordul şi cu Răsăritul, peste cei din Balcani, dela Dunăre, Carpaţi şi Mare. Tot ei stăteau şi în calea drumurilor cu Orientul, fie că veneau bogăţiile pe mare şi treceau spre coasta Dalmaţiei, sau pe Dunăre în sus, ori spre oraşele Poloniei şi spre marea Baltică dând în acel care era să fie marele drum hanseatic,

---

ţiunea publică, I (1866), p. 8; id., *Traian*, I (1869), p. 199, actele fiind cunoscute ca false; cf. A. Bunea, *Stăpânii Ţării Oltului*, AR. *Disc. de recep.*, Bucureşti 1910, p. 49—50; P. P. Panaitescu, *Diploma bărlădeană din 1134 şi hrisovul lui Jurg Koriatovici*, in *Revista istorică română*, II (1932), p. 46—51, unde se reeditează textul şi se dă discuţia mai veche. Nu luăm în seamă nici documentul din 1231 al Capitulului bisericii transilvane pentru Boiul şi Sâmbătelul, în care e vorba de „recompensa in pecuniarum solutione" publicat şi în Hurmuzaki, I, 1, p. 120, fiind lămurit ca fals deşi e reprodus şi de F. Zimmermann şi C. Werner, *Urkundenbuch zur Geschichte der Deutschen in Siebenbürgen*, I, Hermannstadt 1892, p. 55, colecţie în care s'a făcut totuş o purificare a actelor; v. bibliografia discuţiei la A. Sacerdoţeanu, *Guillaume de Rubrouck et les Roumains au milieu du XII-e siècle*, Paris 1930, p. 166. Cred însă că actul merită reluarea discuţiei. Deasemeni ţinem de suspect ordinul hanului tătar al Transilvaniei, Kadan, din 1242, asupra circulaţiei monetei, cu „nummos nostros" şi „nummos byzantinos"; v. Sacerdoţeanu, *o. c.*, p. 169—170; cf. şi id., *Marea invazie tătară şi Sud Estul european*, Bucureşti, 1933, p. 70 n. 2.

fie că veneau pe uscat, pe acel drum care s'a făcut cunoscut sub numele de dıumul tătărăsc.

In toate aceste părţi se ştie, că apar de timpuriu Vlahii noştri, nu întotdeauna în situaţii prea bune. Nu ştim dacă în anul 976, Vlahii aceia blestemaţi nu au ucis pentru bani, la Stejarii Frumoşi, pe revoltatul David, căci Cedren nu precizează. E mai probabil că nu. In drumul Varegilor, ostaşi renumiţi în Bizanţ, Românii apar pe la sfârşitul sec. XI, sau începutul celui următor, în aceeaş situaţie : ucid pe unul dintre aceşti soldaţi. Şi Blökumennaland a inscripţiei ce i se pune pe mormântul săpat tocmai în Gothland, nu poate fi decât în nordul Dunării, ţinutul cel mai apropiat de Baltica, iar motivul pentru care putea fi ucis un mercenar, nu era decât solda lui. Nici Beniamin de Tudela, pe la 1170, nu spune ce anume jefuiau Vlahii, pe care i-a întâlnit şi el în cale, dar fiindcă mărturiseşte că nu ucideau pe Evrei, bănuim că erau cruţaţi deoarece vor fi avut cantităţi pecuniare mai mari, de care erau mulţumiţi. Această ieşire la drumul mare e sigur că nu o făceau Românii pentru lucruri imediat utile, ci pentru acelea care tentau : moneta şi bijuteria. Că erau strângători de bani, sau că le simţiau utilul, ne-o dovedeşte în aceeaş Vlahie eladică, mişcarea pornită — şi atunci — împotriva impozitelor excesive puse de Constantin X Ducas împăratul, de către Vlahul Berivoiu. In Balcani, din acelaşi motiv financiar, ridică steagul revoltei şi fraţii Asăneşti. Iată deci câteva informaţii în care moneta joacă un rol important.

Pe de altă parte şi Românii erau ostaşi bizantini. Şi ei deci ca şi ceilalţi, erau plătiţi, aveau soldă. Vedem aceasta încă din 1027, când îi găsim mergând în Sicilia în oastea lui Constantin VIII. Insă mai clar apare această situaţie în timpul lui Alexis I Comnen, care adună importante contigente dintre Români tocmai în momentele cele mai critice ale existenţei tronului său. Aceasta dovedeşte chiar că ei erau ostaşi de elită. Unii dintre aceştia luptă la Vardar şi împotriva cruciaţilor. De acum înainte situaţia lor militară în imperiu se lămureşte şi mai bine. Dacă Românii ar fi fost lipsiţi de această însuşire, ar fi inexplicabilă puterea armată a Asăneştilor, cari pe la 1186—1190, puteau dispune de peste patruzeci de mii de ostaşi. Dealtfel Ansbertus, care ne dă această informaţie, ţine să precizeze că e vorba de „opulenta Flachia". Ori toată această armată asănească nu se putea ţine decât cu mare cheltuială, deci cu bani.

Românii au fost şi ostaşi de pradă, în cetele briganzilor de după marea invazie tătară, când ajung până în Cehia şi până în Italia la Assisi. Au luptat şi în rândul armatei regilor Ungariei. Sunt ştiute cazurile când Bela IV i-a luat împotriva lui Ottokar regele Boemiei, şi se pare că în aceeaş situaţie au mers şi împotriva Rutenilor la 1277, ca să nu pomenim existenţa lor şi la 1210, în oastea comitelui Sibiului îndreptată spre Vidin.

Dar şi în alt mod ei ştiu să capete banul : fac neguţătorie. Pe la anul 1110 îşi vindeau produsele ocupaţiunii lor păstoreşti călugărilor dela Sf. Munte. Aici însă nu ştim dacă era la mijloc numai dorul de câştig, sau şi altceva, întrucât vedem că fetele şi nevestele Vlahilor calcidieni, care „aveau pe diavolul în inima lor", întorseseră minţile călugărilor atoniţi dela cele sfinte. Oricum, ele vindeau acolo mult lapte şi destul caş vestit de Athos, în timp ce bărbaţii păşteau turmele în munţi [1]).

In toate aceste ocazii bănuim ca agent provocator banul, sau, vulgar, „ochiul dracului". Că nu ne putem de loc gândi la lipsa lui, ne stă dovadă interesul deosebit care s'a pus totdeauna pentru comerţ în aceste părţi. Deci, logic, trebue să se admită circulaţia monetei pe întregul ţinut locuit de Români. Insă, ca să putem vedea precis întrebuinţarea ei chiar de către Români, avem şi mărturii documentare. Vom aminti atâtea câte îngădue cercetarea noastră acum.

*

In documentele care ne stau la îndemână constatăm mai întâiu întrebuinţarea monetei şi sub denumiri precise, dar şi sub nume care presupun o evaluare monetară. Menţionăm câteva din acestea din urmă, destul de răspândite. In primul rând e numele generic de *moneta*, *nummus* sau *pecunia*, care cuprinde în sine tot felul de bani ; apoi *tributum*, uneori şi *telonium* [2]), care înseamnă o anumită plată, de obiceiu în monetă ; *pondus* sau *pondera* şi *pensum* sau *pensus*, care determină şi o cantitate de monetă, însă mai des o cantitate de metal preţios. La acestea de multe ori se adaogă şi echivalentul în monetă determinată. Deasemeni tot

1. Cf. A. Sacerdoţeanu, *Vlahii din Calcidica*, Bucureşti 1934, p. 4—6 (extras din volumul „In memoria lui Vasile Pârvan").

2. In constituţia feudală a Ungariei dată de Andrei III în 1298, se face şi acest echivalent : „ut regalia seu reginalia in *tributis* seu *tricesimis*, cum omni integritate percipi possint", Hurmuzaki, I, 1, p. 535. Actul conventului din Cluj-Mănăştur din 1360 : „*tributa* seu *telonia*", id., I, 2, p. 67.

moneta trebue avută în vedere atunci când se vorbeşte de *summa, quantitas* sau *census* [1]), nu însă totdeauna când e vorba de *decima, vicesima, tricesima, quinquagesima,* etc., care presupun în primul rând o contribuție în natură, afară de cazul când e specificat în ce fel se face plata [2]). Deasemeni tot de monetă e adeseori vorba atunci când se menționează o vânzare, o vamă sau o amendă.

Circulația monetară, după astfel de izvoare, se prezintă în felul următor. Menționăm mai întâiu documentele de caracter extern, spre a completa informația noastră cu aceea ce găsim în cele dintâiu documente interne.

In legătură cu cavalerii Teutoni aşezați în Țara Bârsei, care se ştie că era vecină cu *Terra Blacorum*, avem cea mai veche informație diplomatică în care e vorba de monetă [3]. In aceste documente încă din 1211 se vede preocuparea pentru metalul care putea servi la baterea monetei, întrucât se spune că dacă s'ar găsi aur sau argint în ținutul donat, jumătate să se dea fiscului şi numai jumătate să rămână cavalerilor. E de presupus că aceeace le-ar fi rămas lor din aurul sau argintul care eventual s'ar fi găsit, nu l-ar fi întrebuințat decât pentru baterea banilor. De altfel mai jos se precizează, în acelaş document, că nici un voevod — e vorba de cei din Ardeal — nu are a se amesteca asupra lor, fiindu-le permisă baterea *dinarilor*. Tot atunci se fixează locul târgurilor şi *tributul* lor [4]). Se pare că această formă a donației

---

1. V. infra, p. 13 n. 1, 16 n. 1 şi p. 20 n. 1.

2. Cum e în 1352 când papa Clement VI cere regelui Ungariei „quod ipsa *decima* ad *monetam* currentem communiter in regno et terris eisdem levetur". id., *ib.*, p. 26.

3. Acesta nu înseamnă de loc că până la această dată Românii n'ar fi cunoscut moneta. E destul să amintim că imediat înainte de această dată se formase Imperiul româno-bulgar în care nu se poate presupune inexistența ei. Ansbertus arată clar care erau posibilitățile acestui Imperiu.

4. In 1211 Andrei II spune: „concessimus quod si aurum vel argentum ibi in predicta terra Borza inventum fuerit, una pars ad fiscum pertinebit, reliqua ad eos devolvetur; insuper libera fora et *tributa* fororum eiusdem terre eis totaliter indulsimus. Statuimus etiam quod nullus woivoda super eos descensum habeat, liberos *denarios* et *pondera* eis remissimus et ab omni exactione immunes et liberos eos esse permissimus", Hurmuzaki, I, 1, p. 57. In reconfirmarea din 1222 precizează: „media pars ad fiscum regium per manus fratrum deportetur, reliqua ad eosdem devolvatur". Din ceeace urmează, sfârşitul se prezintă în variantă: „omni exactione et collecta eos esse permisimus liberos et immunes", id., *ib.*, p. 74—75. Confirmarea papei Honoriu III din 1222 dă o altă variantă: „concedendo nihilominus vobis, ut si aurum vel argentum terre contingeret re-

nu a fost suficientă întrucât, în anul următor, printr'un privilegiu cu adausuri, regele Andrei II, donatorul, ţine să precizeze chiar situaţia monetei, în sensul că nimeni dintre cei care bat monetă nu are a se amesteca acolo, în schimb şeful ordinului are obligaţia să se îngrijească a fi monetă suficientă [1]).

Intre timp, din ce motive nu ştim, a venit supărarea regelui şi confiscarea donaţiei. Revine însă asupra măsurii luate şi pe lângă scutiri de seamă ce le acordă pentru transit, de data aceasta precizează mai bine că au dreptul să bată şi monetă, cu învoirea regală specială [2]). De aici avea un venit sigur şi Curia Romană. Trebuia să se dea şi ei o parte — de altfel destul de mare, fiind vorba de o marcă de aur — care a şi fost înscrisă în registrul

---

periri, una pars ad regni fiscum pertineat, reliqua vero pars vestris usibus deputetur; libera quoque fora et *tributa* fororum ejusdem terre totaliter vobis indulsit; liberos *denarios* et *pondera* nihilominus remittendo et reddendo, vos ab omni exactione liberos et immunes", id., *ib.*, p. 76.

1. Diploma din 1212 a lui Andrei II: ,,tantam concessimus libertatem quod nullus *monetariorum* Ultra Silvas terram eorum intret, vel presumat eos in aliquo molestare; sed dicto frati Theodorico, et sibi succedentibus tantum dent *nummularii* de nova *moneta* pro argento, quod sufficiat populo ibi conversanti et ne populus ibi habitans ab eis in aliquo gravetur; dictus frater Theodoricus, vel quicunque magister in loco eius fuerit, pro argento illo dictis *nummulariis* satisfacere et respondere teneatur", id., *ib*, p. 58—59.

2. Actul regelui Andrei II din 1222: ,,item concessimus, quod nullum *tributum* debeant persolvere, nec populi eorum cum transierint per terram Siculorum aut per terram Blacorum, homines quoque nunc terram inhabitantes predictam ad eorundem fratrum servitium et domus eorum utilitatem sine requisitione liberos dimisimus... Preterea talem ac tantam iisdem fratribus concessimus libertatem, quod nullus *monetariorum* Ultra Sylvas terram eorum intret, vel presumat eos in aliquo molestare, et ipsum jus et utilitatem, quam in terra ipsorum percipere deberemus de *nova moneta*, totaliter eisdem fratribus indulsimus, quia ira nostra contra eos provocata eo tempore, cum terra sepedictam eis perceperamus auferri, fuerant non modicum dampnificati quam restaurationem facimus eo, quod in confinio illo tanquam plantatio novella sint positi, et assiduos paganorum patientes insultus, se pro regno tamquam firmum propugnaculum de die in diem opponere non formidant. Verumtamen nullam potestatem habeant cudendi quamcunque *monetam* sine regis licentia speciali", Hurmuzaki, I, 1. p. 75—76. Papa Honoriu III, în acelaş an recunoaşte noua formă a concesiei: ,,concedendo, ut nullum teneamini prestare *tributum*, nec etiam homines vestri, cum per Siculorum terram transierint, aut Valachorum... ea etiam vos concessit libertate gaudere, ut nullus *monetariorum* Ultra Sylvas terram vestram intrare, vel vos in aliquo molestare presumat... verumtamen nullam potestatem habeatis cudendi quamcunque *monetam* absque regis licentia speciali", id., *ib.*, p. 77.

veniturilor [1]). Cu o sută cincizeci de ani mai târziu papa o cerea încă dela nunțiul apostolic al Ungariei [2]). Nici Sașii din Țara Bârsei nu au plătit tribut regelui [3]), dar trebue să dea pentru scaunul apostolic două mărci de aur, deocamdată concedate cavalerilor [4]). Actul acesta al lui Andrei II, are pentru noi o deosebită importanță fiindcă întărește pe un altul mai vechi și menționează piecis țara Românilor, de aceea trebue avut în vedere și pentru informațiile relative la monetă, pe care ni le furnizează [5]). In cele din urmă cavalerii Teutoni au fost totuș alungați, iar papa Grigore IX, dojenind pe rege pentru acest lucru, îi arată

---

1. *Liber censuum Romanae Ecclesiae*, în Muratori, *Antiquitates italicae medii aevi*, XIV, Arezzo 1778, col. 328 : ,,In episcopatu Ultrasilvano : nova domus Theutonicorum in Borsa ultra montes Givium (*sic*, i. e. nivium), debet camerae pro censu, unam *marcam* auri''. Alcătuirea acestui *liber censuum*, care începe cu anul 1192, s'a făcut ceva mai târziu, după actele înseși ale arhivei papale. La întâele însemnări s'au mai făcut și adaosuri.

2. In 1273 papa Grigore XI cerea censul din Transilvania pentru ,,nova domus Theutonicorum in Borza ultra montes nivium, unam *marcam* auri'', Hurmuzaki, I, 2, p. 209.

3. Privilegiul lui Andrei II din 1224 : ,,nullus *tributariorum*, nec ascendendo nec descendendo'' și ,,mercatores... in regno nostro libere et sine *tributo* vadant... fora eorum inter ipsos sine *tributis*'', Hurmuzaki, I, p. 84 și 85.

4. Bula papei Honoriu III din 1224 : ,,a sede apostolica libertatis duas *marcas* aurii.. nobis unam et fratribus nostris aliam'', id., *ib.*, p. 86.

5. In 1224 Andrei II confirmă privilegiile Șașilor din Ardeal : ,,Comes veio quicumque fuerit Chybiniensis nullum presumat statuere in predictis comitatibus nisi sit infra eas residens, et ipsum populi eligant, qui melius videbitur expedire, nec etiam in comitatu Chybiniensi aliquis audeat comparare *pecunia*. Ad lucrum vero nostre camere, quingentas *marcas* argenti dare teneantur annuatim, nullum predialem vel quemlibet alium volumus infra terminos eorundem positum, ab hac excludi reddicione, nisi qui super hoc gaudeat privilegio speciali. Hoc eciam eisdem concedimus, quod *pecunia* quam nobis solvere tenebuntur seu dinoscuntur, cum nullo alio pondere nisi cum *marca* argentea quam pijssime recordacionis pater noster, Bela eisdem constituit, videlicet quintum dimidium *fertonem* Chybiniensis *ponderis* cum Coloniensi *denario*, ne discrepent in *statera* solvere teneantur. Nuncijs vero, quos regia maiestas ad dictam *pecuniam* colligendam statuerit, singulis diebus, quibus ibidem moram fecerint, tres *lottones* pro eorum expensis soluere non recusent... Si vero aliquis eorum aliquem convenire voluerit, în causa *pecuniali*, coram judice non possit uti testibus, nisi personis infra terminos eorum constitutis, ipsos ab omni jurisdicione penitus eximentes''. In acest act e vorba și de ,,silva Blacorum et Bissenorum''. Hurmuzaki, I, 1, p. 84. Actul în sine cuprinde lucruri mult mai vechi, menționate de cei dintâi donatori, între cari și Geza II (1141—1161).

că cheltuiseră mulţi *bani* acolo construind şi cinci castele întărite [1]).

De acum înainte circulaţia banilor apare şi mai des. Numele general este chiar acela de *monetă* [2]). Dar tot atât de răspândit este şi numele de *pecunie*, care apare atât alături de generalul monetă, cât şi de alte diferite feluri de monetă sau cantităţi de valori [3]). Atât moneta cât şi pecunia serveau în primul rând la plata *tributului*, denumire foarte frecventă în documente [4]).

---

1. Scrisoarea papei Grigore IX din 1232 : „numerosam *pecuniam* expenderunt ibi cum multo labore ac proprii effusione cruoris quinque castra fortia construendo", id., *ib.*, p. 123.

2. In legătură şi cu ţările de dincoace de munţi, aceasta apare chiar dela început fiind menţionată în diploma Ioaniţilor din 1247, unde se arată că e un drept regal care se concede : „nec non de *moneta*, que illic de voluntate regia et consilio praeceptoris domus illius pro tempore constituti curet, medietatem nobis reservamus sicut de ceteris redditibus est pretactum, medietate alia ad usum dicte domus convertenda, saluis iuribus ecclesiarum", Hurmuzaki, I, 1, p. 251. In constituţia feudală din 1298, se precizează bine rostul monetei : „statuimus etiam, ut per totum regnum una regalis et celebris sit *moneta*, quinqualitate combustum, ad duos annos. In reliquis vero annis ex argento decimae combustionis confecta per omnes regni civitates et villas fora contin. valorem centum currere debeat. Et si qui nobilium, vel potentum in fora suae possessonis, vel etiam altis locis de commissis secundum antiquam consuetudinem *monetam* eamdem currere non fecerint, et tunc iure fori priventur et ipsum ius fori ad alium, vel ad illos devoluatur, qui... odum in hoc et in aliis digno et debito feruntur honore. Et nichilominus si qui eamdem non assumserint *monetam*, ad collectam dimidii *fertonis* per singulas mansiones suae possessionis teneantur. Et si quae personae ausu temerario *monetam* in sua possessione vel domo cudi fecerit, illa possessione vel domo privetur, poenam regis susceptura", id., *ib.*, p. 536.

3. Astfel în 1263 regele Bela IV, confirmând drepturile arhiepiscopiei de Gran asupra Românilor şi Secuilor, între privilegii enumeră şi „urburarum auri et argenti ac camerarum *monetas* cudentium, ac pecudum et pecorum ab Olachis et Siculis, cum proprietate et possessione earumdem sit usa et freta sine diminutione"; are însă de luat şi zecimea „pro quantacunque *pecunia* poterunt locari, exceptis *ponderibus*, quae officialibus archiepiscopi pro ferramenti custodia sunt deputata", Hurmuzaki, I, 1, p. 308.

4. In 1236 Bela IV confirmând privilegiile colonilor din Dej, le spune că „tam in terra quam in aqua, medium *tributum* dare teneantur", atât voevodului comitatului de Solnoc, cât şi fiscului, Hurmuzaki, I, 1, p. 144. Tot aşa şi regele Ştefan răsplăteşte în 1270 pe comitele Iacob, care l-a ajutat la Codlea, cu „medietatem *tributi* in portu de Soyou provenientem", id., *ib.*, p. 345. Deasemeni Ladislau IV dă în 1273 „totam possessionem de Scynthe cum *tributo* eius" magistrului Petru Chak, pentru lupta cu Cumanii la Deva, id., *ib.*, p. 390. Tot el scuteşte mai târziu pe Bistriţeni încât să dea numai „tertiam partem *tributi* de Byzturche", fiindcă fuseseră distruşi de Tătari, iar „de duabus partibus *tributi*

La acestea e de adăogat *censul* [1]), *pondul* [2]), *pensul* [3]), *sta-*

sint expediti et absoluti", id., *ib.*, p. 462. In 1281 regina Elisabeta face şi ea donaţii mânăstirii Sf. Margareta de Meseş a cincea parte „proventuum *tributi* de Zylok annuatim", I. Marţian, *Ţara Năsăudului*, Năsăud, f. a., p. 37. Andrei III în 1291 absolve complet pe colonii din Ocna Dejului încât „de rebus isporum nullum *tributum* nec in Gerlahida, in Balwanius, nec in Deswar dare et solvere teneantur", Hurmuzaki, I, 1, p. 505. In acelaşi an tot el concede metalurgiştilor din Ocna Turzii ca „de mercibus eorum nullum *tributum* solvere", id., *ib.*, p. 520. Constituţia feudală din 1298 fixează cum trebue date aceste *tributa* : „statuimus ut omnia *tributa* a tempore regis Ladislau facta, penitus deleantur ; et quicunque res aliqua in huiusmodi deletis *tributis* retinere praesumserint, sententiam excommunicationis incurrant... Item nullus equestris, et homo pedestris, cuiuscunque conditionis existant, aliquod *pondus* non habens secum ad deferendum, impediatur in loco *tributi*, vel alias aliquod *tributum* dare teneatur. Item quiscunque homo seu aduena de extraneis regnis ad istud regnum se transferret moraturum ab eodem et suis bonis apud ipsum habitis, tempore suae translationis in nullo loco aliquod *tributum* exigatur. Item si quis rusticus seu iobagio alicuius nobilis de ipso domino suo ad alium nobilem se transferre vellet moraturum : ab eodem rustico modo simili tempore translationis suae, seu iobagione, nullum aliquod *tributum* accipiatur. Item de victualibus praelatorum et baronum aut nobilium quoruncumque per quoscunque fuerit, per quaelibet *tributa* deferendum, nullum *tributum* exigatur", id., *ib.*, p. 535 şi 539. La 1357 Ioan, Banul Croaţiei, dă un privilegiu Sebenicului prin care se interzice Românilor paşterea vitelor fără învoirea orăşenilor, iar ca impozit să nu se mai adune altceva „praeter ius regiarum portarum, quod *tributum* appellatur", id., I, 2, p. 48. In 1360 conventul mânăstirii Cluj-Mânăştur arată că Nicolae de Zombor şi-a însuşit „*tributa* seu *telonia* ab hospitibus de Klusvar, per villam Sumbur praedictam transeuntibus", pe mai mulţi ani, id., *ib.*, p. 67. Şi Ludovic de Anjou scuteşte pe Sibieni la 1367, pentru comerţul în Apus : „per loca *tributorum* vestrorum faciendis, solutis eorum, veris et consuetis et iustis *tributis*", id., *ib.*, p. 140. Peste trei ani concede şi Braşovenilor ca să plătească tribut numai la Buda „excepta tamen *tricesima*", iar încolo „nullum *tributum* recipere et exigi facere", id., *ib.*, p. 153. Revine şi asupra Sibienilor în acelaş an 1370, încât şi ei „nullum *tributum* praeter *tricesimam* Budae" să nu dea, id., *ib.*, p. 157 ; cf. şi anul 1372, id., *ib.*, p. 197. *Tributarii* erau însărcinaţi cu încasarea acestui tribut luat în anumite locuri determinate : „per loca tributorum".

1. In 1287 Lodomir episcopul de Gran cere episcopului de Alba Iulia să ajute funcţionarilor reginei „ut ipsi proventuus reginales tam in *tricesimalibus* locis, quam in *teloniis* et *tributis*, *censibus* et terragiis" şi „quatenus *census* et *tributa*" din ţinutul Bistriţei, Hurmuzaki, I, 1, p. 469.

2. Apare mai adesea însoţit de o monetă denumită, sau de un metal preţios. Işi are însă şi valoarea sa întrucât în 1365 Ludovic dă Latinilor din Gran să plătească bisericei locale „duo *pondera*", pentru vin, Hurmuzaki, I, 2, p. 103.

3. Palatinul Jula în 1222 vorbeşte de liberatea Bissenilor din Arpaş, însă „quod revoluto semper tertio anno comiti eorum debent dare pro novitate sex *pensas denariorum* de Mantua, de duobus equis", id., I, 1, p. 78.

terul, cantitatea, suma [1]), *zecimea* şi multiplele sale [2]), care reprezentau deasemeni valori-monetă. Menţionând acestea ajungem să înfăţişem înseşi monetele care circulau în Ungaria, deci şi în Transilvania, sprijinindu-ne pe materialul referitor la ţinutul românesc al acestei provincii.

Cea mai răspândită monetă, care este tot numai o valoare, este *marca*, pe care o găsim chiar în cele dintâiu documente amintite. La acestea se adaogă încă foarte multe referinţe de mare importanţă pentru subiectul nostru [3]). Nu rareori marca apare

---

1. V. infra, p. 19 n. 1 şi p. 20 n. 1.

2. Papa Clement VI concede lui Ludovic al Ungariei în 1351 : „de quota *decime* per personas huiusmodi persolvenda, dum tamen quota ipsa infra *tricesimam* subsistat", pentru bisericile ce le-ar face spre convertire, id., *ib.*, p. 16. Tot el către acelaş în 1352 : „*decimam* predictam omnium ecelesiasticorum proventuum et redditum per quadrennium", şi „quod ipsa *decima* ad *monetam* currentem communiter in regno et terris eisdem levetur", ca să aibă cu ce lupta împotriva Tătarilor, id., *ib.*, p. 25 şi 26. Ludovic însuşi concede Sibienilor în 1370, să nu plătească nici un tribut „praeter *tricesimam*", id., *ib.*, p. 153.

3. Astfel în actul din 1240 regele Bela IV cedând mânăstirii Cârţa mai multe biserici din Ardeal şi în special din Ţara Bârsei, se spune : „percipiunt Fratribus Cisterciensibus, vel eorum nuntio, unam *marcham* argenti de qualibet ecclesia singulis annis". Numărul bisericilor era de cel puţin o sută întrucât regele până la intrarea în posesie, oferă el din tezaurul său „centum *marchas* argenti", pe care nu le va mai da când va intra mânăstirea în posesie, Hurmuzaki, I, 1, p. 185. In 1288 Banul Mykud dărueşte o moşie episcopiei din Alba-Iulia pentru 50 de *mărci* promise, id., *ib.*, p. 417. In acelaş an Ladislau, Voevodul Ardealului, sechestrează trei moşii din Ardeal ale familiei Mykula pentru 160 de *mărci* datorite capitulului de Alba Iulia, id., *ib.*, p. 474. In 1291 se vinde „terra Kur" lângă Sebeş „pro viginti *marcis*", id., *ib.*, p. 516. Tot atunci mai mulţi Secui vând „terra Bothteluk... pro viginti *marcis* fini argenti", id., *ib.*, p. 517. Episcopul Transilvaniei concede, patru ani mai târziu, colonilor germani din Sard, ca „singulis annis tredecim *marcas* terrestres argenti pro terragio solvere teneantur", id., *ib.*, p. 525. Tot atunci se vând Mokoutelukey, Silva Sumus şi terra Hasag „pro triginta *marcis* fini argenti" id., *ib.*, p. 528. In 1297 Banul Mykud vinde Iobusteluke în Alba „pro triginta *marcis*" parte „in argento decimo combustionis, partim vero in estimatione condigna". id,, *ib.*, p. 530. Pentru a se satisface un schimb de moşii ale episcopului Transilvaniei cu Banul Mykud în 1298, se mai adaogă „centum *marcis*", id., *ib.*, p. 531. In 1300 Elisabeta Herbord din Vinţul-de-Jos dă un ex votum capit. Transilvaniei cu condiţia ca el să dea până la intrarea în posesie „quadraginta *marcas* fini argenti", id., *ib.*, p. 551. E interesantă împărţirea ce se face din acesti bani, arătându-se importanţa ordinelor religioase din Ardeal, cărora li se dă : Predicatorilor din Alba, Vinţ şi Sighişoara câte 10 mărci, şi tot 10 fraţilor dela Candela, iar Augustinilor Ierosolimitani, Predicatorilor din Sibiu şi Minorilor câte 5 mărci, restul de 5 dându-se

şi alături de alte denumiri generale [1]). Alături de aceste monete sau cantităţi de monete, apare des şi *dinarul*, căruia uneori i se arată şi provenienţa [2]). Nu mai puţin răspândit este

la diferiţi. O posesiune din Poszony se cumpără la 1329 ,,pro centum *marcis* argenti plene'', id., *ib.*, p. 610. La 1344 Ludovic concedând bisericei dreptul de tribunal în Transilvania, hotărăşte ca impricinatul în faţa arhidiaconului ,,ultra *unam marcam* în aliquibus causis convincatur'', id., *ib.*, p. 694. In 1358 Chinezii Basarabi, în judecată pentru o moşie din Banat, au ars casa adversarilor făcându-le pagubă ,,plus quam quadraginta *marcarum*'', id., *ib*, 2, p. 53.

1. In 1268 juraţii Rodnei mărturisesc o vânzare făcută ,,pro centum et quinquaginta V *marcis* fulminati argenti cum *pondere* de Rodna'', pentru care se dau: o casă de lemn, un turn de piatră, curte întărită, moară pe Someş, o altă casă cu două curţi cu tot pământul pendinte, şi ,,medias partes argenti fodinarum undique locorum'', pentrucă ,,*pecunias*... recepisset'', Hurmuzaki, I, 1, p. 337. In 1279 Ladislau IV întăreşte ,,possessio Kendteluk'' din Dobâca vândută de Laurenţiu Banul de Severin ,,pro centum et quinquaginta *marcis* fulminati argenti'', şi ,,ipsam *pecuniam*... plenarie recepisse'', id., *ib.*, p. 420. In 1290 în Ung doi cetăţeni vând ,,ancillam eorum Fata.... pro sex *marcis*... quam *pecuniam*... persoluit plenarie coram nobis''. id., *ib.*, p. 490. In 1298 constituţia feudală a Ungariei prescrie şi modul de judecare pentru possesiuni: ,,ad exhibitionem instrumentorum, tres termini et non plures assignari debent: unus videlicet sine gravamine et duo cum gravamine; quilibet scilicet cum iudicio trium *marcarum* assignari debeant; et sic per unius anni revolutionem quaelibet causa finaliter terminetur... et si cum *pecunia* vel rebus deponere nequiret, tunc possessione cum fructuosa et populosa, iudici et parti adversae satisfacere teneatur'', id., *ib.*, p. 538.

2. In 1222 e vorba de dinari de Mantua (v. pasajul mai sus, p. 16 n. 3). La 1256 Bela IV confirmă arhiepiscopului de Gran ,,similiter în *decimis* percipiendis regalium proventuum ex parte Siculorum et Olacorum, in pecudibus, pecoribus, animalibus'', şi ,,item in lucro camerae... saluo eo, quod de qualibet *marca* in camera, ubi *denarii* cuduntur, unum *pondus* argenti fini sibi persolvi deberet nomine suae ecclesiae'', Hurmuzaki, I, 1, p. 276. Coloniştii din Dej, la 1291, aveau să dea la fiecare ,,centum salibus... quatuor *pondera* in *denarijs*, prout tunc in provincia current''; deasemenea camerei regale ,,pro septem *marcis* cum extimacione'', şi şase zile pe an ,,pro se sales incidere absque *decima* et ab aliquo *tributo* liberam habent facultatem'', id., *ib.*, p. 505. Pentru scrierea actelor posesionare, constituţia din 1298 fixează taxa: pentru colaţionarea ,,ipsorum litterarum, duas marcas''; pentru confirmare ,,cancellarius unam *marcam* et scriptor suus centum *denarios*''; pentru cele de alt soiu ,,unam *marcam* cum scriptore possint extorquere'', iar ,,de patentibus viginti quatuor *denarios*, de clausis quindecim *denarios*'', id., *ib.*, p. 540. Tot acolo se fixează şi alte preţuri, ca pentru ,,unum aratrum terra'' care s'ar putea vinde părţii adverse în timpul procesului ,,protribus *marcis*, ecclesiam cum campanili pro 15 *marcis* et sine campanili pro decem *marcis*''; anchetatorilor la faţa locului pe fiecare zi li se vor da ,,viginti quatuor *denarios*'', iar martorilor ,,duodecim *denarios*'', id., *ib.*, p. 539. In 1329 Carol Robert fixează şi drepturile colonilor din Maramurăş, care sunt: ,,sacerdotes

în Transilvania şi *fertunul*, care apare odată împreună şi cu *staterul* [1]). Tot acolo era destul de răspândit şi *florinul* [2]), alături

eorum de quinquaginta fundis integris, terras arabiles habentibus, ratione *decimarum* soluant suo episcopo diocesano unam *marcam denariorum*, tempore currentium in termino consueto... homicida pro homicidy iudicio solvat duas *marcas denariorum*... pro mortali vulnere unam *marcam*, et de percussione quae fit cum sanguinis effusione, dimidiam *marcam*; de simplici percursione, absque sanguine, sexaginta *denarios* soluat reus", id., *ib.*, p. 611. Mai târziu, în 1344 chinezul Dobrotă din Banat prinde un jobag care luase „unam *marcam denariorum*" id., *ib.*, p. 688. In acelaş an Ludovic conferând dreptul de judecată episcopului Transilvaniei, îi hotărăşte modalitatea : „item, pro decimis regnicole nostri partis Transsilvane, dicto domino episcopo de singulis decimalibus capecys soluent unum *pondus denariorum*, camere nostre ad comptum *denariorum*. Si vero dictus dominus episcopus hoc non attemptaret (*sic*) extunc capecias suas decimales in campo, sive in rure prediali soluere et relinquere debeant, ydem regnicole Trasnsilvanenses, excepto anno presenti, pro eo quia dicti *denarii* nostri cambio partibus in prescriptis nostri Transsilvanis adhuc non existunt", id., *ib.*, p. 693.

1. La 1248 Laurenţiu Voevodul Transilvaniei concede anumite drepturi Saşilor din Vinţ şi Vurper, iar „praeterea eisdem indulgemus quatenus de plena curia nobis quilibet annuatim tria *pondera* argenti decime combustionis, et cum magna *statera* solvere teneantur, seldenarius vero habens pecora, *pondus* et dimidium, non habens autem pecora, unum predicto modo persolvat. Concedimus etiam ut de navi que Kerep dicitur ultra Morişium secatur solvat *fertonem*, et de navi Olch dimidium, de naviculis vero tria *pondera*, de argento terre, sed cum *statera* supradicta, sicut consueverunt canonici accipere Albenses, super aquam", Hurmuzaki, I. 1, p. 245. Apare şi în constituţia feudală din 1298, dar şi mai târziu, ca sub Carol Robert la 1329 pentru colonii maramurăşeni : „quod fora habita... sub constitutis diebus, libere et absque *tributo*.. quod de singulis curiis sive fundis, agros non habentibus, non nisi tria *pondera* pro terragio nobis solvere teneantur... praeterea ipsi hospites nostri pro terragio de singulis fundis integris singulos dimidios *fertones*...", id., *ib.*, p. 612. La 1353 Ludovic confirmând privilegiile Braşovenilor fixează pentru fiecare an „pro collecta eorum regali CL. *marcas* fini argenti rationis Scybiniensis dent et solvant nostrae Maiestati... donec ipsa collecta plene fuerit persoluta, unum *fertonem* argenti pro expensis suis, praeter *summam* dictae collectae, dare tenebuntur... Pro iudicio habitae pacis quinque *marcas* dicti compoti Scybiniensis dare teneantur" judecătorului regal care judecă un omucid, id., *ib.*, I, 2, p. 31.

2. Pe care nu-l găsesc decât în sec. XIV. Astfel la 1317 într'o judecată între Bethlen şi Apafi cu Nicolae de Apanagyfalva, oamenii regali şi juzii puşi pentru alegerea moşiei Bârgău „subjicientes se se vinculo 500 *florenorum* aureorum" decid pe conştiinţa lor. Teutsch însă declară actul ca neautentic sau măcar cu altă dată, Hurmuzaki, I, 1, p. 577. In 1340. Ungaria fiind turburată de zvonul că au năvălit Tătarii în Polonia *Collectura decimae pontificiae* hotărăşte : „comutavi subito *pecunias* quas tunc habebam, et per Fratrem Thomam de Zothmar, Priorem provincialem ord. Praedicatorum, nisi ipsas *pecunias* ad valorem 1300 *flor.* auri ad civitatem Zagrabien. in Sclavonia, et dedi dicto Priori unum ciphum

cu *grosul, uncia* şi *ortul* [1]). Din cele care sunt arătate cu proveniența, am găsit monete de Mantua, Friesach şi Roma. Evident

argenteum, valoris quinque *floren.* auri", id., *ib.*, p. 657. La 1360 Teodor Coriatovici înzestrază mânăstirea sa de rit grecesc din Muncaci şi cu ,,centum *florenos* longos" anual, id., *ib.*, I, 2, p. 63. In sfârşit chinezul Dumitru vroind să ucidă pe Andrei Torma, nu reuşeşte decât să omoare ,,ictu sagitte" un cal ,,quadraginta *florenos* valentem", id., *ib.*, p. 89.

1. In 1351 Ludovic I confirmând vechile privilegii ale nobilimei, hotărăşte : ,,integro fundo curie tres *grossi* soluebantur, sic et nunc cum tribus *grossis* in nostra camera cudendis, quorum *grossorum* unus sex *denarios* camere nostre in valore et *quantitate* sex laforum Wyennensium valeat, et ipsorum *grossorum* quatuordecim unum *fertonem* faciant, persolvatur... Videlicet de possessione proventuus decem *marcarum* facientibus vice Cancellarius noster unam *marcam* et scriptor unum *fertonem*, et de maioribus possessionibus proventuus viginti *marcarum* facientibus duas *marcas* et scriptor similiter unum *fertonem* recipere possint habere... *Tributa* eciam iniusta super terris suis et fluviis ab infra descendentibus et supra euntibus non exhigantur, nisi in pontibus et navigiis ab ultra transeuntibus, persolvantur", Hurmuzaki, I, 2, p. 18 şi 19. La 1365 tot el fixează ce să plătească Latinii din Gran : ,,id est duas partes medietatis totius *tributi*", însă pentru un negustor care vine din Rusia cu un singur cal ,,solvent dimidiam *marcam*"; din Marchia pentru vin ,,solvent duo *pondera*", iar pentru 20 de butoae ,,solvent unam *marcam*" ; pentru ,,pastuali bove, quinarum *marcarum* emptor debet unum *frisaticum*... item si aliquis centum cutes emtas sive in curru, sive in navigio de Strigonio transferat dat *unciam*", id., *ib.*, p. 103 şi 104. Tot astfel se concede Sibienilor la 1370 liberul comerț în Apus, anume : ,,nullum *tributum* dare et solvere teneantur, praeter tricesimam... nec iidem *tributarii* aliquid exigere vel extorquere praesumant ab iisdem" ; au de plătit de un car mare ,,quatuor *grossos* bohemicales", de unul mic ,,duos *grossos* similiter bohemicales". Pentru trecerea Dunării ,,in locis *tributorum* in descendendo dimidium *florenum*, in ascendendo quartale unius *floreni* persoluant", id., p. 153 şi 152. In acelaş an statutul capitulului Oradea fixează : ,,pro *fertone* autem integro singulis annis... consuevimus percipere quatuordecim *grossos*, id est quartam (partem) unius *marcae denariorum*, quorum (centum) faciunt *florenum* unum auri", Bathyany, *Leges eccles.*, III, p. 234, apud Nistor, *Handel und Wandel*, p. 117 n. 4. Şi papa Grigore XI preciza, la 1373, ce anume au de plătit locuitorii Țării Bârsei : ,,que nobis et ecclesie Romane ex diversis causis *census* tam in pecunia quam în certis auri *quantitatibus* ac *summis* singulis annis solvere tenentur, prout in regestris seu libris Romane ecclesie ac predecessorum nostrum Romanorum pontificum plenius continetur". Aveau de dat : regatul ,,unam *unciam* auri" ; mânăstirea Sf. Salvator de Scaleza ,,duos *romanatos*" ; biserica sf. Ștefan din Veszprem, la castrul Bellegrane ,,unam *marcham* auri" ; mânăstirea ,,Simigiense" un ,,*fertonem* aut duas *uncias* auri in rigellis ad pondus Ungarie" ; în Transilvania Teutonii ,,unam *marcam* auri" ; altele dau ,,unum *romanatum*", ,, ,,quatuor *marchas* auri ad *pondus* Polonie", ,,singulis annis *fertonem* auri". De la toți se ia ,,*census* seu *pecuniarum* et auri aut aliarum rerum *quantitates*", Hurmuzaki, I, 2, p. 209. In sfârşit de mare interes sunt statutele corporațiunilor industriale

că mai erau și din alte părți. Se pare totuși că nu circulau toate monezile în deplină liberate, fiindcă unele trebuiau schimbate în moneta locului, cu care ocazie zarafii marghiari profitau peste măsură de mult [1]). In adevăr, am spus că dreptul de a bate moneta era un drept regalian în principiu, dar el putea fi acordat și altora. Pe lângă cele amintite, cazurile nu sunt rare [2]).

Am menționat toate aceste monezi care circulau în Ungaria, deci și în Transilvania, după documentele referitoare la această provincie. In multe, din câte am folosit, Românii sunt menționați în mod precis. Deci luau și ei aceeaș parte în traficul monetei ,ca oricari alți cetățeni. Dar dacă totuși s'ar nega acest amestec al lor în ansamblul general, ținem să menționăm mai multe informații de și mai mare preț întrucât circulația monetei se evidențiază pe întâiul plan și numai în mâna Românilor. Ca informație care nu poate fi lipsită de interes menționăm atât folosirea metalului prețios, cât și circulația monetei în această regiune, chiar în vremea venirii Ungurilor. In adevăr, Notarul Anonim al regelui Bela, oricare ar fi epoca în care a scris, ne dă în acest sens unele mărturii, care ar putea fi luate din acele *Gesta Ungarorum* pe care le citează și care sunt, evident, mult mai vechi decât vremea scriitorului. Intr'un loc el spune că Menumorut a încărcat pe trimișii lui Arpad cu multe *daruri*. Altădată, când vor Ungurii să cucerească țara lui Gelu, Transilvania, informatorii Ungurilor le-au spus că țara e foarte bogată, că din nisipul râurilor ei se culege aur și „că aurul din acea țară ar fi cel mai bun aur". In

---

din Ardeal, care fixează ca fiecare industriaș să exercite numai o singură meserie „sub poena viginti *marcarum* fini argenti", măcelarului incorect i se va aplica „poena unis *ortonis*", iar brutarului care nu face pâne bună și suficientă „poena unius *floreni* et prohibitione pisturae per octo ebdomadas puniatur", id., *ib.*, p. 233. Nu știm ce va fi însemnând și de ce pentru uncie *Liber censuum*, l. c., cl. 327, dă echivalentul unguresc *olon*, când se spune că arhiepiscopul de Strigon are de dat „unam *unciam* auri, que dicitur *olon*".

1. Ansbertus, *Ystoria de expeditione Friderici imperatoris*, în *Fontes rerum austriacarum I. Scriptores*. V Viena 1863, p. 19: „In sola igitur commutatione *denariorum* vel argenti Ungari graviter nostros angariaverunt, quippe qui pro duobus Coloniensibus quinque tantum suos et pro duobus Frisacensibus quatuor dabant Ungaricos et pro Ratisponense unum tantum Ungaricum, qui vix Veronensem valebat".

2. In 1263 Bela IV concede acest drept și arhiepiscopului de Gran: „item quod ubicunque in possessionibus ipsius ecclesiae Strigoniensis et intra has metas metallum auri vel argenti, vel quodcumque aliud inveniatur, ipsi ecclesiae dinoscitur pertinere in tota urbura percipienda", Hurmuzaki, I, 1, p. 309.

sfârșit când Salanus, cu ajutor bizantin, a vroit să scape de supremația ungurească, Arpad și ai lui au răspuns solilor lui Salanus, că țara și Dunărea „le-am cumpărat cu banii noștri, în timpul când eram abia veniți și ca preț i-am trimis doisprezece cai albi și altele [1])". Este deci evidentă măcar ideea de pecunie, care servea de echivalent.

Lăsăm apoi la o parte diplomele referitoare la cavalerii Teutoni [2]) și Ioaniți, și trecem astfel la anul 1253, când călugărul Rubrouck mărturisește că Românii plăteau *tribut* Tătarilor [3]). Apoi după lupta din 1273, când a căzut Litovoiu, iar fratele său Barbat ajuns prizonier se răscumpără, cum spune documentul „nu cu sumă mică de bani", s'a restabilit și tributul Românilor către coroana maghiară [4]). In 1330 ni se indică și valoarea înseși: 7000 de *mărci* oferă Basarab Marele Voevod, lui Carol Robert Angevinul, pentru trista lui oboseală, pe deasupra *tributului* pe

1. Ladislaus Juhász, *Saec. XII—XIII, P. Magister quondam Bele regis Hungarie Notarius Gesta Hungarorum*, edidit — Bibliotheca scriptorum medii recentisque aevorum, redigit Ladislaus Juhász, Szeged-Hungaria, Budapesta-Bologna-Lipsca 1932, p. 15: „Menumorout eos benigne recepit et diversis *donis* ditatos"; p. 19: „quod terra illa irrigaretur optimis fluviis... et quod in arenis eorum aurum colligerent et aurum terre illius optimum esset"; p. 25: „Terram... et aquam Danubii... *pecunia* nostra comparavimus, tunc tempore, quod novi fuimus, et pro precio ei misimus XII albos equos et cetera". Această ediție a fost reprodusă acum de curând de G. Popa-Lisseanu, *Izvoarele istoriei Românilor*, I. *Faptele Ungurilor*, București 1934, cf. p. 41, 44 și 52.

2. Pentru discuția care s'a ivit acum în urmă asupra acestora, v. o minuțioasă analiză și clasificare, la Emil C. Lăzărescu, *Notă despre documentele Țării Bârsei și cavalerii Teutoni*, Școala superioară de arhivistică și paleografie, Cursul de diplomatică, III, extras din *Țara Bârsei*, VI (1934), Brașov.

3. Interpretarea la Sacerdoțeanu, *Rubrouck*, p. 42, 90, 97—101, 158 (*tributum* condictum); și Id., *Marea invazie tătară*, p. 70—72.

4. Actul e din 1285, dat de Ladislau IV către magistrul George, cu răsplata ce a socotit să-i dea în urma bunei lui purtări atât în timpul războiului cu regele Boemiei și alții, cât și cu Românii: „Demum eciam cum nos in etate puerili post obitum karissimi patris nostri regnare cepissemus, Lython Woyuoda una cum fratribus suis per suam infidelitatem aliquam partem de regno nostro ultra alpes existentem pro se occuparat, et proventuus illius partis nobis pertinentes nullis admonicionibus reddere curabat, sepedictum magistrum Georgium contra ipsum missimus, qui cum summo fidelitatis opere pugnando cum eodem ipsum interficit, et fratrem suum nomine Barbath captivavit et nobis adduxit; super quo nos non modicam *quantitatem pecunie* fecimus extorquere; et sic per eiusdem magistri Georgij servicium *tributum* nostrum in eisdem partibus nobis fuit restaurratum". Hurmuzaki, I, 1, p. 454—455.

care îl va da mai departe [1]). In sfârşit mai târziu papa interzice *să se vânză* arme Românilor [2]). Toate acestea arată clar, cred, circulaţia monetei la Românii din nordul Dunării.

Rămâne să vedem care era situaţia şi la Românii din sudul fluviului. Pentru partea mai veche informaţiile pe care le avem asupra lor şi relaţiile lor cu atâtea centre importante, ne fac să nu ne mai îndoim asupra faptului că moneta, socotită în *perperi*, le era foarte obicinuită. Aici însă circula renumita monetă bizantină atât de mult preţuită [3]). Apoi la aceasta s'a adăogat alta, sârbească, bulgărească [4]) şi italică. Ţinem totuş să precizăm câteva date, care ne vor ajuta să înţelegem şi cam care era preţul lucrurilor.

Mai întâiu amintim privilegiul dat de Ioan Asan II negustorilor din Ragusa pe la 1230 spre a face comerţ în numeroase centre ale imperiului, ducând şi aducând marfa fără nici un impediment, ca nişte oaspeţi ce sunt. Dacă funcţionarii le vor face undeva dificultăţi „împotriva legii negoţului", aceia vor avea să suporte mânia împăratului [5]). Deci dintr'odată se precizează şi aici o organizaţie fiscală desvoltată. Păcat că nu ni se spune şi regimul pe care îl vor fi avut diferitele mărfuri în ceeace priveşte *vama* care trebuia plătită „după lege". Oricum şi unii şi alţii vor fi tras bune foloase. Apoi într'un hrisov al ţarului sârbesc Ştefan

1. *Cronicon pictum Vindobonense*, în Florianus, *Historiae hungaricae fontes domestici*, II. Pécs 1883, p. 242 : „Quia vos domine mi rex laborastis in convocacione exercitus, laborem vestrum recompensabo VII milibus *marcarum* argenti... Insuper *censum* quo teneor vestre corone, fideliter persolvi faciam omni anno". Acum v. şi G. Popa-Lisseanu, *o. c.*, XI : *Cronica pictată dela Viena*, Bucureşti 1937, p. 109.

2. In 1373 papa Grigore XI cere episcopului Transilvaniei să excomunice pe toţi locuitorii diocesei cari „arma, ferrum et alia... ipsis Turchis seu Walachis scismaticis... *vendere*", Hurmuzaki, I, 2, p. 207. E probabil că Valahii aici pomeniţi sunt Românii, mai de grabă cei din Ţara Românească, atunci în luptă cu Ungaria, care îşi procurau deci arme din Ardeal. Cât despre Turci, trebue să se înţeleagă fie Turcii, fie Tătarii, ceeace ar însemna că făceau comenzi de armament în acelaş loc.

3. Aceasta nu înseamnă că nu se falsifica şi acolo moneta, cum s'a întâmplat în mai multe răstimpuri. Oricum însă, moneta bizantină tot era mai bună decât moneta din alte părţi.

4. Hasdeu, *Archiva istorică*, III (1867), p. 167, dă explicaţia următoare asupra baterii acestor monete : „Deja D. Ivanco Şafarik a observat, într'un articol despre numismatica bulgaro-sârbă, cum că fabricarea monetelor sârbe şi bulgare în evul mediu era datorită Veneţianilor. Aceasta explică introducerea cuvântului denaro, ДИНАРЪ, în legislaţiunea Serbilor".

5. Hurmuzaki, I, 2, p. 781 : прѣзъ законъ о кѹмеркѝ.

Uroş II pentru Chilandar, dat probabil între 1293 şi 1302, se spune că Vlahii care vor paşte caii pe imaşul de pe pământul acordat bisericei ,,vor avea de dat bisericei pentru un cal 30 de *perperi*, iar pentru o iapă 20 de *perperi* [1])''.

Dar pretutindeni pe unde există Vlahi situaţia e aceeaşi Astfel Vlahii din împrejurimile Ragusei vindeau caş, cu preţ fixat de orăşeni, încă din 1326, dată care nu este un început ci o continuare. Tot ei erau şi cărăuşii sării dela mare, pentru care aveau chiar credit încă mai dinainte [2]).

Insă cele mai multe ştiri ne sunt furnizate de vestitul zakonic al ţarului sârbesc Duşan, dat în 1348 fundaţiei sale [3]). In el se spune că şi Românii de pe moşiile închinate ,,să dea la sfârşitul fiecărui an un cal sau treizeci de *perperi* [4])''. Intrucât actul este important şi pentru alte corespondenţe de valori, stăruim asupra lui arătându-le chiar când nu e vorba de Români întrucât fiind şi ei în aceleaşi comunităţi, aveau obligaţii similare. Astfel venitul ţarului la Bar e socotit ,,o sută de *perperi*'', pe cari îi lasă oraşului cu condiţia de a transporta orăşenii pe spesele lor, câte patruzeci de sextare de sare pentru biserica lui [5]). Albanezii sunt obligaţi şi ei ,,să dea câte un *dinar* la fiecare pat sau câte o jumătate bucnă de grâu [6])''. Se dă şi un sat pentru păscut vitele în izlaz, însă să nu are ,,căci la din potrivă vor avea să plătească stăpânului ţinutului 100 de *perperi*'' ca amendă [7]). Şi preoţii latini din Şiclea sunt obligaţi să dea un ciubăr de vin, însă nu vor face corvoadă ; dar din Pilotul-de-jos să se dea ,,sau o sută de legături de mătase, sau o sută de *perperi* [8])''. Nu se dă voie nici să se facă moară

1. Id., *ib.*, p. 798: да плакıаю ѡть себе конь по л҃ перьперь а кобила по к перперь да плакıаю црькви.

2. Cf. Silviu Dragomir, *Vlahii şi Morlacii*, Cluj 1924, p. 3—4. Alte informaţii în cuprinsul acestei lucrări.

3. Informaţii preţioase asupra acestei epoci şi despre Români, sunt la Stoian Novaković, *Prilep i prvoj poli XIV veka po treskavačkim povečlma crala Stefana Dušana*, în *Glas*, vol. 80, an. 1909, p. 1—24.

4. Hasdeu, *Archiva istorică*, III, 1867, p. 168: и да даю годище прѣстоупаюкıе конь волıа трïи десети перпер.

5. Id., *ib.*, p. 103—104 (сто перпер).

6. Id., ib., p. 117: да даю ѡт одра динарь волıа полоуницоу тита.

7. Id., *ib.*, p. 91: кто ли поѡре да плати земльскомоу господиноу р҃ перпер.

8. Id., *ib.*, p. 102: да даю церкви свиле стоти соукъ волıа сто перпер.

la Copelnic pe pământul bisericei; contravenientului „i se va confisca moara și va mai plăti și cinci sute de *perperi*" pe deasupra [1]). Din Prizren „să se dea bisericei pe an câte o mie de *perperi*" din venitul țarului [2]). Pe pășunea din dealul Orgadenic, cu știrea egumenului se poate paște iarba, după cum este legea, iar cel care va paște neînvoit „să plătească țarului 300 de *perperi* iar bisericii plata cea după lege [3])".

In sfârșit ni se dă și acest tarif pentru vizita superiorilor ierarhici, precizând că dacă vine patriarhul însuși să slujiască la hramul mănăstirii, atunci să i se dea în dar un cal, iar dacă vine mitropolitul „să i se dăruiască doisprezece *perperi* sau un mânz [4])". Bănuim că acestea sunt prețuri exagerate, puse înadins ca să atragă fețele bisericești. La sf. Dumitru să se dea egumenului pentru binecuvântare opt *perperi*, bisericașilor câte patru *perperi*, iar călugărilor celorlalți câte trei *perperi* [5]). Ca și pentru Români și Albanezi există o lege și pentru Sârbi, cari au de dat și ei „o măsură de grâu în valoare de doi *dinari* în bani sau în natură", aceleiași biserici [6]).

Că situația Românilor nu era deosebită, o dovedește tot un document dela Dușan, din 1345, când ordonă boierului Dabizin din Trebinje să nu ia „nici o *vamă*, nici vreo altă *taxă*, nici negustorilor ragusani, nici Vlahilor și nici Sârbilor" [7]), ceeace arată o egalitate de tratament [8]).

---

1. Id., *ib.*, p. 103: кто ли га постави да плати петѫ сѫтѫ перпер и млинь да моу се оузме.

2. Id., *ib.*, p. 103: да се дале доходкѫ цркви всака годищїе тисоукꙗ перпер.

3. Id., *ib.*, p. 114: да плати цароу т҃ перпер а цркви доходокѫ по законоу.

4. Id., *ib.*, p. 118: да се дароуїе два на десетѫ перпер волꙗ ждарѣбцѫ.

5. Id., *ib.*

6. Id., *ib.*, p. 117: и да даю бирѫ доуховноу на ѡдрицомѫ лоукно жита волꙗ два динара.

7. St. Novaković, *Zakonski spomenici*, p. 306—307, apud Dragomir, *o.c.*, p. 53.

8. Această egalitate se observă bine și în alte hrisoave ale lui Dușan. Astfe în Zakonic (ed. Stoian Novaković, *Zakonik Stefana Dușana țaria srpskog 1349 i 1354*, Belgrad 1870, p. 55), se arată la fel Românii și Albanezii: § 179: потька мегю сельми н҃ перперь, а Влахомь и Ѩрьбанасомь р҃ перперь и тезїи потьке цароу половина а господароу половина чїе Боудѣ село; § 180: гдѣ прѣстои Влахь или Ѩрьбанасимь на селѣ, на томьзїи селѣ да не прѣстои дроугы за нимїи. Ѩко ли по селѣ стане, да плати потькоу и што ѥ испасьль.

Tot ca monetă utilizată de Români între străini, e şi menţiunea din 1367 a socotelilor expediţiei lui Amedeu VI în Orient [1]. In felul acesta ajungem să cunoaştem circulaţia monetei dintr'o vreme destul de veche până în sec. XIV.

Dar în sec. XIV începem să cunoaştem moneta românească proprie, întrebuinţată în ţările noastre bine determinate. Care era circulaţia acestora se vede şi din tezaurele aflate, însă şi din menţiunile documentare, căci aproape în toate documentele acestui secol, câte le avem, se menţionează şi moneta. Vom vedea aceasta chiar din menţiunile lor, însă vom merge până la 1430, dată către care se sfârşeşte ascensiunea puterii româneşti a începutului.

Astfel în Ţara Românească vedem încă din privilegiul Braşovenilor că e vorba de o reglementare a veniturilor băneşti prin menţionarea *tributului* şi a *tributarilor* în legătură cu *vama* [2]. In actul Voditei se spune iarăş, să fie „satul Jidovştiţa slobod de toate *dările* şi slujbele domneşti", iar mai departe, să se dea la praznicul sf. Antonie „1000 de *perperi* din casa Domniei mele şi săracilor să se împartă 300 de *perperi* [3]". Privilegiul e reînoit de Dan I, când pe lângă Jidovştiţa se adaogă alte sate care şi ele „să fie libere de orice muncă, *dări* şi venituri domneşti [4]".

In actul Coziei dat de Mircea se vorbeşte de *gloabă*, *duşegubină* şi de *vama* albinelor, ordonându-se către „cei cari vor fi

---

1. Când se face plata ca ostaş a lui Johannes de Vallaca „ad stipendia imperatoris"; e plătit cu „sex decim *perperis*". Iorga, *Acte şi fragmente*, III, p. 1.

2. In mai multe ediţii şi în Zimmermann, II, p. 306—307. Cităm lectura Iorga în Hurmuzaki, XV, 1, p. 2: Braşovenii au de plătit două *tricesima*, iar „ipsis mercatores bona mercimonialia infra terram nostram vendiderint aut mercati fuerint, nullum extunc *tributum*, nec *tricessimum* de eisdem bonis nisi in Longo Campo vel iuxta, non tricesimum, sed tantum iustum et *antiquum tributum* nobis solvere tenebuntur". Pentru executare se adresează şi către „tributariis officialibus". Actul e şi în Hurmuzaki, I, 2, p. 145.

3. Databil între 1369—1374. Facsimil la Hasdeu, *Etymologicum magnum Romaniae*, IV, Bucureşti, 1898; ed. de Venelin, *Vlahobolgarskiia gramoti*, St. Petersburg, 1840, p. 5, şi Al. Stefulescu, *Mânăstirea Tismana*, Bucureşti 1909, p. 47: село Жидовщицѫ слободно ѿт вьсѣкых данковь и работь господскых... хиліада перпирѣ ѿт дома господства ми и убогымь да сѧ раздаст т҃ перпирь. Cf. şi P. P. Panaitescu, *Documentele Ţării Româneşti*, I, Bucureşti, 1938, p. 36.

4. Hasdeu, *Istoria critică a Românilor*, I, ed. II, Bucureşti 1874 p. 127—128, numai traducere, deosebită de aceea pe care o dă Ştefulescu, *Tismana*, unde se dă şi textul, p. 169: слободна ѿт вьсѣкыих работь и данкѡвь и доходѣки господва ми. Panaitescu, *o. c.*, p. 39.

judecători şi globaşi" să se ferească de acestea [1]. Aceleiaş mănăstiri se mai dau de către Mircea şi alte sate care „să fie slobode de toate *dăjdiile* şi lucrările Domniei mele [2]", cum şi scutiri de vama oilor şi a porcilor, de *gloabe* şi „cu un cuvânt de toate slujbele şi *dăjdiile* maii şi mici [3]". De asemeni în privilegiul lui Mircea pentru Lioveni se prevede ca la Târgovişte „acolo *să plătească* vamă" întrucât şi „Domnia mea îşi *va cumpăra* ce-şi va alege [4]". Mai târziu satul Polcouţi al mânăstirii Strugalea e scutit, între altele, şi de *gloabă* şi „mai pe scurt, de toate slujbele şi *dările* mari şi mici [5]". In acelaş fel se vorbeşte şi într'un alt act din 1428 de la Dan Vodă [6].

In privilegiul Braşovenilor se specifică şi mai bine moneta întrucât se plăteşte în *fertuni, perperi, ducaţi* şi *bani* [7]. De scutire de *vamă* şi de *gloabe,* e vorba şi în actul lui Mircea dat lui Vlad pentru Beala şi Prislop [8], iar alte privilegii ale Coziei, de *globaş*

---

1. C. C. Giurescu, *Organizarea financiară a Ţării Româneşti în epoca lui Mircea cel Bătrân*, AR. *Mem. Sect. Ist.*, seria III, vol. VII, 1927, p. 56. Panaitescu, *o. c.*, p. 51—52.

2. Hasdeu, *o. c.*, p. 131, v. şi Tocilescu, *Foia societăţii Românismul* II (1871), p. 28—29. Panaitescu, *o. c.*, p. 46.

3. Datat 1389 (6898) Sept. 4; v. C. Giurescu, *Despre boeri*, Bucureşti 1920, p. 27—28, şi C. C. Giurescu, *o. c.* p. 56. Panaitescu, *o. c.*, p. 51—52.

4. Hasdeu, *Archiva istorică*, I, 1, p. 3.: **ТѸ ДА СИ ПЛАТАТ ВАМ...А ГОСПОДСТВО МИ СИЩЕТ КѸПИТ.** Actul e nedatat; probabil să fie din 1391, când Mircea are legături cu Vladislav Jagello, v. doc. din 20 Ian. 1390 şi 6 Iulie 1391, în Hurmuzaki, I, 2, p. 315 şi 323.

5. Hasdeu, *o. c.*, p. 97 (traducerea); e datat 1399; Venelin, *o. c.*, p. 18—19 (textul). Panaitescu, *o. c.*, p. 105—106 (an. 1409).

6. N. Iorga, *Constatări istorice cu privire la viaţa agrară a Românilor*, în *Studii şi documente*, XVIII, Bucureşti 1908, p. 70—71. P. P. Panaitescu, *o. c.*, p. 153—154.

7. 1413 (6921) August 6, la I. Bogdan, *Relaţiile Ţării Româneşti cu Braşovul şi cu Ţara Ungurească în sec. XV şi XVI*, Bucureşti 1905, p. 4—5; plata e fixată astfel: 1 *fertun* pentru vilarul de Ipriu, 1 *perper* pentru cel de Luvia, 12 *ducaţi* pentru cel de Colonia, 3 *bani* pentru trecerea unui călăreţ şi 1 *ban* pentru pedestraş. In traducerea latină din 23 Aug. 1413 (id, *ib*, p. 37 şi Hurmuzaki, XV, p. 8—10) se menţionează numai *ducaţi* şi *dinari*. Privilegiul e întărit şi de Radul Voevod la 1421 (6930) Nov. 21, când se menţionează *fertunul, perpera, ducatul* şi *banii*, Bogdan, *o. c.*, p. 12; aceleaşi monezi în reconfirmarea din 1422 (6931) Oct. 23, a lui Dan Voevod, id., *ib.*, p. 15—16, reînoit tot de el la 1431 (6939) Ian. 20, când dispare însă *fertunul*, id., *ib.*, p. 32—35.

8. I. Bogdan, *Un chrisov al lui Mircea-cel-Bătrân din 10 Iunie 1415*, în A. A. R., *Mem. Sect., Ist.* seria II, tom. XXVI, 1903—1904, p. 113—114. Panaitescu. *o. c.*, p. 110—111.

şi *dajdie* [1]) şi „să fie slobozi de toate *dăjdiile* mici şi mari", iar un sat să nu fie supărat nici de vameşi[2]). In privilegiile lui Sigismund pentru Vodiţa se decide ca „în nici un loc *vamă* să nu *plătească* [3])". In privilegiul lui Dan II pentru Târgovişteni se spune iarăşi „*florini* să nu fie [4])", iar în al Tismanei „40 de sălaşe de Ţigani să fie slobozi de toate slujbele şi *dăjdiile* şi de venitul Domniei mele [5])". Ca noutate, în alt act pentru Braşoveni se arată că i s'a „dăruit *haraghie* de bani", specificând ca monetă *banii* şi *dinarii* [6]). Sfârşim menţiunile cu acelea făcute tot de Dan II într'o scutire generală şi „alte slujbe şi *dăjdii* mari şi mici' pentru care „să nu cuteze a-i bântui nici jude, nici globaşi, nic' *birar*, nici alte slugi şi împiegaţi ai Domniei mele [7])".

Tot în documente se vede însă şi plata în natură pentru facerea documentelor, care de altfel este obicinuită. Amintim menţiunea din hrisovul lui Mircea pentru Vlad: „şi-mi deteră Domniei mele un cal şi o cupă [8])" în care, pe lângă obicinuitul cal, care ar fi *timbrul fiscal*, se adoagă o cupă ca *cheltueli de imprimate*, am zice azi. Plata se mai poate face în bani şi în natură, după cum ordonă Dan II într'un act nedatat pentru Braşoveni, să se ia „dela maja de morun 9 *perpere* şi 2 curele [9])". O tranzacţiei

---

1. Pentru Miclăuşeveţ, Curila şi Gărdanovăţ, nedatat, la C. C. Giurescu, *o. c.*, p. 57. Panaitescu, *o. c.*, p. 98—100 (a. 1408—1418).

2. Pentru satul dela Gura Ialomiţei [Cărărenii], nedatat, C. C. Giurescu, *o. c.*, p. 57. Panaitescu, *o. c.*, p. 113.

3 1418 Iulie 14, Venelin, *o. c.*, p. 36—38, ; fragment la Ştefulescu, *Tismana*, p. 175—176; iar la 1419 Oct. 28, Venelin, *o. c.*, p. 52—54, Ştefulescu, *o. c.* p. 176—177 : ни на ѥдномь мѣстѥ вамꙋ да нѥ платѥ. Panaitescu *o. c.*, p. 117, 121, 123—124.

4. Bogdan, *Relaţiile*, p. 28 : флорина да нѣст (nedatat). Panaitescu, *o. c.*, p. 131—132.

5. 1424 August 5, Hasdeu, *Archiva istorică*, I, 1, p. 20; fragment la Ştefulescu, *o. c.*, p. 179 : и ацигане м҃ челѣди да сꙋ слободни ѿт вьсѣких работ и даиков и доходок господва ми. Pana tescu, *o c.*, p. 135—137.

6. [1424] Nov. 10, Bogdan, *o. c.*, p. 21 : и дарова харагїѧ ѿт бановъ; în traducerea latină, id., *ib.*, p. 24 : „quod nos in kamera nostra fillerenes vulgariter et parvos denarios faceremus".

7. Hasdeu, *o. c.*, p. 73 : и да их смѣѥт бантꙋвати ни сѫдѥц, ни глобник, ни бирчи, нижѥ ѿт иних слꙋгах и работник господва ми.

8. Bogdan, *Un .hrisov al ui Mircea-cel-Bătrân*, p. 113 : и дадошѥ господствꙋ ми а҃ кон и а҃ чѣша. Panaitescu, *o. c.* p. 110—111

9. Bogdan, *Relaţiile* p. 8 : ѿт морꙋнїна мажа ѳ҃ пѥрпир и в҃ рѥмѫка.

oarecare trebue să fie existat şi între Mihail Voevod şi coloniştii din Heltau, pentru dreptul de păscut în munţii Ţării Româneşti [1]). In sfârşit Românii expatriaţi întrebuinţează, când li se dă, moneta locului unde se află, ca acel Radu Ban al Craiovei, căruia regele Angliei îi acordă anual „40 de *libre* de argint [2])".

Nu trebue să uităm însă nici acea preţioasă informaţie a Maseriilor din Pera, unde se amintesc *perperele* de Valahia [3]).

Acestea pentru Ţara Românească. In Moldova, pentru epoca pe care avem să o cercetăm, în documentele de caracter intern găsim destul de târziu o menţiune despre târgueli cu monetă. Anume în actul mitropolitului Iosif, care *a cumpărat* una din viile date mânăstirii Neamţ [4]). Nu ni se precizează însă nici suma, nici în ce fel de monetă s'a făcut cumpărătura. In acelaş sens neprecis sunt informaţiile din 1414 şi 1423, când e vorba de „uric cu tot venitul [5])".

Că aflarea banului era relativ rară o arată un alt act din ca. 1415, în care se vede un fel de schimb în natură : Voevodul dă două sate zugravilor Nichita şi Dobre în schimbul zugrăvitului a două biserici [6]).

E drept că alături de aceste menţiuni, însă abia dela 1415 înainte, avem acte care arată chiar întrebuinţarea monetei în

---

1. Hasdeu, *Archiva istorică*, I, 1, p. 118 (traducere). Gündisch, *Urkundenbuch*, IV, p. 79.

2. Hasdeu, *o. c.* p. 88 (rezumat).

3. In 1392 : „sunt pro perperis X de Velachia, datis per eum in Velachia cuidam nuncio pro Communi pro novis habendis, de racione Petri de Groto bancheri de CLXXIIII perperi III, h. XII", laIorga, *Acte şi fragmente*, III, 1, p. 3, unde se spune totuş că e vorba de „monede bizantine" ; reproducere şi în Iorga *Notes et extraits pour servir a l'histoire des croisades au XV-e siècle*, I, Paris 1899, p. 54.

4. M. Costăchescu, *Documente v moldoveneşti înainte de Ştefan cel Mare*, I, Iaşi, 1931, p. 53: **и двѣ водѣници и в҃ лозїи, едино що ест далъ Петръ Воевода, а дроуго ест коупило владичьство ми,** adecă „şi două mori pe apă şi 2 vii, una care i-a dat-o Petru Voevod iar alta a cumpărat-o Vlădicia mea", *ib.*, p. 54.

5. 1414 (6922) Dec. 20, pentru panul Crăciun Belcescu, căruia i se dau două sate pe Pârâul Alb , uric cu tot venitul", trad. dir 1815, la Arhivele Statului, Bucureşti, *Copii*, pachet I No. 1. 1423 (6932) Sept. 4, pentru un sat pe Şomuz „uric cu tot venitul" (**оурикь съ въсъмъ доходомъ**) ib., necatalogat, orig. pergament. Ultimul e editat acum de D. P. Bogdan, *Acte moldoveneşti dinainte de Ştefan cel Mare*, Bucureşti, 1938, p. 19—20.

6. Costăchescu, *o. c.*, p. 121—122.

țară. Astfel odată Domnul pune zavească „50 de *ruble* de argint curat" pentru un sat dat mânăstirii dela Homor [1]); tot astfel pentru hotar la Solca fixează zavească „80 de *ruble* de argint curat" care, ceva mai jos, devin „80 de *ruble*", fără specificare de ce material să fie [2]); dar în actul pentru hotarul dela Rotompănești se vorbește de „o sută de *zloți unguresți*" puși zavească [3]). Altă dată mai e vorba de „60 de *zloți tătărești*" pentru anul 1424, însă mențiunea e dintr'un document din 1497 Martie 8, dela Ștefan cel Mare, care amintește faptul [4]).

Dar dacă acestea sunt mențiunile pentru circulația monetei în interior, pentru relațiile externe avem mai vechi și mai interesante referințe. Cea dintâiu informație o avem din 27 Ianuarie 1388, în chitanța semnată de regele Vladislav al Poloniei către Petru Mușatin, în care se spune că acesta din urmă „ne-a împrumutat patru mii de *ruble* de argint francesc [5])". Voevodul însă neputând să-i dea suma întreagă, îi comunică la 10 Februarie acelaș an, că i-a dat numai „trei mii de *ruble* frâncești de argint, în acea greutate cu care am început să dăm dela Luck [6])". Aceste ruble devin pentru Ivașco „*suma* de bani ce tatăl meu Petru Voevod, a împrumutat" regelui [7]). In privilegiul Liovului, numărul mone-

1. Id., *ib.*, p. 116 : **н рѹбли чистого сребра.**

2. Id., *ib.*, p. 127 : **осымь десать рѹбли литого серебра**, și **тѣхь п҃ рѹбли,** în 1418 Ianuar

3. Id., *ib.*, p. 159 : **сто золотых оугорских**, în 1423 Aprilie 15. Hasdeu, *Archiva istorică*, I, 1, p. 153, arată că la Români „amenzile penale aparțineau comunității nu fiscului", după un act din 1420 păstrat într'o confirmare din 1568 a principelui Ziemowit de Mazovia.

4. Costăchescu, I, p. 167—168. Actul a stat la îndemână lui R. Rosetti, și nu e cunoscut lui Bogdan, *Documentele lui Ștefan cel Mare*, București 1913; deci mențiunea se ia sub beneficiu de inventar. Tot ca venit în monetă putem considera și informația actului lui Petru Mușatin din 1384, prin care dă dreptul de cântar Predicatorilor din Siret, Costăchescu, I, p. 4 : „quatenus libram seu pensatorium" .

5. Costăchescu, II, p. 605 : **пожичиль нам д҃ тисачѣ рѹблиі фражьского серебра.**

6. Ib., *ib.*, p. 603 : **г҃ тисачѣ [рублиі] фражкого серебра тѣмь вѣсомь што есми почали давати wт Лѹцки.**

7. Id., *ib.*, p. 619 : **тежь штожь мои wтець Петрѫ Воевода позычил.** Cu referire la aceeaș sumă, avem însă mai târziu în 1411, completarea sumei de către Alexandru Vv. cu „o mie de *ruble* de argint frâncesc", pentru a căror rambursare Vladislav mărturisește că „dacă cumva nu va fi argint frâncesc atunci să le dăm *ruble* litvane sau argint topit" sau „să plătim cu groși, după cum va merge argintul frâncesc", adecă: **одинѹ тысачю**

zilor se adaogă cu *grivna*, ceeace este *marca*, cu *groşi* şi „*o rublă* de argint [1])". In sfârşit, în actul cu donaţiile făcute Doamnei Rângala, la despărţirea ei de Alexandru, se vorbeşte de „şase sute de *ducaţi* de aur sau *galbeni* de aur ungureşti", numiţi şi „aceşti zloţi", ceeace arată echivalenţa acestor denumiri [2]).

Alături de acestea sunt şi altfel de menţiuni comerciale de deosebită importanţă. Astfel în 1382 se cunoaşte cea mai veche transacţie internaţională a Moldovei. Neamţul Klepl, originar din Cracovia însă cetăţean în Lwów, are legături cu un Zimmermann din Siret [3]). Apoi în 1385 un Hernic din Polonia dă marfă fierarului Henselm din Baia pentru patru *şezine* [4]). La 1404 apare şi *scotul* [5]). In sfârşit la 1421 Nicolas Hecht din Baia lasă oraşului Lemberg averea sa de trei *mărci* de Lemberg, pentru opere caritabile; banii trebue obţinuţi dela concetăţeanul Wittram, că-

---

рѹблевъ фрѧзьского серебра, şi: ли не будет фрѧзьского серебра а мъı литовьскые рублн да мъı а любо литое серебро; sau: мы заплати мы грошми по чем фрѧзско есеребро идеть, id., *ib.*, p. 640.

1. Id., *ib.*, p. 630—631; гроши, грошъ, şi: одинъ рубелъ серебра, La bibliografia lui Costăchescu, *ib.*, p. 637, trebue adăogat B. P. Hasdeu, *Negoţul moldovan sub Alesandru Bunul*, în *Foaea de storiă română*, I, Iaşi, Anul Unirei I[1859], p. 3—9, 17—29, 33—39, 49—57, cu atentă urmărire şi a altor izvoare. La ediţii deasemeni, în latineşte, datat 1408, la Zubrzycki, *Hist, miasta Lwówa* p. 75—77, citat de Hasdeu.

2. Costăchescu, I, p. 142: шест сот золотых дукатов а либо черленых золотых оугорских = „şase sute de *ducaţi* de aur sau *galbeni* de aur ungureşti", Alexandru Vv. se obligă şi către regele polon cu încă şase sute de *ducaţi*, şi dacă nu va plăti „aceşti adevăraţi *zloţi* şi ceilalţi şase sute de *zloţi* adăogaţi" (истинныи золотых и других пришлых шести сот золотых) atunc regele e liber să ia dela negustorii moldoveni „aceste douăsprezece sute de *zloţi*" (тых дванадцат сот золотых). Documentul este tradus tot atunci şi în latineşte şi acolo e vorba de „sexcenta *ducatos* aureos, aut *florenos* rubeos ungaricales", şi de „eisdem XII centis *ducatis*", id., *ib.*, p. 145.

3. Al Czolowski, *Pomniki dziejowe Lwówa z archiwum miasta*, I. Lwów 1892, p. 8, apud P. P. Panaitescu, *La route commerciale de Pologne à la Mer Noire au moyen âge*, extras din *Rev. Ist. Rom.*, III (1933), Bucureşti 1934, p. 5.

4. Czolowski, *o. c.*, p. 41. apud Nistor, *Händel und Wandel*, p. 121: „4 *Schock Groschen*", monetă amintită şi în 1406, când se trimit două coşuri cu zmochine lui Alexandru cel Bun, în aceeaş valoare. *Schock* este *sexagena*, pe româneşte *şezina*, Nistor, *o. c.*, l. c.

5. Hasdeu, *Foaea de storiă română*, I, p. 54: „quinque scotos seu decem grossos", apud Nistor, *o. c.*, p. 118.

ruia îi fusese împrumutați [1]). Comerțul cu Liovul e făcut și de Români, nu numai de străini [2]).

In sens general avem o singură mențiune de operațiuni bănești, în actul din 1400, al lui Ivașco și Vâlce : „punem chezășie și *am răscumpărat*" zice actul, pe Roman dela regele Poloniei, răscumpărare care nu s'a putut face decât cu bani, dela regele atât de lipsit de bani [3]). Existența *ortului*, ca atestare documentară, o punem la îndoială pentru această vreme [4]), deși trebue să fie una dintre cele mai vechi monezi, de s'a putut împământeni vorba „a dat ortul popei".

Acestea sunt mențiunile. Totuș circulația monetei era destul de frecventă. Astfel cavalerului Guillebert de Lannoy i se fură 100—120 de *galbeni* lângă Cetatea Albă [5]), iar ierodiaconul rus Zosima știe că trebue să plătească vamă la trecerea Nistrului, care vamă se împarte pe îndouă cu Polonii [6]).

Dobrogea însă, atât de larg deschisă spre mare, era o piață internațională, deci unde circula în voe tot felul de monete, în primul rând bizantine și italiene [7]). Insă nu cunoaștem precis pe nume nici una. Ținem totuș să amintim că în tratatul lui Ivanco fiul lui Dobrotici cu Genovezii, semnat în 1387, se prevedea o

---

1. *Akta Grodzkie i Ziemskie*, IV, p. 108—109, apud Panaitescu, *o. c.*, p. 5. și Nistor, *o. c.*, p. 121.

2. Panaitescu, *o. c.*, p. 6.

3. Costăchescu, II, p. 617 поручаемъ и въıрүснли есмо.

4. Id., *ib.*, p. 627, actul german din 1404 Nov. 1 al pârgarului Ulrich și vistiernicului Giurgiu către Fabian județul Bistriței, în care e vorba de 22 *florini* ungurești și 1 *ort* (în orig. : „2 ung. Flor., I Orth"), întrucât datarea ar fi mai degrabă 1504, trebue lăsat la o parte.

5. Hasdeu, *Archiva istorică*, I, 1, p. 130 : „paguba mea era de 100 până la 120 de galbeni, afară de alte lucruri". Cf. și C. C. Giurescu în *Rev. Ist. Rom.*, IV (1934), p. 286—287.

6. Id., *ib.*, II, p. 49, Zosima, care merge la locurile sfinte, ajungând la Nistru spune : „aci fu trecătoarea și granița moldovenească ; din cealaltă parte a Nistrului *se plătește* pentru trecătoarea Moldovenilor, iar de această parte marelui duce litvan Vitold, adecă totalitatea dării se ia din partea din care se începe trecerea și apoi Moldovenii și Litvanii ș-o împart pe jumătate". Dela locul trecerii până la Cetatea Albă se merge pe teritoriul Nistrului cale de trei zile. Hasdeu a publicat relația după Saharoff, *Skazanila Rugskago Naroda*, Vol. II, cartea 8, St. Petersburg 1849.

7. V. Bibliografia numismaticei dobrogene la C. Moisil, *Introducere în numismatica Dobrogei*, în *1878—1928. Dobrogea, cincizeci de ani de vieață românească*, București, 1928, p. 145—156.

amendă de 100.000 de *perperi* de aur după cursul din Pera [1]. Această sumă ridicată arată ce sume frumoase puteau circula acolo şi ce organizaţie fiscală bună trebue să fi fost, mai ales în porturile dela mare, de se putea vorbi de o astfel de sumă [2].

Am arătat care au fost monezile care circulau în Ardeal. La *marcă* ţinem să scoatem în evidenţă că era de două feluri: de aur — pondus Polonie, spun documentele noastre — şi de argint — pondus de Rodna şi ratio Scybiniensis, se spune în aceleaşi: *fertunul* deasemeni apare cu pondus cybiniensis şi Ungarie, iar *groşii* ca bohemicales. Tot din aceleaşi documente afară de monetele şi valorile monetă amintite, apar: *lotonul, ciful* şi *capetia* [3].

In Ţara Românească circulau *fertunii, perperii, ducaţii, banii, florinii, dinarii* şi probabil *perperii de Valahia*, ca monezi şi valori monetă. In Moldova, în acelaş sens erau: *grivna* adică *marca, rubla, zlotul*, de diferite origini, *grosul, ducatul* sau *galbenul* ori *florinul* şi *sexagena* sau *şezina* [4]. Care erau monezile, contemporane acestei vremi, găsite în tezaure, fie că sunt menţionate

---

1. Tratatul e analizat de Baron Silvestre de Sacy, *Mémoires sur un traité fait entre les Génois de Pera et un prince des Bulgares*, în *Mémoires de l'Acad. Royale des Inscriptions et Belles-Lettres*, VII (1818—1822), Paris 1824, p. 292—318. Cf. deasemeni N. Iorga, *Studii istorice asupra Chiliei şi Cetăţătii-Albe*, Bucureşti, 1899, p. 54—55; C. R. Beazley, *The Dawn of Modern Geography*, III, Oxford, 1906, p. 475; C. Moisil, *Dobrotici şi Mircea cel Bătrân*, în vol. comemorativ *Dobrogea*, p. 309; St. Nicolaescu, *Despre perperi*, trad. din bulgăreşte după N. A. Mumşov, în *Bul. Soc. Num. Rom.*, XIX (1924), p. 16.

2. De altfel chiar la Vicina se băteau monezi de aur după cum dovedeşte informaţia care se referă la perperii „după măsura de Vicina", relevată de G. I. Brătianu, *L'Hyperpère byzantin et la monnaie d'or des républiques italiennes au XIII-e siècle*, în *Mélanges Charles Diehl*, I, Paris 1930, p. 44.

3. Pentru *lotho*, A. Bartal, *Glossarium mediae et infimae latinitatis regni Hungariae*, Lipsca 1901, dă, s. v.: „domus numeralis, domus quae pecuniam pendebat in usum communitatis", şi „semiuncia"; după Du Cange „sexta decima pars marcae". *Ciphus*: „*Ciphis* vel allis vocalibus (rectius pocalibus) argenteis ultra duas marcas argenti singulariter ponderantibus", la Bartal. *Capetia* sau *capecia*, la fel cu *sexagena*, şi „cum igitur capetiae 14. uno auri floreno contineantur. Singula = lis erat, vel $7^2/_{14}$ den. vel. obolis".

4. Asupra valorii lor şi raportul dintre unele şi altele, v. Hasdeu, *Negoţul moldovan sub Alesandru Bunul*, l. c., p. 54; Iorga, *Istoria Românilor în chipuri şi icoane*, III, ed. I, p. 212—226; Nistor, *Handel und Wandel*, p. 116—136. v. şi G. Zane, *Sisteme monetare şi monete principale din veacurile trecute*, în *Cercetări istorice*, IV, 1, 1928, Iaşi, p. 4, unde se adaogă pentru sec. XIV, *obolul, groşii moldoveneşti* şi *bulgăreşti*.

sau nu în documentele amintite de noi, se poate vedea din abundenţa materialului cunoscut. E destul să spunem aici că sunt cazuri când cunoaştem Domnii numai după monetele pe care le-au bătut [1]). A evidenţia aceea ce se găseşte pe teren şi a completa cunoştinţele noastre cu aceea ce nu se găseşte, e de datoria izvoarelor scrise, în primul rând a documentelor care sunt totdeauna contemporane cu faptele înseşi. De aceea credem că nu exagerăm afirmând că informaţiile diplomatice sunt auxiliarul cel mai preţios al numismaticei. De altfel numai prin ajutorul acestor nformaţii se poate preciza cursul valorilor şi corelaţia care există, dela timp la timp, între monezi.



Şi acum trecem la concluzia acestei comunicări. Poporul român a cunoscut banul, i-a văzut importanţa şi a făcut larg uz de acest mijloc expeditiv al schimbului, în evul mediu ca şi acum. Din antichitate încă uzul banului nu a încetat niciodată, căci altfel nu s'ar putea explica nici acea credinţă populară, introdusă fără îndoială din vremi cu totul depărtate şi păstrată în delungul evului mediu — întrucât cred că e vorba de o practică păgână adoptată de creştinismul medieval — de a pune totdeauna un ban în mâna mortului pentru plata vămilor pe care trebue să le străbată până la locul cel bun ce i se cuvine.

Atunci acest singur element, moneta, poate dovedi un lucru foarte important pentru noi: poporul care a întrebuinţat-o a putut fi într'un grad apreciabil de civilizaţie pe de o parte, iar pe de alta, că nu a fost niciodată un ţinut nelocuit acesta pe care îl locuim noi astăzi şi acela pe care nu-l mai locuim. Deci acele menţiuni care pomenesc de „terra deserta et inhabitata" nu pot fi luate în înţelesul de pustiuri, ocupate de oameni noi, cărora li s'ar datora totul acolo. Pretutindeni a fost cineva care, neîntrerupt, a putut da ceva în schimbul monetei ce primia[2]),

Aurelian Sacerdoţeanu.

---

1. C. Moisil, *Monetele lui Radu I Basarab*, l. c., şi id., *Monete vechi românşti, inedite sau puţin cunoscute*, în *AAR. Mem. Sect. Ist.*, XXXVIII, 1915, unde se dă şi bibliografia mai veche.

2. Comunicare la primul *Congres de numismatică şi arhelogie*, făcută în ziua de Vineri 20 Oct. 1933. La notele iniţiale s'au adăugat numai ediţiile de documente apărute între timp.

CATALOGUL MANUSCRISELOR LATINEȘTI ȘI ÎN LIMBI MODERNE DELA BIBLIOTECA CENTRALĂ DIN BLAJ

MOTTO — „In starea actuală a științei nu este muncă mai urgentă decât catalogul critic al manuscriselor din diversele biblioteci". (E. Renan, *L'avenir de la science*, p. 217).

1. — Manuscrisele latinești

1. — *Incipiunt* meditationes Beatissimi Patris Augustini Summi Doctoris Ecclesiae. Pergament-ligatum, format mic, in octavo. Are sigiliul lui Timoteiu Cipariu. E scris cu caractere unciale, executate artistic. Are 394 de pagini. In afară de textele augustiniene mai conține și rugăciuni ale Sfântului Toma din Aquino, Bonaventura, Atanasie, Ambrozie și Beda Venerabilul, precum și textul Simbolului Apostolic, al Simbolului din Misa Latină (Niceo-Constantinopolitan), Simbolul Atanasian (Quicumque vult salvus esse), Imnul Te-Deum, cu titlul Hymnus S. S. Ambrosii et Augustini, Hymnus in Coena Domini și se încheie cu o rugăciune a lui Beda Venerabilul. Pe prima pagină o litogravură minunată a literei D (dela cuvântul Dominus). Sunt și în text inițiale cu înflorituri.

2. — *Codice latinesc.* Un ligatum cu mai multe feluri de scrieri, ce par a fi din diverse epoci. Sunt culegeri de sentințe, scrise pe diferite feluri de hârtie. Are format mic, în 16. Are în total 446 de pagini.

3. — *Cinosura* seu Dictionarium Juris Hungarici. Aucthore P. B. 1785. E legat în piele. Pe foaia de titlu citim că e copie și următoarea notă latină : — „Nr. 11052/785. Vienna 16 Aug. 1785 e Cons. Minis. Sua Mattis. Imprimi vetatur. Il Korinzky. Secret.

Minis." — Are 494 de pagini. Pe ultima pagină citim — „Finis, Gloria Patri et Filio et Spiritui Sancto. Descriptum Pestini 7-ma Iunii. Anno Domini 1727."

4. — *Manuscris pe pergament.* Are sigiliul lui Timoteiu Cipariu. Lipseşte începutul. Are 303 pagini. Cuprinde fragmente din Breviarul Roman.

6. — *In Sacram Theologiam Moralem.* Introductio et Prolegomena. Are 353 de pagini, plus un adaos. — De subjecto Baptismi — de 44 pagini. Pare a fi un curs universitar de morală. M. B. SS. T.[1]).

5. — *Tractatus Theologicus* de virtutis et sacramento penitentiae. Are 292 pagini, scrise mărunt. B. B. SS. T.

7. In nomine Domini. Amen. Incipit Tractatus Theologicus de Jure et Justitia. Sub R. P. Iucundiano Ambruo, Ord. Min. S. P. A. Franc. Str. Obs. Prov. Transylv. S.R. Stephani... S-a Theologiae Lectore Ordinario Anno 1754 M. Martii.

Hic Liber est meus. Testis est Deus, etc. Are 282 pagini.

8. — Tractatus primus contraversisticus: *a*) De Ecclesia Christi militante et ejus Capite. Are 20 pagini. Urmează: *b*) Dialectica seu Logica Minor. Auctore Reverendo Patre Michaele Szalbek. Anno 1743. Institutiones Dialecticae seu brevis in Philosophia Aristotelis Introductio. Prolegomena. Quid sit dialectica, quod ejus officium. Are 270 p.

9. — *Dialectica* până la pagina 112. Urmează Philosophia rationalis directiva intelectus humani sive Logica ad mentem Authoris sui Principis Philosophorum Aristotelis. Ab admodium Reverendo Patre Michaele Szegedi secundum jam philosophia cursum docent dictata. Anno Salutis reparata 1741—până la pagina 598.

10. — Phisica particularis. Conţine diverse reţete medicale. Are 309 p. (Sunt multe pagini libere).

11. — Tractatus in physicam universalem in octo libros Aristotelis. Are 720 p.

12. — Epistola de jejunis Ecclesiae Graecae Orientalis ex lingva Daco-Romana seu valachica in latinam traducta. Are 137 de pagini. Până la pagina 121 e despre post. Urmează foi libere până la pagina 135. Pe paginile 136—137 găsim o notă. S. Scriptura in Levitico lib. 10.

---

1. Ms. B. SS. T. = Monasterium Balasfalvensis Sanctissimae Trinitatis.

13. — In sac. C. Monasterii Sanctissimae Trinitatis. Tractatus de Angelis Beatitudine et actibus humanis disputatio prima de existentia, essentia et intelectu Angelorum. Are 257 de pagini. La sfârşit scrie: „26 Aug. 745", ceeace înseamnă că a fost copiat în 1745.

14. — Logicometaphysica seu Tractatus de arte vivendi ad methodum Aristotelis explanata per admodum Reverendum Patrem Stephanum More, Societatis Jesu, AA. SS. Th. Phylosophiae Doctore ac in Logicam Professore. Foaia de titlu e executată cu multă artă. E precedată pe o altă foaie, tot artistică, ce are şi versuri latineşti şi o inscripţie, dar sunt în bună parte mâncate de şoareci. Are 360 pagini numerotate, plus cuprinsul, de două pagini. — „Inceptam hanc Logicam Quinta Decembris. Terminavimus 17 Iulii." — „Anno 1750".

15. — Libri Tertii Institutionum. Termio juscompletitur. Titulum primum. De haereditate quo ab intestato. Titulum secundum. De legitima agnatorum successione. Titulum tertium De sancto Tertulliano. Titulum quartum. De senat. Orpshitiano. Titulum quintum sextum, septimum. Titulum nonus. De asigna. Lib. Titulum decimum. De possessione bonorum. Titulum undecimo, duodecimo, tredecimo. De successione ab intest. sec. Titulum quator decim. De obligationibus. Titulum quindecimo. Quibus modis recontract. oblig. Titulum sexdecimo. De verborum obligationibus. Partem tituli 22-di. De litterarum obligat. Titulum 23. De oblig Titulum 24. De emption. a ven. Titulum 25. De lo. Titulum 26. De Societate. Titulum 27. De mandato. Titulum 28. De obligationibus quo et quasi. Titulum 29. Perquas personas nobil. obligas? Titulum 30. Quibus modis tollitur. Are 161 pagini.

16. — Patrologia. Pars practica. Are 136 de pagini.

17. — *a*) Constitutiones Inclytae Sedis. Pe ultima pagină este o poezie latină despre regele religios, cu traducere ungurească. Articolele de lege sunt în ungureşte. Are 58 de pagini *b*) Articuli interimales de Anno 1792. Extractus. Are 120 de pagini.

18. — Problemata Feketeiana. Anno 1770 conscripta Tyrnaviae. Joannes Sinkai de Eadem. Are în total 256 pagini. La pagina 281 găsim semnătura — Joannes Sinkai de Eadem mp. Tyrnaviae Anno 1770, Juris Patriae primum annum auditore mp. La pagina 283 încep excerptele—„exopere Gregoriano,

Annò 1769 Diebus Iulii. La paginile 305—306 o petiţie latină din 1671. Urmează rugăciuni ungureşti ale lui Rakoczi, un tablou genealogic al nobililor din vechea Ungarie, o petiţie latină şi apoi o poezie românească în stil popular (p. 317—325), iar la pagina 326 notiţe latineşti despre familia Corvineştilor.

19. — Historia Eclesiastica Periodus 3-o. A Carolo M. usque Gregorium 7-mum sive ab anno 800 usque ad annum 1073. 164 p.

20. — Introductio in Technologiam. Pe prima pagină găsim o notă — Insumptus Catalogo Libr. Monast. Stsimae Trinitat. Balasfalv. per Benedictum Foggarass. donatus tanquam proprius. 1807. Are 252 p.

21. — Selecta es Lucii Am. Seneca Operibus Sententia. p. 1—160. Până la pagina 194 sunt foi libere. La pagina 195 începe — Selecta res et sententiae ex Joenne Stobreo quasidem collegit et thesauris Graecorum quorum aucthores circiter 250 citat — şi ţine până la pagina 233. După mai multe foi libere începe o nouă numărătoare în care sunt : — Selecta ex Horatio Carmina, quae cum alter sententiarum gravitatem moralem insuper doctrinam et pulcherrimas ad vitae usum spectantes expressiones contineant unitibus et legenti delectation. p. 1—14. Selecta ex Publii Virgilii Maronis operibus Carmina. p. 14—16. Selecta ex Decio Iunio Juvenale Satyra. p. 16—22. Selecta ex Aulo Persis Carmina p. 23—24. Selecta ex Claudiano Carmina p. 25—26. Selecta ex Lucretio Caro Carmina p. 26—27. Selecta ex M. Armeo Lucano Carmina p. 27, Ex Marci Manilli Lib. p. 27—29. Selecta ex Ovidio Carmina. p. 30—54. Selecta ex Albio Tibullo, Sexto Aurelis Propertio, u. Valerio Martiano Epigramata, ex Cornelis Gallo Carmina de Senectute, ex libro 90 praeceptorum moralium Catonis Carmina, ex Odis Horatianis Carmina, ex diversis poetis p. 44—59.

Elementa Arithmeticae, numericae. p. 1—57. Urmează foi libere, apoi — Nomina et cognomina Rethorum Balasfalvensis Anni 1781. La sfârşit pe 5 pagini e — Tabula seu Norma Aureor juxta recentissimum valorem computandotum.

22. — Historia Transylvaniae (Tratează de pe la 1000 până la 1800). Are 256 pagini.

23. — Brevis Valachorum Transylvaniam incolentium historia in qua populi Valachici in Transylvania status civilis et ecclesiasticus, profani item ac Sacri Ritus praecique vero Unionis

cum Romano-Catholicis inde ab anno 1698-o adtentatae et ad praesens usque tempus magno nisu, variis modis procurantae momenta enaratur ac exhibentur. Auctore Petro Bod de Felsö-Tsernaton, Verbi D Ministro. Copie făcută în 1890, după manuscrisul original aflător îm Biblioteca Muzeului din Cluj. Are 558 pagini, plus trei pagini în cari sunt înşiraţi — Series Instrumentorum in negotio Unionis Valachorum.

24. *Jus canonicum.* Pare a fi curs univèrsitar. Are 194 pag.

26. *Prolegomena Theologiae Moralis.* Pare a fi curs universitar. Are 224 pagini.

25. — Historia Ecclesiastica per Nicolaum Hulle. — „1824, 26 Februarie." — Are 142 pagini.

27. — Tractatus de beatitudines, Actibus Humanis et Angelis. Are 196 pagini. La sfârşit sunt literile: M. B. SS. T.

28. — Tractatus Theologicus de Misterio Incarnationis. La sfârşit citim data — Die 28 Augusti anni 1745, apoi literile — M. B. SS. T. Are 207 pagini. Două volume. Volumul 2 are 243 de pagini. E tot din 1745.

29. — Compendium Logicae Minoris seu Dialectia summatim sub auspiciis Verbi abbreviati ad usum et utilitatem. Rosiacae juventutis que his studiis ama intuitur Collegio in orthodoxo Collegio Ilesquiensi Augustissime Imperatricis Catherinae Alexiandis. Anno Domini 1726 Die 7. Septembris M. B. SS. T. Are 568 pagini.

30. — Triennalis cursus philosophici annus primus. Are 820 pagini.

31. — Phaebus Triangularis, Anno quo salutem humanam ...illustravit 1722 16 Noemvris M. B. SS. T. La început e un desemn simplu dar interesant al Sfântului Ioan Hrisostomul cu inscripţie românească. Are 239 de pagini. Urmează — Oratio im promulgatione scholar. dicta. p. 1—100. La pagina 101 începe — Narratio de Coronatione Serenissimae Imperatricis Rossorum Catharinae Alexiadis p. 101—103. Urmeară — De confirmatione — p. 1—141. O fabulă — p. 1—10 Praxis — p. 1—132. Varia — (note) — p. 1—102.

32. — Tractatus in Physicam particularem disputatio — p. 1—803. La p. 807 începe — Tractatus Ethicus in Libro Duum Ethicorum Aristotelis. De Virtutibus Proemium — până la pagina 864. E scris Claudiopoli, Die 16 Iunii Anno 1724.

33. — Jurisprudentia Natalis. Donum A. R. D. Gabrielis Ferentzi Parochi Musinaiensi de anno 1836. Are 399 p.

34. — Antiquitatum Graecorum praecipue Atticarum brevis descriptis. Are sigiliul lui Timoteiu Cipariu. Are 633 pagini.

35. — Tractatus canonicus. Pars II. De rebus Ecclesiae. Are 182 pagini.

36. — Per ipalon sive tractatus brevis de rebus... Ex praelectionibus admodum Reverendi ac Doctissimi Societatis Jesu... Alexius Szereday de Szent- Háromság AA. physice auditor, nec in Bacalareus formatus. Are 436 pagini.

37. — Tractatus theologicus de peccatis gratia et merito. Pare a fi curs universitar. Pe prima pagină citim — Monasterii Balasfalvensis Sanctissimae Trinitatis. Are 226 p.

38. — Collegium logicum in logicam contractam Johannis Gaubergii a Viro Celeberrimo Iacobo Ode A. L. M. Philosophiae et SS Theologiae Doct. Proffessore in Academia Trajectina illius Facultatis ordinario, hujus vero extraordinario habitum. La sfârşit citim — 20 Iunii 1729. Are 514 pagini. (Biblioteca Cipariu).

39. — Collegium physicum a Viro Celeberrimo Iacobo Ode A. L. M. Philosophiae et SS. Theolog. Doct. illius Facultatis Ordinario hujus vero extraordinario in Academia Trajectina Professore in Philosophiam Naturalem a se conscriptam habitum. E din bibloiteca lui Timoteiu Cipariu. E din 1729. Are 534 pagini.

40. — Collegium in antiquitatis Romanas secundum brevem casum descriptionem Petri Burmanni a Viro Celeberrimo Arnoldo Drakenborch I. U. D. et histor. ac eloquent. in Acad. Traject. Prof. Ord. habitum. E din 1730. A aparţinut lui Timoteiu Cipariu. Are 720 pagini.

41. — Collegium in antiquitates graecas secundum descriptionem casum brevem Lamberti Bos a Viro Celeberrimo Tiberio Hemsterbuis habitum. A aparţinut lui Timoteiu Ciupariu. E din 8 Iulie 1731. Are 355 pagini, plus un Index locorum de 5 pagini.

42. — Observationes in Proverbia Salom. in Zachariam et in Hoseam... Excerpte ex ore Celeberrimi Alberti Schultens... per Ladislaum Ts. Révyi aut potius per Demetrium Veres de Dahok. A aparţiunt lui Timoteiu Cipariu. Are 620 de pagini, plus — Voces Hebrae in hoc Mss. dilucidato.

43. — Collegium Theologicum juxta fundamenta Theologiae Didascalicae a Johanne Melchioris concinata a Viro Cele-

berrimo Johanne Van den Honert SS. Theologiae Doct. ejusdemque Facultatis in Academia Trajectina Professore ordinario habitum. E din colecția lui Timoteiu Cipariu. A fost scris în 23 Iunie 1730. Are 812 pagini.

44. — Collegium Typicum juxta institutiones Theologiae Typicae proprias a Viro Celeberrimo Johanne Van den Honert SS. Thelo. Doct. ejusdemque Facult. in Acad. Traj. Prof. Ordin. habitum. E din colecția lui Timoteiu Cipariu, scris în 24 Iunie 1729. Are 843 pagini, plus un Index locorum de trei pagini.

45. — Collegia Propheticum juxta Institutiones Theologiae Propheticae proprias a Viro Celeberrimo Johanne Van den Honert, SS. Theol. Doct. ejusdemque Facult. in Acad. Traj. Prof. Ordin. habitum. A fost scris în 23 Iunie 1780. A aparținut lui Timoteiu Cipariu. Are 764 pagini, plus un — Index locorum — de patru pagini.

46. — Collegia philologica et practica ultrajectensia. Viri Carissimi Hieronymi Van Alphen SS. Th. D. et in Acad. Traject. Prof. Pub. Ordin. Specimen analyseos philologico — exegeticae. A aparținut lui Timoteiu Cipariu. A fost scris în 24 Martie 1731. La pagina 75 începe o altă lucrare :

— „Viri Carissimi Hieronimi Van Alphen SS. Th. D. et in Acad. Traject. Prof. Pub. Ord. Institutiones Practicae de cura animarum.'' La p. 95 începe — Methodus Concionandi in Fabulis Analyticis proposita. La 247 începe — Commentarius in methodum concionandi conscriptam a Salomone Van Til.

Are 704 pagini.

47. — Collectanea Theologica in variis exegesiis systematicis ad ductum variorum habitis praecipiti calamo chartis illita in Ultrajectina et proningana Academia. A fost scris în 22 Iunie 1729. A aparțiunt lui Timoteiu Cipariu. Are 704 p.

48. — Collectanea mathematica, physica et phylologica Ultrajecti et Groningae sublata. Collegium geometricum a R. D. Petrus Van Musschenbrock in Elementa Geometriae Andrea Tacquet habitum. A aparținut lui Timoteiu Cipariu. Are 826 pagini.

49. — Commentarius in Joh. Melchioris Verdries Physicam a Viro Celeberrimo Nicolao Ergelhard Phil. Doct. ejusdemque et mathemathum Proffessore Ord. in Acad. Grom. Omland. in calamum dictatus. Introductio in universalem philosophiam.

Explicaţioni phisice Jo. Melch. Verdmiet. praemissa. A aparţinut lui Timoteiu Cipariu.

Are 830 pagini.

50. — Dictata Theologica. P Antonii Driessen SS. Theol. Doct. eo Profes. Commentarius in Tractatum suum qui inscribitur lumen et doctrina Scripturae. S. A fost scris în 20 Iunie 1732. E din colecţia lui Timoteiu Cipariu. Are 688 p. La sfârşit, Theologia Universa per tabulas analiticas.

51. — Dictata et excerpta singularia. Viri Clarissimi Antonii Driessen SS. Th. D. et in Acad. Groning. Prof. Pub. Ord. Tractatio de Reditu Salvatoris ex coelo. A aparţinut lui Timoteiu Cipariu. Are 682 pagini.

52. — Dispositio analytica quarundam Apostoli Pauli Epistolarum a Viro Celeberrimo Antonio Driessen SS. Theol. Doct. ejusdemque Facult. in Acad. Gron. Prof. Ordinario in Calamum dictata. Conţine : 1) Diatribe de argumento, scopo, ratiociniis rationorum vi et nexem in sing. bis Eplis. Aplicis. 2) Christus seu Rex eo Sacerdos super Throno sive verus Melchisedecus ex. Heb. V ss. eo VI, 20, VII. Psal. C. X. Demonstratus a C. A. Driessen. 3) Cl. A. Schuloens Commentatio ad Hol. II et III. La sfârşit găsim data — 12 Mai 1732. Are 702 pagini.

53. — Collegia exegetica ultrajecti Igroninge in calamum dictata. Comentariu de David Millio. Are 698 pagini. Din colecţia Cipariu.

54. — Fragmenta historico- chronologico Groningana. Viri Antonii Driessen SS. Th. D. et in Acad. Groning. Prof. Pub. Ordin. Commentarius ad Fabulam Historico-Chronologicam, Theologiae, Jure Revel Subnexam. Are 706 pagini. Din colecţia Cipariu.

55. — Historia universalis a Celeberrimo Viro Petro Burmanno elaborata ad filum Horatii Turselini descripta per Sigismundum Pap Szathmari Tomus Primus. Are 637 pagini. A aparţinut lui Timoteiu Cipariu.

56. — Historia Universalis a Viro Celeberrimo Petro Burmanno elaborata ad filum Horatii Turssellini descripta per Sigismundum Pap Szathmari Michaeles Patrem Tomus secundus Anno 1731. Are 658 pagini. E din colecţia lui Timoteiu Cipariu.

57. — Historia Universalis a Viro Celeberrimo Petro Burmanno elaborata ad filum Horatii Turssellini descripta per

Sigismundum Pap Szathmári Michaelis Patrem, Tomus Tertius. p. 1—293. Urmează un indice de 36 pagini, câteva file goale, apoi două pagini de note nemţeşti şi ungureşti. Urmează — Collegium psysico-geographico-politico-medico-theoretico experimentale traditum a Viro Magnifico arque Celeberrimo Dno Friderico Hoffmanno Facultatis Medicae V. V. Seniore Anno M. D. C. C. XXX. (pag. 1—23). Urmează câteva pagini libere, apoi note latineşti. E din colecţia lui Timoteiu Cipariu.

58. — Tractatus de Deo Trino. A fost scris la Roma în 1740. Are 464 pagini.

59. — Theologia Dogmatica. Lipseşte şi începutul şi sfârşitul. Sunt în total 530 p.

60. — Sumaria pretentionum Dominorum Saxorum vel Controversio de negotio Portarum Descriptio et quae Dominis Samuelis Keresztésy et Stephano Apor, loco institutionis esse possint — de anno *1692, 27 Iunie*. Are 211 pagini de documente despre Saşi şi Armenu. A aparţinut liu Cipariu. Are 221 p.

61. — Psaltire latină, scrisă pe pergament, cu caractere unciale. Are 264 pagini. Lipseşte şi începutul şi sfârşitul. A aparţinut lui Timoteiu Cipariu.

62. — Institutiones... sive compendiam in phisicam Aristotelis Introducendi. E din 1704 scris de Ioan Constantin, alumn la Institulul Pazmanian. La început citim : Monasterii SS.. Trinitatis. Are 362 pagini.

63. — Tractatus Theologici de virtute et Sacramento Poenitentiae. E din — M. B. SS. T. Are 504 pagini.

64. — Physica generalis seu tractatus zdus(!) Philosophicus. Ad mentem Aristotelis et Doctorum Societati Jesu explanatis. Are sigiliul .M. B. SS. T. Sunt 436 pagini.

65. — Libri primi Institutionum. Termio primus. Complectitur : De justitia et jure, De jure naturali gentium. Are 187 pagini.

66. — Cynosura Juris Decreti Tripartiti Werbötzii cum notis in usum proprium Francisci Kiblinga R. D. C. de Löven... R. Tabula Regia Trann. Assessoris referentis A. 1786 complicata et superioribus an. congeta. Are 381 pagini.

67. — Fundationales Capitulu Bobbiani. Documente despre Capitolul din Blaj dela 1807 până la 1855. E scris de Cipariu. Are 93 pagini.

68. — Sumula Canonistica in Librum jurum secundum Gregor. Nov. Pontif. Maxim. Are 308 pagini.

69. — De Pontificis Septimi Saeculi. M. E. de Honorio et Martino. Are 128 de pagini.

70. — Introductio generalis in Libris Novi Federis. (până la pagina 136). E copiat în 1822. Dela p. 137 începe Introducerea specială. La pagina 275 semnează — Simeon Doria, primi anni theologus 1820. Mai jos N. Densuşianu notează în 1879 — Hic fuit meus Pater. La pagina 276 găsim o notă grecească.

71. — Excerpta ex Historia Eccelesiastica. Ex Historia Primi Saeculi. Paragraphus Primus. De Sancto Petro. Are 150 pagini. Lipseşte sfârşitul.

72. — Testamentul lui T. Cipariu (patru variante şi codiciluri).

72 a. — Flores phrasium ex Pantheo Mytuo excerptii De origine Bolatrio. Are 116 pagini. Sunt şi texte ungureşti.

73. — Dialectica. Are 435 pagini. O figură artistică reprezintând împărţirea ştiinţelor după Porfirie.

74. — Ex Historia Ecclesiastica. De jejuniis Montanistarum et Arianorum .Are 102 pagini.

75. — Breviarium Romanum. Din colecţia lui Timoteiu Cipariu. Are 622 de pagini.

76. — Körösi. Historia Hungariae. Vol. I—II. Din colecţia lui Timoteiu Cipariu. Are 552 pagini.

77. — Körösi. Historia Hungarica. (1000—1457). A aparţinut lui Timoteiu Cipariu. Are 650 pagini.

78. — Fragment dintr'o colecţie de canoane. E scris cu caractere unciale, pe hârtie foarte fină. A aparţinut lui Timoteiu cipariu. Are 30 de pagini.

79. — Compendium Bibliothecae Concionatoriae, in quo de Virtutibus, de vitiis, Sacramentis, novissimis aliisque similibus materiis in Ecclesiastica Cathedra tractari solitis, selecta. Are 440 de pagini. E compactat împreună cu o carte românească a lui Samuil Micu — Propovădanii sau învăţături la îngropăciunea oamenilor morţi. Acuum de Preotul Samoil Micu Clainnu de Sadu făcute. Cu bunăvoinţa celoru mai mari. Tipăritu-s'a în Blaju. Cu tipariulu Seminariului, 1784.

80. — Concordanţă Biblică. Lipsesc foaia de titlu şi primele două pagini. Incepe la pag. 3 cu cuvântul — Deus omnia regit — Are 483 de pagini. Pe ultima pagină scrie cu altă cerneală

— Scriptus est anno 1798. Paulus Simon, praefectus et rector, Urmează primele 18 pagini nenumerotate din Index.

81.— De vita et honestate clericorum. Are 24 de pagini. E scris cu caractere unciale. A aparținut lui Timoteiu Cipariu. Are 28 de pagini.

82. — Selecta res et Testimonia ex diversis SS. Patribus quae et meditationibus et exortationibus et cincionibus pulcherrimas et ut ilissimas materias suppeditant. Anno 1783. † vidilicet S. Dorotheo Joanne Cassiano, S. Bernardo, S. Ephrem Syro. Tomus secundus. Are 2109 pagini scrise. Mai sunt multe pagini libere.

83. — Miscellanea quae complectuntur articulos diaetales privilegia, decreta, supplices libellos, et alia acta in negotiis ad Romanos Tranniam incolentes pertinentibus emanata. Are sigiliul lui Ioan M. Moldovan. Are 430 pagini, plus 6 pagini de Indice.

84. — Extractus Csercijanus, Ex inscriptis Joannis Czinkora, Jurista Tyrnaviensis. 1772. Are 390 pagini.

85. — Humillimae reflexiones. Diplome împărătești. Pe prima pagină citim: In nomine Domini. Natus ad quarta Aprilii 1738 veteri stilo. Soror Eva, quinta Feb. 1739 Frater Nicolaus, Octava September. 1741. Are 320 pagini (sunt și foi libere).

86. — Protocolum Dietale pro anno 1737. Are 363 pagini.

87. — Aprobatae Constitutiones Regni Transylvaniae et partium Hungariae eidem annexarum, ex articulis ab anno millesimo quingentessimo quadragessimo, ad praesentem huncusque millesimum sexcentessimum quinquagessimum tertium conclusis, compilatae. Ac primum quidem per Dominos Consiliarios revilae, tandemque in generali Dominorum Regnicolarum, exedicto Celsisimi Principis D. D. Georgii Rakoci, Dei gratia Principis Transylvaniae, Partium, regni Hungariae Dni et Siculorum Comitis, sec. Dni eorum Clementissimi, in Civitatem Albam Juliam ad diem decimum quintum mensis Januarii Anni praesentis congergatorum, conventu, publice relectae, intermixtis etiam Constitutionibus sub eadem Dieta editis. Claudiopoli. Impressit: Michael Szentyel Veres- Egyhazi 1677. Are 335 pagini. După 5 pagini libere urmează — Complitatae Conctitutiones Regni Transylvaniae et Partium Hungariae eidem annexarum. Ex articulis ab anno millesimo sexcentesimo quinquagesimo quarto ad praesentum huncusque millesimum sexcentesimum sexagesi-

mum nonum conclusis excerptae. Claudiopoli. Apud Michaelem Szentyel Veres-Egyhazi. 1671. Are 166 pagini.

88. — Procesus super bona deficientis et translatis eorundem in Fiscum dein donatio jacta per Principem Georgium Rákotzi Joanni Kemény. 1780. Are 665 pagini. La sfârşit e o copie a sigiliului. La sfârşit 5 pagini nenumerotate — Errata-correcta.

89. — Diarium naturalium Perceptionis Domini Kuttensi pro anno 1830 a prima Januario. p. 1—52. După mai multe pagini libere urmează alte 14 pagini; după alte foi libere mai sunt 7 pagini scrise.

90. — Instructio pro Gubernatore Nostro Transylvaniae Leopoldus Divina favente Clementia electus Romanorum Imperator semper Augustus, până la p. 122. Urmează — Casus recenzendi in opibus per resolutionem Decreta R. seq diaetaliter, dela pagina 126 până la 132. Dela pagina 133 începe — S. Stephani regis et aliorum Regum Hungariae Decreta circa acceptionum exteriorum et nutrimentum hospitum. S. Stephani Regis et aliorum Regum Hungariae Decreta circa jura et imunitates celestas tiarum personarum in Hungaria — până la pagina 267.

91. — Compendium Legum Transylvanicarum — dela pagina 1 până la pagina 98 unde începe — Poenales Transylvanorum Leges — scrise în 1725 —. Are în toral 314 pagini.

92. — Aritculi Dietales ab anno 1600 usque 1630 sub nationalibus Transylvaniae Principibus conditi. Tomus II. Are 356 pagini.

93. — Articuli Diaetales ab anno 1630 usque 1660 sub nationalibus Transylvaniae Pricipibus conditi. Tomus III. Are 331 pagini, plus o mulţime de pagini libere.

94. — Articuli Diaetalis ab anno 1660 usque 1690 sub nationalibus Transylvaniae Principibus conditi. Tomus IV-us. Are 468 p. (+p. libere.).

95. — Projectum juris criminalis transylvanici. Are 185 pagini. (+ foi libere).

96. — Acta Diaetalia anno 1757. Are 311 pagini, plus un Indice de 29 pagini. Donată de Ioaniu Germanu, preotu rom. gr. cat. în V. Cămarasiu. 1893. 3/5V.

97. — Acta de Capitulo erigenda ab anno 1802 usque 1807 quod erectum est. Cuprinde 174 de acte, scrisori şi documente bobiene din Blaj.

98. — Colectio. Acte şi documente din secolele XVIII—XIX. Cuprinde şi o tipăritură ungurească din 1802 —Extractussa — (cu Nr. 6192).

99. — Pars posterior sine specialis Magni Transylvaniae Principatus cognitio specialis. Are 666 pagini.

100. — Liber secundus de Terra Sicullorum caput I De Sicullorum Terra. Are 708 pagini.

101. — Selectae res testimonia ex operibus S. S. Joanni Climaci, quod cum orationii mentali sive meditationi tum vero exortationibus et concionibus plurimum inferiore prossunt. Collecta Anno 1783. Prefatiuncula in Opera S. Joannis Climaci, alias cognomento jam Sinaitae, jam Scholastici, qui fuit abbas S. Montis Sinai. Tomus primus. Are 399 pagini.

102. — Acta Fundationes Excellentissimi, Illustrissimi ac Reverendissimi Domini, D. Joannis Babb de Kapolnok Monostor, quondam Episcopi G. Catholicorum Fogarasiensis, Sacrae Cesaro-Regiae et Apostolicae Majestatis Consiliarii Actualis Intimi Ordinis Leopoldini Commendatoris, ad plures pias causas specifice in sublevamen sui Cleri factas, nec non Excellentissimi D. Georgii Maior pariter Episcopi quondam Fogarasiensis, prout et quorundam privatarum nonnulla substantiae Cleri commassata pia legata, continentia ex Archivis respectivis collecta in ordinem redacta ex genuine descripta Blassi 1838. Per Basilium Ratz. Canonicum Lectorem. Are 326 de pagini.

103. — Acta et documenta. 1283—1570. Cuprinde 142 documente.

104. — Collectio operum miscillaneorum Excellentissimi Comitis Joannis Lazar L. Baronis de Gyalakuta Sacrae Caesareo-Regiae et Apostolicae Majestatis Status et Excelsi Regni Gubernii Consiliarii, utrobique actuali intimi, nec non Inclytorum Statuum et Ordinum Trium Nationum Principatus Transylvaniae Praesidentis et Supremi pereundem M.: Principatum Venator Regalium Magistri duae quindem reliquis majori ex parte deperditis, salva, ne exemplo socior dispersa perirent ab interitu vindicantur. Anno Domini M. D. C. C. L XXI, Cibinii. Are 214 pagini. Volumul cuprinde mai multe poezii latineşti în legătură cu evenimentele din Ardealul secolului al XVIII-a. Din cuprins remarcăm — Anno 1756 Joannes C. Lazar admodum Reverendo et ad S. Basilium Canonico Gregorio Major S. P. D. (p. 79—81). E vorba de Episcopul Grigore Maior al Blajului.

105. — Articuli Dietales ab anno 1540 usque 1600 sub Nationalibus Transylvaniae Principibus conditi. Tomus I. Are 451 pagini, plus foi libere.

106. — Collectio. Manuscrisul conţine reprezentaţiuni de ale nobililor, sentinţe şi decrete regeşti de sub Carol şi Iosif al doilea. Extrase din actele dietale şi alte lucruri însemnate pentru istoria Austriei şi a Ardealului. Are 436 pagini, plus un tablou statistic.

107. — Articuli Diaetales ab anno 1690 usque 1707 sub nationalibus et subseque usque ad annum 1733 sub Austriacis Transilvaniae Principibus conditi. Tomus V-us. Are 244 pagini (plus foi libere).

108. — Adnotationes ex operibus variorum auctorum in omni scientiarum genere discutationum excerptae ab anno 1847. E împărţit după literele alfabetului. Sunt multe pagini libere.

109. — Exercitia S. P. Ignatii Societatis Jesu Fundatoris tradita in Novitiatu Trenchiniy. Anno M. D. C. C. LV. Are 578 pagini.

110. — Summa Legum Civilium Raymundi. — „Hunc librum quodam Henricus Hontz pro bibliotheca Adami Cunitzchy circa annum 1601." — E copie dela 1730 (Anno Domini 1730) după opera lui Raymond de Pennafort. La început se face biografia acestui filosof şi teolog. Are 342 pagini.

111. — Tractatus Theologicus. A aparţinut — Monasterii Sanctissimae Trinitatis. Are 282 pagini.

112. — Tractatus in octo libros Physicorum. A fost scris în 1743 (anul e notat pe ultima pagină). Are 854 pagini.

113. — Tractatus Physica in octo libros Aristotelis. Are 369 pagini.

114. — Tractatus de virtutibus theologicis. Are 537 pagini. cu sigiliul M. B. SS. T. A fost scris de Episcopul Patachi. (1706).

115. — De beatitudine et actibus humanis in primam 7-da Divi Thomae Disputationes Scholasticae. A aparţinut Mânăstirii Sf. Treimi. Are sigiliul — M. B. SS. T. La pagina 371 începe — Tractatus de jure, justitia. Disputatio de jure, justitia et Dominio. La sfârşit citim: Anno 1708, 30 Januarii. Scriptore Joanen Pataki, Collegii Germanici et Hungarici Allumno. Are 474 pagini.

116. — Tripartitus de Incarnatione Tractatus. Are sigiliul M. B. SS. T. — La sfârşit citim că e scris de Patris Ioan-

nis Constantini Pataki Collegii S. Apollinariis Allumni. Romae, 1709. Are 467 pagini.

117. — Logica Major. Monasterium Balasfalvensis Ssme Triados. La început 6 pagini scrise cu chirilice româneşti (fabule diverse). Manuscrisul are 245 pagini.

118. — D. O. M. A. Jurisprundentia Ecclesiastica sine fundamenta jurisdictionis Ecclesiasticae externae Saxonum in Transylvania inde a Reformationis Ecclesiarum ac Religionis tempore observatae, succinta methodo comprehensa et in usum privatum collecta opera et industria Davidis Hermanni Mediensis. Anno Incarnationis M. D. C. LV. Face parte din colecţia lui Timoteiu Cipariu. Are 99 de pagini.

119. — Notae in Aristophanis Plutum, dictatae ad Colomum a Carissimo et celeberrimo linguae Graecae Professore Tiberio Hemsterhusio ac proprio manu descriptae per Clarrissimum ac Celeberrimum mot. SS. Theol. Professorem Franciscum Turkovicz Tsepregy accedum sequentia : 1) Notitia vitae, scribi et Ar. Script. Hist. Graecia, 2) Phrases N. T. insigniores expliciti. 3) Herodotes ; 4) Observationes in orationem I. ad D. A aparţinut lui Timoteiu Cipariu. Are 425 pagini.

120. — Benkö Historia Transylvaniae. A fost a lui Timoteiu Cipariu. Are 475 de pagini.

121. — Jus Transylvanicum. Postscriptum a Joanne Bapt. Winklez, Juris Patriae Professore Publico Ordinario. Are 415 pagini.

122.— [Historia Ecclesiastica]. Periodus tertius a Carolo Magno usque ad Gregorium septimum seu ab anno 800 usque ad annum 1079. Are 334 pagini. La început găsim o notă românească — Cuscre Alexandre, Omul înţelept.....

123. — Praelectiones Exegeticae in S. Evangelium Matthaei in usum auditorum suorum elucubratae a Theodoro Papp Canonico Professore S. Scripturae et Parocho Balasfalvensi die 1-a Januarii. Anno 1830 pars 1-a. Legato Seminario Dioecesano Balásf. Anno 1835. Are 418 pagini.

124. — Physica particularis. Are sigiliul M. B. SS. T. E din 1743. Are 426 pagini.

125. — Tractatus Physicus. După nota dela sfârşit a fost scris în 1742. Mon. B. SS. Tri. Are 546 pagini.

126. — Explicatio Epistolae ad Hebraeos rerum ob sublimum inibi comentarum encicleationem curatam, ingenua et

judicio satis. Clariss. Domine Samuelis Sz. Nemethi Cole R. Claud. Prof. acutissimi. Anno 1690 Die 29 April ad umbilicum perducta. Are 629 pagini.

127. — In nomine D. Nostri Christi. Anno 1766 Die 29 Aprilis. Pars II. De mediatore Religionis Jesu Christo D. Nostro. Are 374 pagini.

128. — [Gramatica şi poetica latină] Are 468 pagini.

129. — Tractatus in universam logicam Aristotelis. Scripta per me Alexandrum Rednik. Anno 1740. La sfârşit are sigiliul M. B. SS. T. Are 252 pagini.

130. — Tractatus Canonicus in librum quartum Decretalium. Are 162 pagini.

131. — Theologia Moralis Monasterii Smae Trinitatis Balassfalv. Are 504 pagini. Pare a fi curs universitar.

132. — Tractatus Theologicus de Deo Uno et Trino. Ex libris Monasterii SS. Trinitatis. Are 242 pagini.

133. — In Aristotelis libros de ortu et interitu. Monast. Sanct. Trinitatis. Balas. Are 596 pagini între cari şi foi libere, nepaginate.

134. — Tractatus in Physicam generalem aetatis. Dissertatio oetalis. Dissertatio poemalis. A aparţinut Mânăstirii Sfintei Treimi. Are 376 pagini. Pe ultima pagină citim : Ex libris Joannis Constantini Patachi, Collegii Germani Alumni 1705.

135. — Physica generalis seu in Philosophiam Aristotelis Tractatus II. Pe prima pagină găsim sigiliul M. B. SS. T. Are 424 pagini.

136. — Saeculum V-um .De Pontificibus. Are 257 pagini. La început găsim o notă românească din 1832. Altă notă „Arătătorul acestora M. L. lucrători în satul N. luându-şi sieş soţ de căsătorie pe N. N. şi cununându-se pe lege au trăit la olaltă vare câtă vreme cum se cuvine, întâmplându-li-se înainte de puţină vreme ceva mestecare cu numiţii mai sus muieri mai înainte dece ar fi cercat preotul locului sau forumul protopopesc unde având pricină de nu vă v'ar fi făcut destul au fugit 77 protopopi şi preoţi într'acărora eparhie s'au popoară s'ar afla numita N. din dragoste frăţească şi ca să nu fie părţile fără nici o mai înainte îndoială şi îndreptare a celor mai mari împăştiare cu stricarea sufletelor sale, veţi face bine de o veţi da cu bun cumpăt în mâna bărbatului său ca s'o aducă înaintea noastră ca cunoscând tot lucrul să facem între dânşii şi rânduială desăvârşit cum să cuvine. Pentru care

facere a fraţiilor voastre şi noi întâmplându-se cânva au şi almintrile frăţeşte ne vom sârgui a sluji. Cu aceasta sânt locus dies mensis de binevoitoriu".

— „Anul 1784, 15 Noemvrie fiind rânduiţi reghiuşi dela Ci. Părintele protopop Ştefan al Abrudului în cauza de căsătorie a lui N. cu......

După terminarea textului găsim 3 cazuri matrimoniale, dintre care am copiat primul şi începutul celui de al doilea. Mai e şi o notă din 1784 în legătură cu salarul.

137. — Patrologia Sacra. Pe copertă citim : „Pro anno 1788 et salario accepi rs. 30, Ani 48. Pe foaia de titluri citim : A. R .D. Gabriel Ferentzi Seminario legavi 1836. Are 302 pagini (plus foi nepaginate, libere).

138. — Pars practica Theologiae Moralis. La început o notă medicală românească cu caractere chirilice. „*Medicină.* 3 grăunţe de dafin şi untdelemn să mestecă împreună să se ungă şi să se afume, cu aceste că-i foarte bun şi de folos leac. *Medicina ad vulgum.* Atroczalevél înmâneşte in uscat să-l sdrobeşti şi să bagi albuş de ou şi patră acră. Urmează 3 pagini despre monetele din Ungaria. Manuscrisul teologic are 345 de pagini. La sfârşit citim : Omnia ad majorem Dei gloriam et usum R. Gabrielis Ferentz per Rm. Joannem Fabrik conscripta anno 1781". La sfârşit 3 pagini de note româneşti medicinale şi porunci guberniale. După câteva foi libere, iarăşi găsim 4 pagini cu reţete medicale latineşti şi ungureşti.

139. — [Hermeneutica Biblica]. Are 78 de pagini. E numai fragment.

140. — Cuprinde o carte tipărită şi un manuscris, compactate împreună. A aparţinut lui Ioan Micu Moldovean. 1). Martini Schmeizel Corona — Transilvani Saxonis. Amplis. Facult. Phil. Jenensis adjuncit De Statu Ecclesiae Lutheranorum in Transylvania ad virum magnificum summe reverendum, doctissimumque Dominum Ernestum Salom. Cyprianum SS. Theologiae Doctorem Celeberimum deque Republica Ecclesiastica et Literraria meritissimum Serenissimo Duci Saxo-Gothano a consiliis ecclesiasticis Dissertatio Epistolica. Jenae, Apud Joann. Bernhard Hartung Bibl. Avi. Isenac. 1722, in — 8^0, 112 pagini. Maniscrisul adăugat se întitulează : Collegium de historia dulcis nostrae patriae. Anno 1724 ab Excele. ac celeb. Domino Martino-Schmeizel Prof. Publ. Philos. Civi nostro in eternum colendo

explicare inceptum. Anni praedicti die 24 Octobr. Are 624 de pagini.

141. — Historia Eccl. sacculum decimum sextum in quo Historia Reformationis tradituri separatim agimus. A fost a lui Timoteiu Cipariu. Are 588 de pagini. La sfârşit citim: „Deo sint laudes in aeternum. Die 23-trae Decembris 1765. Trajecti ad Rhenum. Se mai adaugă Indice şi erată.

142. — Collegium Historiae Transylvaniae per Magnificum Prorectorem Marthinum Schmelzel Prof.: Historic. Corona. Transylv. calamus exigit a Johanne Wagnero Cib: Transylvana Anno 1744. Hallae Magdenburgicae Mense Maji. A aparţinut lui Timoteiu Cipariu. Are 533 de pagini. Mai sunt 3 petiţii latineşti şi se adaogă: De Statu Ecclesiae Lutheranorum in Transylvania de M. Schmeizel Jenae, 1722.

143. — Prolegomena Juris Canonici. Urmează şi Juris Civilis. Are 712 pagini. La sfârşit semnează — Impositus per R. D. Samuelem Papp, I anni theologum. 8-a Martii. 1832.

144 — Dictata ab Arn. Drakenborgii in II-dam Terentii Comoediam Eunuclus vocatam. A aparţinut lui Timoteiu Cipariu. Are 229 pagini.

145. Jus Civile. Digestorum pars prima seu Prota liber primus. De justitia et jure Collegium. Are 400 pagini.

146. — Libri 4-ti Institutionum. Are 160 pag.

147. — Praelectiones Exegeticae in S. Evangelium Mathaeĭ in usum audirorum suorum elucubratae A Theodoro Papp Canonico, Professore S. Scripturae et Parocho Balasfalvensi die 1-a Januarii. Anno 1830. Pars Secunda. Are 462 pag.

148. — Index Aprobatorum et compilatorum Regni Transylvaniae Constitutionum. E din biblioteca lui Timoteiu Cipariu. Are 577 de pagini.

149. — Sermo. Caput secundum ex Metaphysica, p. 1—121. Urmează — Phylosophia Moralis până la pag. 213.

150. — Jus publicum universale et gentium. Are 260 pagini. La sfârşit găsim data scrierii: 1796.

151. — Jus publicum. De proscriptionibus. Prolegomena Are 111 pag.

152. — Praelectiones in studium introduction. special. Novi Testamenti a Theodori Papp, Canonico et Proffessore S. Scripturae et linguarum orientalium in usum suorum auditorum Balasfalva, Anno 1816. Are 616 pagini.

153. — Parthenii Jakabb, Profesoris Blasiensis (1781). Sententiae selectae. Orationes Chiabergae, etc. Cuprinde părţi alese din : 1) De officiis, 2) De senectute, 3) De philosophia academicarum, 4) Ex. L. Annaei Senecae Libro de Providentia Divina, 5) De paupertate, 6) De quator virtutibus, 7) De tranquilitate vitae, 8) De vita beata, 9) De remediis fortuitorum, 10) De finibus bonorum et malorum (Cicero), 11) De amicitia, 12) Ex. M. T. Ciceronis Paradoxis, 13) De oratore, 14) Ex oratione pro Plaucio, 15) Ex Verrina, 16) Ex oratione pro P. Sylla, 17) Ex oratione pro domo sua ad Pontifices, 18) Pro Quintio, 19) Ex Philippica, 20) Pro Sextis, 21) Pro Archia Poeta, 22) Pro M. Coclia, 23) Pro L. Conelio Ballo, 24) Pro Rabirio Postumo, 25) Ex libro Tusculanarum. 26) De natura Deorum, 27) De legibus, 28) Ex fragmentis Epistolarum M. T. Ciceronis, 29) Ex Sallustio — De Bello Catilinario. Dela p. 291 până la 301 sunt foi libere. Urmează Graviora et magis sententiosa Carmina ex diversis excerpta ex descripta Poetis. Anno 1781 : 1) Ex Horatio de arte poetica, 2) Ex Ovidio. Elegiis Tristium, 3) De Ponto, 4) Heroidum Epistola, 5) Ex Albio Tibullo, 6) Ex Martiales, 7) Ex Juvenale. 8) Ex Claudiano, 9) Quatuor orationes P. Josephi Ignatii Chiaberge, Societatis Jesu [la requiemuri pentru : Papa Clement XI, Papa Inocenţiu XII, Ludovic XIV, Ducele M. Joanne Baptistae]. 10) Ex Lucano, 11) Ex Seneca, 12) Ex Virgilio 13) Ex Catone 14) Ex Epicteti Enchiridione. 15) Ex Pythagoreis, 16) Ex Epistolis Ciceronis ad Atticum, 16) T. Livio, 17) Joannis Stobei Sententiae, 18) Oratio panegyrica in laudem trium Sanctorum Basilii Magni, Gregorii Nazianzeni et Joannis Chrisostomi facta nomine Scholae Theologicae Balasfalvae per Partenium Jakabb, Ord. S. Basil. M. Rhectorius professorem. Anno 1781. Monse Januarii. p. 605—619. Fiind unul din cele mai vechi discursuri dela patronul şcoalelor din Blaj, cred potrivit a-i face şi rezumatul. Incepe cu consideraţiuni asupra sfinţeniei. Face biografiile celor 3 sfinţi şi ai lumii mari dascăli şi ierarhi. Trece apoi la seminarul din Blaj ai cărui patroni cereşti sunt cei 3 sfinţi, 19) Cuvânt rostit de acelaş dascăl blăjan cu prilejul vizitei Episcopului Ladislaz Kolonich dela Alba-Iulia, în 17 August 1781 (p. 620—624). 20) Cuvânt cu prilejul numirii Guvernatorului Kolonich (p. 624—632). 21) Ex Senecae Operibus. Are în total 673 de pagini.

154. — Tractatus de jure et justitia. Are 217 pagini. La sfârşit găsim sigiliul — M. B. SS. T.

155. — Institutiones Hermeneuticae utriusque Testamenti a Theodoro Papp, Canonico et Professore S. Scripturae et linguarum orientalium in usum suorum auditorum. Balasfalvae 1816. Are 192 pagini.

156. — J. Pletz. Institutiones Theologiae Dogmaticae. Finivit Joannes Rusz, anno 1830, 10 Octobris. Are 659 de pagini.

157. — Caet de note al lui Timoteiu Cipariu. Semnătura lui o găsim la pagina 123. Caetul are 173 de pagini. Incepe cu — Adversaria — cu mici studii filologice. Face etimologia cuvintelor : carte, amiaz, numai atât, sau, răpuiu, despre litera m. Se ocupă de toponimie şi de câteva limbi vechi : gotică, dacică. Urmează însemnări despre articole, despre consonantele aspirate, etc. La p. 105 începe o petiţie românească în legătură cu fondul bazilian. Se termină la p. 113 unde găsim şi data — Blasiu, 22 Jan. 1865 T. C. Can. şi dir. gimn. La pagina 114 încep notele din Anuarul Pontifical pe 1865. La p. 119 începe un nou proect românesc în legătură cu fondul bazilian şi alte reforme necesare în Blaj. Dela p. 134 continuă notele filologice în limba latină.

158. — Praelectiones in studium Introductionis generalis Novi Testamenti a Theodoro Papp, Canonico et Professore. S. Scripturae et linguarum orientalium in usum suorum studiorum. Blasfalvae, Anno 1816. Are 347 pagini. La sfârşit găsim o notă românească — o reţetă medicală — : pune camfor în vinars de drojdii, apoi albuş de ou şi o ceapă verde... în vinarsul acela, până se va face spume, apoi ia câlţ şi bagă în vinarsul acela până se va bea tot şi câlţii îi pune la locul în care te junghie câtva vreme.

159. — Benkö. Transylvania specialis. Liber .III. Are 420 pagini.

160. — Index in Tripartitum Aprobates et Compilatas. Are 426 pagini.

161. — Index. Juris Patriae. Are 332 pagini.

162. — Notationes et Theologia Morali. Are 185 de foi numerotate, plus câteva foi libere între diversele capitole.

163. — Introductio in Theologiam morum. Are 131 de pagini. La sfârşit găsim data — 12 August 1795.

164. — Acta Apostolorum. Are 146 pagini.

165. — Institutionum Juris Transylvanici. Pars primus Continens partem prolegomenalem. Scripta per me Alexium Gath

ejusdem studii auditorem. Anno 1798, 8 Oct. (în posessionem Joannis Lemeny Archidiaconi Claudiopoli). Are 106 pagini.

166. — Tractatus V. De gratia Christi. Are 431 de pagini. E scris de Nicolaus Sadovschi, theologus II an. E compactat împreună cu un tratat despre Sfânta Treime — Trinitas — (p. 89—412). Urmează : Auditores II anni S. Theol : a 1890/1 — pe 3 pagini numerotate. La sfârşit găsim o notă cu creionul. Alfată prin Nicu Pop cadet. La început citim : „Cartea aceasta s'a aflat în comuna Warona Cânga Stanislau (Galiţia) în locuinţa preotului refugiat în tabăra duşmană. Comuna susnumită din motiv de tactică s'a incendiat întreagă. Câmpul de luptă 18/IV-915. Donator Victor Muntenau Oblt. Nicolae Pop, cadet.

167. — Ex libris Joannis Lemeny, Archidiaconi Claudiopol. Are 137 pagini.

168. — Panegirici Veteres. Lipseşte începutul. Are 163 pagini. Caractere unciale.

169. — Aristotelis Rethorica ab Alexandro Francisco Philelpho interprete. Are 433 de pagini. E scris cu caractere unciale.

170. — Copie. I) Cicero, De Officiis. II) Epigramata varia in cadem. III). Epistolae Casperini Barsirii. Iv). Cato Major seu de senectute. V). Laelius sive de amicitia. E scris cu caractere unicale. Are 416 pagini.

171. — [Historia Romana]. E numai un fragment de 131 pagini, compactat în pergament tipărit.

172. — Baroni Klein Episcopi Fogarosiensis. A aparţinut lui I. M. Moldovan. Cuprinde : I) Cathologus pagorum in Transylvania, II) Decreta Pontificia in favorem Graeci Ritus Uniti. (Dela : Urban VIII, Paul V, Decrete ale Congregaţiei Orientale). Are 146 p.

173. — Catalogus locorum in Transylvania. 1733. E alcătuit de Episcopul Inocenţiu Micu Klein.

174. — Universarum Poenaliarum in Decreto Tripartito Aprobata et Compilata Constitutionibus existentium cum additis notis observationibus et exceptionibus... laborata anno MDCCLIV. E dedicată lui Hallerstein, guvernatorul Transilvaniei. Are 132 pagini. La început e o dedicaţie, nepaginată, iar la sfârşit un Index Capitum de 26 pagini.

175. — [Vita Sanctorum]. Are 232 pagini. E scris cu caractere unciale vechi.

176. — Continuatio Protocolli Fundationem Cleri Magni Dioecesis Fogarsiensi respicientem. Are 32 pagini. plus foi libere.

177. — [Leges Transylvanici]. Are 194 pagini, plus Index de 31 pagini nenumerotate.

178. — Extractus. Articolorum Dietalium post separationem Principatus Transilvaniae a Regno et Regio Hungariae adusque praesentia tempora conditor per comissionem in re rusticaria ordinata subsidio operandum suarum concinatus et observata annorum serie secundum materiam disgestus. Are 283 de pagini.

179. — Gravamina Magni Magni Principatus Transylvaniae Imperatori Iosepho 2-do substrata. Are 140 pagini. (Documente în copii).

180. — Acta Resignationis D. Exp. Eppi. Gregorii Maier ab inaugurationis D. Epp. Joannis Bob. A fost în biblioteca lui Ioan Micu Moldovan. Are 127 de pagini. Se mai adaugă 13 foi nepaginate cari cuprind jurământul lui Ioan Bob cu prilejul alegerii sale de Episcop al Transilvaniei şi călătoria sa la Blaj.

181. — Procese verbale latineşti din epoca 1740—1763. Are 169 de pagini.

182. — Copie autentică a procesului verbal din 1770—1772, în care figurează şi Episcopul Atanasie Rednic. Are 191 pagini.

183. — Descriptio Civitatis Claudiopolis ab origine... Perdeputatos pro hoc negatio Civitatis Amplissimos Dominos Paulum Pater Stephanum Pataki Seniorem Paulu Gergyai, senatores et Georgium Fizeri Juratum Civitatis Notarius, Georgii Wercher. Are 67 pagini. La acest manuscris s'a mai adăogat o tipăritură germană : Gravamina religionis catholicae et in specia Archi-Dioeceseos Viennensis contra haereticos accrescentes et ab Eminentissimo Cardinalo et Archi-Episcopo Viennensi Sigismundo a Kollonitsch Augustissimo Imperatori Carolo V praesentata anno 1736 şi un manuscris german de 20 pagini.

184. — Formule diverse de proceduri juridice din Transilvania. Are 327 de pagini numerotate, plus pagini libere, până la 445. La sfârşit — Index Rerum — de 8 pagini.

186. — Protocollum Capituli Ecclesiae Cathedralis Balasfalvensis Almae Dioecesis Fogarasiensis G. Catholicorum in Transylvania .Utilissima notitiae Religionis G. Ritus in Transylvanie primorum eius Archi-Episcoporum, Episcoporum ab amplexa Sacra Unione cum Ecclesia Romana et tandem erecti Capituli ejusdem — que sibi succedentium individuorum et alio-

rum ad id pertinentium negotiorum. Cuprinde şi autobiograffile câtorva canonici. Are 220 de pagini.

187. — Copii de acte şi documente relative la Istoria Transilvaniei în secolul al XVIII, mai ales din epoca Mariei Terezia. Sunt mai multe foi roase de şoareci. Are 224 pagini.

188. — Extractus ordinationum inde ab anno 1781 usque ad anum 1784. Libro Regio insertarum. Are 89 pagini.

189, —Protocollum Capituli Cathedralis Ecclesiae Balasfalvensis ab anno 1808. Protocollum Capituli hunc Dioscesis Fogarasiensis Gr. Catholicorum in Transylvania praeter Cathedralem Ecclesiae Balasfalvensis sub invocatione SSmae Trinitatis per Excellentissimum ac Rem. D. Joannme Bobb Arch. Ep. Fogarasiensem, Are 49 pagini.

190. — Inventarul Tipografiei şi Librăriei Arhidiecezane. 1795—1820.

191. — Manuscris medieval. Comentar biblic. A aparţinut lui Timoteiu Cipariu. Are 73 pagini.

192. — Insemnări în diverse limbi. După o notă ce pare a fi scrisă de Ioan M. Moldovan ar fi scrise de Eotvös în 1826. Cuprinde : reprezentaţiuni ale cancelariei Ungariei, ţinute în dietă, acte dietale, extrase din socotelile averilor naţiunii săseşti, lista boierilor români aflaţi la Braşov în 1823, în luna Ianuarie, extrase din socotelile Braşovului, o descriere germană a mozaicului din Grădişte,, planuri pentru institutul metalurgic din Schemnitz. Are 211 pagini.

193. — Lusus Mundi ejusdem actus scenicus prout in Humillima Familia Aporiana ab exitu quidem ex Scythia non interupta serie vere nobili. Sic in reliquis eidem sangvine junctis Inclytis Familiae opere et veritate Petri Apor I. U. L. Bar. de M. Torja. Anno 1727. Genealogia Aporiana. Are 52 pagini.

194. — Institutiones Hermeneuticae Biblicae Generalis in usum auditorum suorum scripsit Timotheus Cipariu, In Lyceo Eppali Blasiensi studii biblici utriusque foederis ac religionis professor, SSedis Consistorialis 'assessor. Blassii, 1837/8. Are 433 pagini.

195. — Variis gemmantium florum fragrantiumque pomorum amoenitalibus refertissimum Viridarium poëticum, quod alphabetico vocum septo cinctutum Poëtarumque partim sub felici bonoque Rege Saturno, partim vero Regnante Divum homi-

nunque Rege viventium... Studio ac opera Michaëlis P. Szathmari. Anno M. D. C. D. LVI. Are 151 pagini.

196. — Diplome : 1) Mihail Apafi — 1663, 2) Maria Theresia 1743, 3) Iosif, 1708, 4) Leopold 1699, 5) Leopold 1701. Sunt copiate de Timoteiu Cipariu. (Se poate vedea după scris). Are 66 pagini.

197. — Sigismundus Hungariae Rex. Piesă istorică. Are 44 pagini.

198 — Corpus Historicae Byzantinae Historiae excerpta de legationibus. A făcut parte din Biblioteca Mânăstirii Sfintei Treimi. Are 30 pagini.

199. — Theologia Moralis. E scrisă la Viena, în 25 Mai 1867 de Ştefan Câmpianu, teolog în anul al treilea. Are 257 pagini.

200. — Formularum legale practicum fori ecclestiatici. Are 164 pagini.

201. — Orationes Celeberrimi. Oratores. Are 199 pagini. E din anul 1703.

202. — Prelegerile din Introducerea în Noul Testament a lui Teodor Popp. Decopiate de alumnul Alexandru Şuluţ la anul 1814. (nota aceasta o găsim la p. 71). Manuscrisul are 236 pagini.

203. — Ex libris Joannis Lemény. Jus Transylvanicum. Liber III. Are 190 pagini. La sfârşit citim data : Anno 1797 Die 2-dae Febr.

204. — Liber De Terra Siculorum. Are 441 pag.

205. — Rationes Seminarii Balasfalvensis pro anno militari 1827/28 sub Rectore Ratz Basilio. Vice rectore Ramonczai Gregorio. Are 42 de pagini, plus anexe documentare (chitanţe).

206. — Rationes Seminarii Dioecesani Balasfalvensi. De anno 1799/1800. Praefecti Demetrio Vajda, Joachimo Dobra. (Cuprinde şi socotelile Tipografiei Seminarului). Are 50 de pagini.

207. — Rationes Seminarii Regio Dioecesani Clericorum Balasfalvensis de anno 1802. Are 80 de pagini, plus anexe documentare (chitanţe).

208. — Rationes Seminarii Dioecesani de anno 1801—1802 sub praefectis Georgio Demetrian et Georgio Fejer. Are 80 de pagini, plus anexe documentare.

209. — Rationes Seminarii Balasfalvensis pro anno 1871 militari sub Rectore Demetrio Jun. Are 41 pagini, plus anexe documentare (chitanţe).

210. — Rationes Seminarii Regio-Dioecesani Balasfalvensis de anno militari 1811. Are 58 de pagini, plus anexe documentare.

211. — Rationes Seminarii Dioecesani Balasfalvensis pro anno 1797—98 sub Praefectis Cyrillo Popa et Joanne Dombi, Are 70 pagini, plus anexe documentare (chitanţe).

212. — Rationes Seminarii Dioecesani Balasfalvensis ab anno 1808—1809. Sub praefecto Joanne Nobili. Are 57 p. plus anexe documentare.

213. — Rationes Seminarii Dioecesani Balasfalvensis de anno 1793/94. Are 21 de pagini, plus 30 de acte justificative în copie.

214. — Rationum Seminarii Balasfalvensis pro anno militari 1834—35. Sub praefecto Stephano Boer et V. praefecto Ioanne Moldovan. Are 51 de pagini, plus anexe documentare.

215. — Rationes Seminarii Dioecesani Balasfalvensis de anno militari 1819 sub rectore Seminarii Theodoro Papp, Vice Rectore Basilio Kertész. Are 91 de pagini, plus anexe documentare (acte justificative).

216. — Rationes Seminarii Balasfalvensis pro anno militari 1822/23 sub Rectore Gabriele Stoika et V. Rectore Efrem Petruţa. Are 60 de pagini, plus anexe documentare (chitanţe).

217. — Lipseşte titlul. Cuprinde socotelile pe 1840 — 41. Are 53 de pagini, plus anexe documentare (chitanţe).

218. — Rationes Seminarii Dioecesani Balasfalvensis de anno militari 1820. Sub rectore Theodoro Papp et Vice Rectore Basilio Kertész. Are 77 de pagini, plus anexe documentare, chitanţe

219. — Rationes Seminarii Dioecesani Balasfalvensis pro anno militari 1812. Sub Rectore Demetrio Junior Kajan. Are 51 de pagini plus anexe documentare.

220. — Rationes Seminarii Dioecesani Balasfalvensis pro anno 1795/6 sub praefectis Ladislao Nemes et Cyrillo Czopa. Are 37 de pagini, plus 27 de documente.

221. — Rationes Seminarii Dioecesani Balasfalvensis de anno 1796/7 sub praefectis Cyrillo Czopa et Joanne Dombi. Are 46 de pagini, plus 26 de documente.

222. — Rationes Seminarii Balasfalvensis 1796—1797.

223. — Socotelile tipografiei Seminarului din Blaj pe 1782. Nu are titlu. Sunt 90 de pagini.

224. — Consignatio statistico topographica singulorum in Magno Principatu Transylvaniae existentium, Locorum, Civitatum item et oppidorum ut et Ecclesiarum ad nutum Benigno-

rum Decretorum Aulicorum sub No Aulico 1179 Anno 1833 No 13, Anno 1825 et Guberniali sub No 6677, Anno 1829 emanatorum juxta Altissime praescriptum formulare e sub missis jurisdictiones Tabellarum Conspectibus ordine alphabetico efformata. Are 203 pagini.

225. — Collegium in Antiquitates Romanas secundum brevem earum descriptionem Petri Burmanni a viro celeberrimo Arnaldo Drakenborch J. U. D. et Histor. ac eloquent. in Acad. Trajec. Prof. ord. habitum. Are sigiliul lui Timoteiu Cipariu. Sunt în total 610 pagini.

226. — Exegezis. Poartă sigilul din Blaj. Are 471 pagini. Comentează Evanghelia Sf. Mateiu.

227. — Regestrum Sacerdotum alibi consedatorum et hic praemissa S. Unionis professione taliter expeditorum. 21 Sbris secundum veterum Calendarium. Anno 1754 (până în 16 Mai 1755). Conţine şi alte documente din 1754. La p. 245 începe — Protocollum super subsidio militari et causis per agentem Viennae... ab anno 1756 et 1757. Are 391 pagini.

228. — Copia Caesaro-Regii Rescripti. A 23 Mart. usque a 12 Aug. 1761. La p. 221 începe Manuale litteratum missilium a 7-a M. 1762—26 Jul. 1762. Are 351 pagini.

229. — Acta ad visitationem canonicam pertinentiam : 1) a 20 Nov. 1767—3 Sept. 1768, 2) Acta synodi generalis de anno 1767 item alia usque 15 M. 1769, 3) A 5 M. 1768—14 Iunii 1769, 4) 14 April 1769—3 Apr. 1772. 5) Documenta de Ep. Rednik. Are 390 pagini.

230. — 1) Diploma Acacii Barcasy 1659 in gratiam sacerdotum Valachicorum, confirmatus per M. Apafi 1660, 2) Varia Diplomata Leopoldi et M. Theresiae. 3) Varia Diplomata, 4) Rescripta Regia et Decreta Guberniali 1699—1776, 5) Copiae Diplomatum, 6) Varia Rescripta Regia de 1777, 1782, 1783, 1790. Are 4+164+88+foi nenumerotate + foliante tipărite româneşti şi latineşti din secolul al XVIII-a.

231. — Protocollum .Anno 1763—1772. Are 400 de pagini.

232.—Protocollum Consistoriale pro anno 1849. Are 143 pag.

233. — Urbarium sive Conscriptio fiscalis dominii Balasfalvensis. Anno 1726. (După Şt. Manciulea).

234. — Urbarium sive Conscriptio dominii, fisco Episcopalis Balasfalvensis de anno 1722—1723. (După Şt Manciulea).

235. — Monasterii Balasf. SSma Trinitatis Urbarium sau Conscriptio de anno 1747. (După Şt. Manciulea).

236. — Conscriptio Dominii Balasfalva anno Domini 1681 conscripta. Are 117 pagini.

237. — Procesus productionalis Spectabilis ac Perilustris Domini Stephani Rednik de Gyulafalva. Are 139 de pagini.

238. — Copii depe diverse documente. A fost al lui Timoteiu Cipariu. Are 48 de foi. Pe copertă scrie — Siebenbürgisches — Formelbuch. 1614.

239. — Agenda Cenobialia. Are 59 pagini.

240. — Memoriu latin. Lipseşte şi începutul şi sfârşitul. Sunt numai 48 de pagini.

241. — Note, proverbe, texte biblice. Lipseşte începutul. Are 172 pagini.

242.— Propyleon dissertationis dogmatico-liturgicae de S. S. Eucharistiae forma Fontibus Ecclesiae greco-orientali propriis superstatum. Studis et labore unius [numele autoruliu e decupat] laureati presbyter. Szathmarini 1864. Are 123 pagini. In acest manuscris e şi o scrisoare trimisă revistei Sinodul Românesc dela Viena, despre carteaEpiscopului Iosif Sălăjan. Enchiridion Juris Canonicae.

243. — Scriptorum ex Regno Sclavoniae a saeculo XIV usque ad XVIII inclusive Collectio... D. Mathias Rerchelich et D. Joannes Smendrovich... Regia Zagrabiensi die Mense Augusto 1774. (Copia după exemplarul tipărit în Varadini). Are 43 pagini.

244. — Curs de drept bisericesc. Impositus per R. D. Samuelem Papp, primum in annum Theologiae, 30 Majii, anno 1832. Are 230 pagini.

245. — Exegesis in Evanghelia. Are 256 pagini.

246. — Juris Transylvanici Theoretici. Are 296 pagini. A fost a lui Ioan Lemény, Archidiaconus Claudiopolitanus. E după cursul din 1799.

247.— Formula Dimissionalium. Chestiuni practice de drept bisericesc. Are 88 p.

248. — Theses ex Dogmatica Speciali. Alumnis in Seminario l. M. Varadinensi SS. Theologiae studentibus Biemii II in examine publico primo semestriali die 26-a Februarii 1861 habito propositae. Are 6 pagini.

249. — Summa Archeologiae Biblicae in Lyceo episcopali Magno-Varadiensi semestri hyberna 1861/1 Dec. Francisco Lopussny Auditoribus Theologiae in anum II-um et I-am explanatae. Examen die 27-a Febr. 1861 institutum. „Donaţiunea Mertop. Vancea”. Are 8 pagini.

250 — Philosophia Moralis. Claudiopoli, 1802. Din biblioteca Mitropolitului Victor Mihaly de Apşa. Are 120 pagini.

251. — Mozes Ebraizans sive elegantiarum Ebraicarum et Genesi Mosis, cum versione graeca et latina, collectus libellus in usum privatum a M. Christiano Döbbero. E din colecţia lui Timoteiu Cipariu .Are 138 p.

252. — Ingressus in Jus Ecclesiasticum privatum. Are 410 pagini.

253. — Curs de teologie. Fragment de dogmatică. Are 118 pagini.

254. — Teologia dogmatică. Curs din 1802. Are 205 p.

255. — Tractatus de religione. Are 171 pagini.

256. — Dogmatica generalis. A fost a Mitropolitului Ioan Vancea. Dl. Manciulea îi zice tratat de teologie.

257. — Introductio generalis et specialis in LL. Novi Testamenti.. Are ca anexe tabele sinoptice ale Noului Testament şi ale călătoriilor misionare ale Sfântului Pavel.

258. — Juris publici et privati. Are la sfârşit semnătura Mitropolitului Ioan Vancea. Sunt 192 pagini.

259. — Poezii latineşti ale Mitropolitului Ioan Vancea. Sunt ode ocazionale dintre cari una e dedicată Episcopului Vasile Erdeli dela Oradea. E şi o cuvântare latină. Sunt 19 foliante.

260. — Jus publicum Regni Hungariae. E scris în 1838. Are 52 pagini.

261. — Acte originale din 1706. Sunt 63 de foi.

262. — Colecţie de acte. Sunt 61 de foi..

263. — Colecţie de documente ardelene din 1762. Sunt 84 de foi. Lipseşte începutul.

264. — Colecţie de documente ardelene din secolul al XVIII-a Sunt 99 de foi.

265. — Claudiani Mamerti contra poetas vanos ad Collegam. A fost copiat de Timoteiu Cipariu. Are 18 pagini.

266. — Brevis notitia rerum Dacicarum aliorumque motu revolutionum quo recentioribus temporibus Europam infestarunt. Collecta atque in ordinem per Joannem Monorai Parochum Romanorum Cossessionis Nagy-Csergö. Anno 1820. Are 316 pagini. A fost a lui I. M. Moldovanu. La început e o notă biografică a lui Alexandru Lupeanu-Melin despre Ioan Monorai sau Popa Iancu.

267. — Copii de pe documente din secolul al XVIII-a, dela 1741, copiate din Procolul Metropolitan din Blaj. Are 184 pagini.

268. — Lythurgica Sacră. Ave Maria. 1888. Romae In Canonicum. Cinci caiete. Urmează Jus Canonicum. Historiae Ecclesiasticae adnotationes. Loci Theologici. Theologia fundamentalis. Historiae Ecclesiasticae. Notiţe dela Roma ale fostului Canonic Sâmpălean dela Blaj.

269. — Theologia Moralis. Note din 1888—1891, ale Canonicului Sâmpălean dela Blaj. Sunt în total nouă caiete.

270. — Theologia Dogmatica de Sacramentis et generalis et specialis. Note ale canonicului Sâmpălean. Sunt 10 caiete.

271. — Theologia fundamentalis Dr. Basilii Hossu. Romae. Curs al Canonicului I. Sâmpălean.

272. — Philosophia Moralis. Note dela Roma ale Canonicului I. Sâmpălean.

273. — Criteriologia. Metaphysica generalis et specialis. Curs dela Roma. Note ale Canonicului I. Sâmpălean. Opt caiete.

274. — Physico-Mathematica. Cure dela Roma. Note ale lui I. Sâmpălean.

275. — Note de exegeză, scrise de Ioan Vancea în 1842. Are 9 caiete.

276. — Pastoralis Theologia. Patru caiete scrise de Ioan Vancea în 1844.

277. — Jus publicum ecclesiasticum. Are 174 pagini.

278. — Notiţe filologice ale lui Timoteiu Cipariu. Are 160 de pagini înguste şi lungi. E numai un fragment. Lipseşte şi începutul şi sfârşitul.

279. — Substituenda pro II-a dimidio paragraphi 8. Pont. I. Inst. lect. Balaszf. De initio religionis christianae apud Dacoromanos. Autorul e Ioan Bobb profesor de teologie la Blaj. Are 48 de fascicole.

280. — Ioan Bobb : De Judicii Esticis (Studiu din domeniul dreptului canonic al Bisericii Catolice). Are 11 fascicole. Nu e terminat.

281. — Conspectus proventuum Seminarii Dioecesani Balasfalvensis per decursum duodecim annorum ingressorum ab anno videlicet 1768 usque annum 1779 inclusive.

282. — Timoteiu Cipariu. Notiţe din cartea lui Benkö (Transylvania, Sive Magnus Transylvaniae Principatus. Vindobonae, 1778). Are 40 de pagini.

283. — Insemnări din tractatul despre prea Santa Treime. Note ale lui Victor Mihaly, după cursurile profesorului Smith. Cuprinde 4 fascicole (I, 29 p. II, 60 p. III, 67 p. IV, 94 p.).

284. — De dignitatibus jurisdictionis supra Episcopalis, quae realis dicitur. Note după cursul din 1861—1862. Sunt 52 de fascicole.

285. — Theses ex Historia Ecclesisatica N. I. Periodo 1-a et 2-a in examine publico primo semestriali Alummnorum SS. Theologiae Biennii 1. In Seminario Eppali M. Varadiensi L. R. die 20-a Februarii 1861 propositae. Are 9 pagini.

286. — Dogmatica de Dupanediadi despre Botez a lui P. Ch. Prof. Shmith. Note din 1861—1862 ale lui Victor Mihaly. Sunt 4 fascicole.

287. — Insemnări din Tratatul despre Prea Sfânta Taină a Euharisticei. Note ale lui Victor Mihaly după profesorul Tuzzi. Cuprinde 5 fascicole.

288. — Insemnări din Sfânta Scriptură. Note ale lui Victor Mihaly după cursul profesorului Arcangeli. Cuprinde 8 fascicole.

289. — Exegeseos linguae graecae inferioris. Două fascicole ale lui Ioan Vancea de Buteasa (note dela cursuri).

290. — Insemnări din Liturgică şi Arheologia Sacra. Note ale lui Victor Mihaly după profesorul Accaramboni. Sunt 4 fascicole.

291. — Note dela cursuri : 1) Insemnări din secolul al IV-a al istoriei bisericeşti după prof. Delicati. Două fascicole scrise de Victor Mihaly în 1862, 2) Theses ethicae a Clarissimo Prof. Simonetti in Colegio Urbano scriptae a Victore Mihaly de Apsa alumno Collegii Graecorum de Urbe. Anno 1859. Două fascicole. Fascicolul al doilea are titlul italian—Notazioni di ethica del Signor Victor Mihaly în 1862, 2) Theses ethicae a Clarissimo Prof. Simonetti scritte per... 3) Tratatul despre Incarnaţiunea D. N. Isus Hristos după Prof. Tuzzi, scris de V. Mihaly, 4) Theologia Pastoralis. Fascicolele V şi VI, scrise de Ioan Vancea de Buteasa.

292. — Reconciliatio sententiarum theologorum. Fragment incomplet. Cuprinde 24 de pagini.

293. — In hoc volumina continetur : 1) Copia Fundationalium Eppatui Fogar. et Monast. a Carolo. 2) Bulla erecti Eppatu, 3) Diploma Leopoldi de 1699 publicatum in Dieta, 4) Copia Rescripti Regii circa deimas et bona Monasterii, 5) Regulatio bonorum Eppatum et Monasterii alium, 6) Decretum de ad-stran-

dis bonis Monast. et de redendis rationibus, 7) Decretum de libero praepositi Monasteriali electione, 8) Decretum in eadem materiam ad Eppum, 9) Prescriptum de immunitate Ecclesia fundis parochorum et mobilium Valachorum ad officia aplicationa. Are 39 de pagini.

294. — Scholia in Librum Judicuum. Are 174 de pagini.

295. — Introductio in Theologiam Moralem. Are 152 de pagini. Lipseşte sfârşitul.

296. — Fragmente de gramatică a limbei ebraice în limba latină. E din colecţia lui Timoteiu Cipariu.

297. — Grammatica Arabica. Lipseşte mult din ea. E din colecţia lui Timoteiu Cipariu.

298. — Notiţe latineşti, extrase din diferiţi autori de Timoteiu Cipariu: 1) Poetae latini Christiani. 2) Plautus. 3) Luculus. 4) Macrobius. 5) Clemente Alexandrinul (citatele din clasicii greci existente la acest scriitor bicericesc). 6) Ex Stobeo. 7) Photius. 8) Inedita graeca in bibliotheca Menensa. 9) Ex Orellii inscript. Lat. Vol. II, 2 p. 5—273, c. X—XIX, Nr. 3036. — 4350. 10) Millae et una nox, ed. Bulae. 11) Ad Chrestomatiam arabicam.

299. — Recepte medicale dela Facultatea de Medicină din Praga. 1782. Cele mai multe sunt scrise în limba latină, dar mai sunt unele în limba germană. Pe foaia de titlu citim: Ex libris. Caroli Daller 1782.

300. — Theologia Pastoralis. Două fascicole de cursuri teologice scrise de Ioan Vancea de Buteasa în 1845.

301. — De ortu, progressu, conversione Valachorum Eppis item Archiepiscopis et Metropolitis eorum. La sfârşit semnează Antonius Szeredai. Cuprinde o scurtă istorie a Bisericii Româneşti până în secolul al XVIII-a. Manuscrisul are 19 pagini mari, in folio.

302. — De sacrosancto sacrificio Missae. S'a păstrat printre notiţele lui Dr. Isidor Marciu. Are 32 de pagini.

303. — Fragment de liturgică. Note despre cruce şi forma ei. S'a păstrat printre hârtiile lui Dr. Isidor Marcu.

304. — Protocollum litterarum missionalium de anno 1772 c V. Consistorio Episcopali Balasfalvensi u/q etc. Eppi Major. Are 94 de foi. Conţine 187 de scrisori şi documente numerotate.

305. — Manuale variorum expeditionum, Coresp. et Conc. provisoralium Dominii Balasfalv. 1784 inchoatum. Are 59 de foi.

306. — Timoteiu Cipariu. Notitia librorum qui a Valachis vel de Valachis scripti sunt. Citează 12 lucrări. Are 4 pagini.

307. — De religione revelata. Se încheie cu un citat în limba germană deşi e după J. J. Rousseau. Are 53 de pagini. După caracterul scrisului e al lui Timoteiu Cipariu, dar nu-i găsim nicăeri semnătura.

308. — Petru Maior. Memoriu înaintat Episcopului Ioan Bobb în 9 Martie 1802, dela Reghinul Săsesc, de 5 foi şi un al doilea memoriu de 3 pagini trimis tot Episcopului Ioan Bobb în 14 Octomvrie 1802, tot din Reghinul Săsesc. Sunt copii după original.

309. — Planul elaborat în 10 Iunie 1850 de Episcopul Iosif Pop Sălăjanul dela Oradea, pentru restaurarea Mitropoliei de Alba-Iulia şi Făgăraş. A aparţinut lui Ioan Micu Moldovan. Are 54 de foi.

310. — Iteratus Supplex Libellus al Episcopului Inocenţiu Micu Klein (semnătura o găsim la pagina a 25-a). După semnătură dela pagina a 25-a începe: Formula P. Theologi aliosque ad dicasterium Eppale pertinentium. Are 26 de foi.

311. — Condică de diplome latineşti dela 1751 la 1759, date de Impărăteasa Maria Terezia. Are 61 de foi, şi cuprinde diplome regeşti.

312. — Supplex Libellus alter et tertius Episcoporum Ioannis Bobb et Gerasimo Adamovics. II de 30 Martii anni 1792. III de 1 Iulii anni 1792. La pagina 41 începe Copia relationis Statuum et ordinuum super representatione universae Nationis Valachicae in usum regnicolarium jurium reponi presentis ad Augusti Thronum facto in Publico Dioetali Consensu 1781 perlectae, până la p. 51, unde începe Exordium articulorum Dioetalium de anno 1757. La pagina 57 începe — Ex Josephi Benkö opere Transylvanica dicto Cap. CLII. Urmează câteva însemnări dintr'un manuscris german, apoi — Extractus manuscripti Historiae Graeci — Ritus Orientalis Ecclesiae in Transylvania. Mai sunt diplome leopoldine (ultima dela 1 Iulie 1701).

313. — Condică de documente în latineşte şi câteva pagini ungureşti. Are 36 de foi. Pe ultima pagină citim anul 1750. Are sigil şi semnătură în original. Pe ultima pagină sunt două însemnări ungureşti dela Reghinul Săsesc din 1806 şi 1833. Vorbesc de Ioan Maior şi de fiul său Mihaiu.

314. — Timoteiu Cipariu. Corpus poetarum graecorum christianorum. Are 37 de pagini. La p. 31—36 sunt şi texte greceşti.

316. — Theologia Dogmatica. Se păstrează numai fragmente. Incepe cu fascicola 36. Lipsesc fascicolele 58—61. Se încheie cu fascicola 132. Pare a fi curs universitar de dogmatică. Nu găsim nici autorul, nici copiatorul.

315. — Catalogus universorum in Transylvania Sacerdotum et incolarum Valachicorum ad mandarum Excelsae Communionis a Sacma. Majestate deputata et in fine Iunii anni modo labontis in negotio Cleri Unito-Valachici, Cibinii celebrata, confectus emmanatus : qui exhibiter quos in quoquo oppido, pago, villa, locisdemque majoribus ac minoribus degant ac spiritualia administrantes sacerdotes : adhinc omnium nominibus, disunione habitatione habilitare ad administranda populo sacramenta : nec non incolarum in quibus vis locis numerica nutritione ac parcitare. Quod cedar ad Majorem Commissionis integram contestationem ac satisfactinoem. Cleri vero Unito-Valachici desideratum solarium et pridem exoperatum incrementum. Szamos-Ujvárini, Anno Domini 1733. Are 68 de pagini. La început e o notiţă a lui Ioan Moldovan în care se spune că a fost publicat în Transilvania, 1898, p. 169—213, după un exemplar dela Brukentahl, dar nu e identic.

317. — Brevis Antiquitatum Romanorum Delineatio. Are 73 de pagini. La sfârşit citim : Has antiquitatem habet in scriptis Nicolaus Soos, 1798 Mensis Julii 8-va. A aparţinut lui Ioan Raţiu.

318. — Ex opera cui titulus Epistolarum Innocentii III Romani Pontifici Libri XI anedunt Gesta ejusdem Inocentii etc. Steph. Baluziu Tutelensi in unum collegit magnam partem nunc primum edidit religva emendarius Tomus I Parisiis, M. D. C. L. XXXII, fol. E scris de Timoteiu Cipariu. După 94 pagini de texte latine, urmează o pagină liberă apoi 63 de pagini în limba arabă. Pe copertă note româneşti.

319. — Alexandru Şterca Şuluţiu. Litterare Fundationales in favorem et movimentum Cleri et populi Romani Archidioecoesis Alba- Juliensis. Are 28 de foi. E exemplarul original. Se mai adaugă un Codicil de o foaie ; e scris în 8 Aprilie 1862.

320. — Verba prolata ab Eminentissimo et R-mo Cardinali Michaele Viale-Prelà Archiepiscopo Bononien. si Pro-Nuntio Apostolico. In Ecclesia Metropolitana Fogarasiensi die 28 Mensis Octobris 1853. Occasione solennis publicationis Litterarum

aplicarum quibus Provincia Eclesiastica Fogarasiensis rit. gr. uniti canonice fuit erecta. Are 6 foi. E compactat în piele roşie, cu chipul Sfintei Treimi înaurit.

2. — MANUSCRISE FRANCEZE.

1. — Chansons historiques françaises. Are în mai multe locuri sigiliul lui Timoteiu Cipariu. Pare a fi scris de Cipariu. Cuprinde : 1) Chanson badine, 2) Chanson badine, 3) Autre chanson badine, 4) Chanson d'amour, 5) Pastourelle, 6) Pastourelle, 7) Pastourelle, 8) Pastourelle, 9) Cent quatre-vingt-quinzième air. 10) Cent quatre-vingt onzième air, 11) Cent quatre vingt quatorzièmè air, 12) Quinzième air, 13). Trentième air. 14) Soixante-sixième air, 15) Soixante-onzième air, 16) Soixante-quatorzième air. 17) Quatre vingt deuxième air. 18) Quatre vingt-cinquième air. 19) Quatre vingt-neuvième air. 20) Quatre-vingt-septième air, 21) Centieme air, 22) Cent quatrième air. 23) Cent quatorzième air. 24) Cent- vingt-deuxième air, 25) Cent trente-septième air. 26) Cent trente-neuvième air. 27) Cent quarant-deuxième air. 28) Cent quarent-troisième air. 29) Cent soixante-onzième air. 30) Cent soixante-quatorzième air, 31) Cent soixante-dix-huitième air, 32) Cent quatre vingt-septième air, 33) Cent quatre-vingt-neuvième air, 34) Cent quatre-vingt-deuxième air, 35) Troisième air, 36) Sixième air, 37) Autre sur la même air, 38) Chanson faicte sur le triomphe que les Diepois ont faiet sur la mer et se chante sur le chant de Marceille la Jolye, 39) Chanson des Anglois sur le chant : De ma bien acquise, 40) Vaudeville, 41) Collection de Noels, 42) Noel sur le chant : Je my tenay par ung matin que iour nestoit mye, 43) Autre noel, 44) Sur la chanson de la grue. 45) Sur han margot liene la cuisse sur cagot, 46) Sur dieu te gard bergiere en poytou, 47) Chanson de poetenin fort ioyense, 48) Chanson de noel sur voicy lamant helas voicy lamant guitient mon couour, 49) Austre noel sur tire les chansses guillementte, 50) Aguilleneuf sur le chant puis quen amours, 51) Sur le chant de Bastienne, 52) Aultre Noel sur la chanson de la belle chamberiere, 53) Or sus ou sus bonnier. Dieu te doint bonne estraine, 54) Susa la fontaine du pre, 55) Austre Noel sur faulse trahison 56) Sur que dict on en France, 57) Sur Vous perdez temps,58) Aultre chanson nouvelle, 59) Aultre chanson nouvelle, 60) La chanson maistre pierre de guiguet, 61) Aultre chanson nouvelle, 62) Aultre

chanson nouvelle, 63) Aultre chanson nouvelle,64)Chanson nouvelle 65) Chanson nouvelle,66)Aultre chanson nouvelle, 67) Aultre chanson nouvelle, 68) Aultre chanson nouvelle, 69) Chanson nouvelle, 70) Aultre chanson nouvelle, 71) Aultre chanson nouvelle, 71) Chanson de la verolle, chastiant lamoureux qui ne la voulut a damerecongnoistre sur le chant, La seurte ny sera plus. Are 244 pagini.

2. — Memoire sur les peuples qui habitent aujourdhui la Dace de Trajan. Par M. Dr. Anvelle. E copiat de Timoteiu Cipariu. Nu copiază întregul memoriu ci numai anumite texte, pe şapte pagini şi opt rânduri. Urmează câteva extrase din Recueil des voyages et memoires publié par la société de geographie. Tome IV-e, Paris, 1839, in 4⁰ (trei pagini). Mai sunt două pagini ce cuprin note din opera — Histoire généalogique de Tatan traduit du manuscript tartar par D... a Leyde, 1726, in 8⁰, p. 514. Din faptul că alege mai ales texte în cari e întrebuinţat cuvântul *valah* şi din faptul că subliniază acest cuvânt, ne credem îndreptăţiţi a presupune că şi-a făcut aceste notiţe pentru etimologia cuvântului valah.

3. — MANUSCRISE ITALIENE.

1. — Il Canzoniere di Dante Alighieri. Confrontate conleopseve stampate non sia nulla in queste codice che sia inedito. Este un codice cartaceu din secolul al XV-a, bine conservat. Are 48 de pagini. E compactat într'o foliantă latină cu caractere unciale. La sfârşit găsim sigiliul următor : Ex. Mss. Xav. Card. Gentili. Are copertă de piele.

2. — Manuscris teologic de 116 pagini. A aparţinut lui Ion Micu Moldovan, fost membru al Academiei Române. Cuprinde material pentru piedici, cu aplicaţiuni la anumite abateri de natură morală.

3. — Gramatică a limbei italiene în limba sârbă. Cuvintele italiene sunt scrise cu caractere latine, pe când cele sârbeşti cu caractere chirilice. Manuscrisul are 224 de pagini, format mic. E compactat în piele. A aparţinut Bibliotecii Călugărilor din Blaj.

4. — Da Giacomo furo scritti i fatti dei Genovesi da che ritornaro in libertà sino all'anno 1550, ma da inopinatta morte sopragionto il detto Bonfadio cessó l'andare avanti si lo scrivere io fra incominciati annali come anco la sua vita, ma per quello

che a me ne pari do ditto Bonfadio molte cose di memoria ora lasciate, lequale da me Gio Cybo saranno scritte. A aparţinut lui Timoteiu Cipariu. Cuprinde genealogii ale celor mai de seamă familii genoveze, scrise de Gio Cibo, urmarea unor anale scrise de un oarecare Giacomo Bonfadio.

6. — Atti da farsi in principio d'ogni visita al Ss. Sacramento. Cuprinde 7 pagini mici. S'a păstrat printre manuscrisele Mitropolitului Dr. Victor Mihaly de Apşa.

5. — Cântări religioase în lîmbă italiană, păstrate printre manuscrisele Mitropolitului Dr. Victor Mihaly de Apşa. Cuprind : 1) San Michele Arcangiolo Carme estratto dal Nro 227 dell'armonia del anno 1860, 2) Ognissanti, 3) A Maria Santissima, 4) Al Divino Infante, 5) La purificazione di Maria Santissima, 6) A Pio Nono Pontefice Re (Nel Venerdi Santo 1861), 7) Al Patriarca S. Giuseppe (19 Marzo), 8) Il Mese di Maria, 9) Allo Spirito Santo, 10) Alla Santissima Assunta, 11) Iuno, 12) Exametron (în limba latină). Sunt 48 de pagini.

4. — MANUSCRISE ENGLEZE.

1. — Lectures on Pathology and morbis anatomy by Dr. Macartney. Tsin : Coll : Dub : 1829. Are 267 de foi, scrise pe o singură parte. A aparţinut lui Timoteiu Cipariu. Are format de carte. Ne surprinde faptul că Timoteiu Cipariu si-a achiziţionat tocmai un manuscris de patologie în englezeşte. Fiind mare bibliofil se vede că îi plăcea să aibă în colecţiile sale lucrări cât mai variate, ceeace dovedeşte spirit enciclopedic.

5. — MANUSCRISE GERMANE.

1. — Roediger, 1) Syrische Grammatik, 2) Arabische Grammatik. Are 82 de pagini format 17×20, compactat.

2. — Profesor Dr. Gesenius. Jesaias nach dem Vortrage des — Scris de Ad. Müller în 1837. Are 147 pagini, formatul : 18×22.

3. — Einleitung in die kannonischer un apokriphischer Bücher des Alten Testamentes nach dem Vortrage des Const. Rats. Dr. Gesenius. Scris de Müller în anul şcolar 1838—39. Are 248 de pagini, compactat.

4. — Unterhaltungblatt, Als Beilage zur Pressburger Zeitung Nr. 76 (din 1817). Articole referitoare la Românii din Ardeal. Are 94 de pagini, compactat.

5. — Diverse însenmări despre cărţi, dialecte, folklor. E din colecţia lui Timoteiu Cipariu, iar scrisul e asemănător cu al lui Cipariu. Are 101 pagini (unele pagini sunt mult mai mici). E compactat.

6. — Ignoti nulla cupido neque metus. Auszug und Uebersetzung der chronologischen Sammlung Jener Gesetze, so in Corpore Juris Hungarici...erthalten sind. Are 515 pagini. E compactat.

7. — Grunde-Buch über die constitutiv-mässige Sessions-Gründe des Dorffes Egrisch Csanader Districts. E din anul 1773. Are la început sigil de ceară roşie. Cuprinde 800 de pagini. E compactat.

8. — Abschriften mehrerer hofkriegsrathlichen Archive vorgestundener Aktenstücke. Cuprinde acte germane, latine, franceze, italiene, relative la Ţările Române. Unele se referă la crucea lui Cantacuzino ridicată la Viena. Mai menţionez câteva memorii ale boerilor şi clerului din Muntenia, adresate Impăratului dela Viena, în limba italiană. E scris pe hârtie foarte fină, aurită pe margini. Copia e autentificată şi are şi sigil. Are 108 foi.

9. — Auszug aus dem Exercitio für die Infanterie voȓnen. Die von Zeit zu Zeit heraus gegebene Remarquen wie auch einige Erläutherungen, eigetragen sind. Pe copertă o figură în formă de inimă cu inscripţia S. J. 1796. Urmează un alt titlu : Zweiter Theil. Revolutiones. Are 162 pagini numerotate, apoi o pagină liberă şi cinci pagini cuprinzând indicele general. E compactat.

10. — Istoria universală a Bisericii Catolice. Incepe la pagina 197. Marea lucrare e paginată după epoci : Epoca I p. 197—481. Epoca II p. 1—321. Epoca III. p. 1—167. Epoca IV p. 1—238 Epoca V p. 1424. Ajunge până la anul 1718. Lipseşte sfârşitul. E necompactat.

11. — Timoteiu Cipariu. Insemnări dela Viena din 4 Mai. Nu pune anul. Sunt 10 pagini nelegate.

12. — Timoteiu Cipariu. Werhältniss des Landmernung zum König, Komitat und Gründgürsten. Are 30 de pagini.

12+1. — Memoriu în legătură cu revoluţia din 1848—49 în Ardeal. Are 28 de foi.

14. — Registru din Noemvrie 1786 până în 8 Octomvrie 1787. despre cheltuielile din comitatele : Ungvar, Bereg-Ugocea, Sătmar, Maramureş, Szatmár-Freist şi Baia Mare. E închinat Excelenţei Sale Andreas von Rosenfeld. Are 125 de pagini. E compactat.

6. — MANUSCRISE UNGUREŞTI.

1. — Istorie universală elaborată şi explicată elevilor de Péterfi Ladislau de Kilbed, învăţătoiul (profesorul) de istorie universală, statistică, drept şi politică la colegiul N. M. din Aiud. La Aiud, în 1831 (Közönséges Historia. Kidolgozta tanitványainak magyarázza Kibédi Peterffi László, a M. N. Enyedi Kollegyomban a Közönséges nalk, Statisztikának, Politiának és Politikának K. R. tanitjóa). Are 329 de pagini. Face parte din colecţia lui Ioan Micu Moldovan.

2. — Tabla pe care se scrie modul în care se aplică legile existente la Cluj (Tabla melyben a Kolosvári szinen forgando törvényelk ki szolgáltásának modgya megiratiká). Are 73 de pagini. Pe ultimele 4 pagini sunt însemnări diverse din Cluj.

3. — Andrei Huszt. Vechea şi noua Dacie, adică istorie pe scurt a stărilor din Ardeal din trecut şi de azi (O és uj Dacia az az Erdélynek régi és mostani állapottyárol valo rövid Historia) Cluj, 1716. Are 246 de pagini, plus cuprinsul. A aparţinut lui Ioan Micu Moldovan.

4. — Adevărata istorie a lui Tserey Mihaiu de Nagy Ajtai despre lucrurile Ţării Ardealului începând din anul 1661 până la 1709. Adevărul învinge orce. (Nagy Ajtai Tserei Mihály igaz Historiája Erdélly Országának dolgöirol 1661-dél esztendötöl kezdve 1709-dik eszt. Az igazság mindeneket meggyöz). Are 715 pagini.

5. — Prima parte a primei cunoaşteri a legilor generale din Ţara Ardealului (Erdély Országi közönséges törvényelekel való elscësmert et ségeknek eslosö része). Are 363 de pagini.

6. — Urbariul Domeniului dela Blaj din 1681. Incepe cu un document latinesc al Impăratului Leopold al Austriei. Are 219 pagini.

7. — Bethlen Farkas. Istoria Ardealului şi a Ungariei (Erdélynek ès Magyarorszagnak Historiaja). Este o ediţie îngiijită de Barabas Samuel, asesor refoimat dela Aiud. E din 1770. Are 502 pagini, plus cuprinsul pe 26 de pagini. Pe foaia de titlu Ioan Micu Moldovan a notat următoarele — „Cine are pre „Wloffgangi de Bethlen Historia Transylvaniae, de asta nu are lipsă.”

8. — Manifest spre ştirea tuturor, care mai întâi s'a tipărit în limba diecească (latină) iar acum din nou s'a tipărit în ungureşte, spre ştirea tuturor (Manifestum köztudomanytétel mely

elsöbben déák, mostan pedig magyar nyelven ujónan közönségesé tétetett). S'a tipărit în timpul lui Rákotzi Francisc. Sunt două manifeste. Primul e datat din 1703, dela Muncaciu. Are 25 de pagini

9. — Historia Transylvanica ab anno MDCLXI incipiendo elaborata per Michaelem Tserei de Nagy Ajtai et descripta in exilio Coronensi. Anno MDCCIX. Mense Decembri. Veritas omnia vincit. Are 629 de pagini, plus 24 de pagini de cuprins.

10. — Metamorphosis Transylvaniae. Autorul e Altoriai Peter Apor. Et hoc meminisse juvabit. Are 66 de pagini. Manuscrisul e compactat împreună cu câteva documente — 1) Privilegiile Clujului, 2) Un contract, 3) Puncta Caesareo-Regia a Statibus Transylvanicis observarsi imposita, 1781. Anexele au 20 de pagini.

11. — Tomul I al colecţiilor Excelenţei Sale Domnului Cserei Nicolae Consilierul (Méltoságos Consiliárius Cserei Miklos Ur Colectioinak I-ö tomussa). Are 439 de pagini.

12. — Conscripţia Urbarială a domeniului aparţinător Curţii Episcopale din Blaj, Judeţul Alba Inferioară, în 1820. (A Balázsfalvi Püspöki Uradalomhoz tartózo Alsó Fehér Vármegyei joszágók 1820- beli országos urbáriali conscripcioia). Are 278 de pagini, plus indice.

13. — Diferite dispoziţiuni privitoare la bunurile materiale bisericeşti şi la nobilii cari dispun de iobagi. Are 67 de pagini, plus indice, cinci pagini.

14. — Scrisori ungureşti şi latineşti ale unor fruntaşi unguri dela 1704. Lipseşte şi începutul şi sfârşitul. Are 204 pagini.

15. — Memoriu manuscript al contelui Emeric Mikó despre Români ales Biserica lor. Are dedicaţia următoare — Preamăritului Părinte Prepozit capitular, I. M. Moldovan în Blaj în semn de iubire şi înaltă consideraţiune. Amicul şi colegul dela Academie, V. Babeş. Pe foaia de titlu găsim o notă : „Acest manuscript, despre a cărui importanţă şi provenienţă dă seamă precuvântarea din frunte-i fiind multiplicat cu spesele cunoscutului nostru patron al culturei Naţionale, să împatre gratuit cunoscuţilor noştri zeloşi cultivatori ai studiului istoriei noastre. Budapesta 1898." Urmează o prefaţă de V. Babeş. Are IX+196 pagini (două exemplare).

16. — Proces verbal din anul 1733 referitor la aniversările religioase din Judeţul Mureş (După Indicele publicat de Dl. Ştefan Manciulea. In raft nu l'am găsit).

17. — Sintaxă latină (Latin mandattan). Are 87 de pagini. Note după un curs universitar.

18. — Note despre Vergiliu (Yegyzetek Vergiliuszról). Are 43 de pagini.

19. — Schieller Ştefan. Curs de pedagogie (Neveléstan). Note ale lui Augustin Caliani. Cluj, 1898. Are 176 de pagini.

20. — Note de istoria literaturii maghiare (după cursuri universitare). Au fost ale lui Ioan Raţiu, fost profesor la Blaj.

21. — Note după un curs de istoria filosofiei, p. 97—237. Au fost ale D-lui Augustin Caliani.

22. — Curs de compuneri ungureşti pe baza gramaticei istorice. Are 96 de pagini.

23.— Alexandru Şterca Şuluţiu, (Sterka Sulucz Sándor). Contracritică la judecăţile despre descendenţa naţiunii române (Birálatnak ellenbirálata az oláh nemzet származásarol). Are 14 foi mari. Combate teoriile formulate de N. Ajtai, Şt. Kovács şi V. Kőváry.

24. — Fragment dintr'un studiu — Adevărata cauză a trecerii Armenilor din Moldova în Transilvania. Se păstrează numai partea dela pagina 15 până la paginia 26. E scris de Mitropolitul Al. Şterca Şuluţiu.

25. — Mitropolitul Ioan Vancea. Cuvântarea ţinută în Casa Magnaţilor în 9 Martie 1891 la proectul de lege despre azilele copiilor dela 2—6 ani. E scrisă foarte frumos. Are 15 pagini.

Manuscrisele în limbi moderne dela Biblioteca Centrală Arhidiecezană din Blaj sunt importante pentru cunoaşterea multor aspecte şi influenţe din trecutul Transilvaniei [1]).

Iaşi, 25 Iunie 1943.

Iosif E. Naghiu.

---

1. Acolo unde nu pun numărul paginilor, înseamnă că nu am găsit manuscrisul la Bibliotecă.



Dominicus Custos din Augsburg. — Portretul contimporan al lui Antonio Albizzi (1608)

ALBIZZI ŞI PALEOLOGII

Şirul dinastiilor bizantine se încheie printr'un neam cu însuşiri deosebite, care a domnit două veacuri dearândul, a determinat caracterele culturii răsăritene, dând un număr considerabil de împăraţi, strategi şi alte personalităţi importante, ca să-şi afle sfârşitul glorios la căderea Constantinopolei. Am numit familia Paleologilor, a cărei cunoaştere are pentru noi o însemnătate cu atât mai mare, cu cât relaţiile lor cu primele noastre alcătuiri politice n'au fos încă bine descifrate [1]).

Deosebit de interesantă în acest sens, mai ales pentru trecutul nostru, este epoca dintre înscăunarea lui Mihail VIII Paleologu (1259) şi moartea eroică a lui Constantin XI (1453), care a pus capăt sbuciumatei istorii bizantine şi a închis un capitol al luptei creştinătăţii împotriva cuceririlor aziatice.

Multă vreme istoricii s'au mărginit, pentru studiul Paleologilor, la vestita lucrare a lui Ducange, *Historia Byzantina*, I. *Familiae Byzantinae*, publicată la Paris în 1680 [2]).

Ducange a fost însă depăşit în multe privinţe, fiindcă dispunea de un număr restrâns de izvoare, ceeace explică anumite concluzii greşite şi altele pline de lacune. Astăzi, când izvoarele s'au înmulţit prin documente, sigilii şi texte noi, când putem folosi lucrări genealogice anterioare şi comentarii sa-

---

1) Comunicare făcută Cercului Genealogic Român la 14 Iunie 1943.

2) Charles Dufresne, sieur Ducange (1610—1688), a fost unul din marii învăţaţi ai veacului XVII. Editor al lui Joinville, Kinnamos, Zonaras şi alţi cronicari bizantini, Ducange a scris *Histoire de l'empire de Constantinople sous les empereurs français*, Paris 1657, şi *Des Principautés d'Outre-Mer* (apărută abia la 1869 sub titlul *Familles d'Outre-mer*). Operele sale capitale sunt *Glossarium ad scriptores mediae et infimae latinitatis*, Paris 1678, *Glossarium ad scriptores mediae et infimae graecitatis*, Paris 1688.

vante [1]), identificarea diferiţilor Paleologi, prosopografia şi cronologia lor, în fine aşezarea lor precisă în locurile ce li se cuvin în arborele familiei, capătă o importanţă ştiinţifică.

Asemenea cercetări riguroase îngăduie să se controleze cu exactitate aportul genealogiştilor de pe vremuri, ajungându-se prin metoda comparativă la justa preţuire a sforţărilor lor şi fixându-se în ce măsură merită să mai fie consultaţi. Se stabileşte astfel între genealogişti o scară de valori, care nu coincide totdeauna cu ordinea lor cronologică, un autor mai vechi fiind uneori mai bine informat, mai sârguincios şi mai sever decât unul mai nou, — deci implicit interesant şi vrednic de luare aminte.

Pornind dela aceste constatări, ne-am propus să înfăţişăm, în lumina cercetărilor moderne, opera unui genealogist aproape necunoscut al Paleologilor. Nobilul florentin Antonio Albizzi sau, cum îşi latiniza numele, Antonius Albicius, istoric, compilator şi erudit genealog, înrudit cu familia Medici [2]), a conceput în preajma veacului XVII planul vast să strângă laolaltă istoria pricipalelor familii domnitoare din Europa, însoţind-o cu arbori genealogici. Fiind în acelaş timp artist, Albizzi a desenat singur arborii, împodobindu-i cu steme şi cartuşe, cu portretele principilor suverani şi cu vederile oraşelor de reşedinţă [3]).

Pentru ca această îngemănare de ştiinţă şi artă să fie gustată de public se cerea să fie prezentată în mod ireproşabil şi să fie lansată de cineva cunoscut. Este originea prieteniei lui Albizzi cu Dominicus Custos, vestitul gravor şi editor din Augsburg, care făcea un mare comerţ de stampe. Născut la Anvers între 1550 şi 1560, Dominicus era fiul lui Pieter Baltens de Coster, poet, actor, gravor şi pictor „de genre" imitând pe Pieter Brueghel cel bătrân. Custos, recte Coster, care fusese crescut de tânăr

1) Citäm printre cele mai de seamă comentarii, acel al lui P. Possinus la ediţia lui Georgios Pachymeres, Roma 1666 şi 1669, reeditat de I. Bekker, Bonn 1835; adnotaţiile lui Ae. Martini la opera lui Philes, *Manuelis Philae Carmina inedita*, Neapoli 1900, însemnările lui M. Treu în marginea lui Planudes, *Maximi monachi Planudis epistulae*, Breslau 1886, lămuririle lui H. Delehaye la *Deux Typica Byzantins de l'époque des Paléologues*, Bruxelles 1921, etc.

2) Ginevra degli Albizzi se căsătoreşte cu un Medici, cf. Young, *I Medici*.

3) Pentru Albizzi, v. Kronthal, *Lexikon der techn. Künste*, 1848, şi catalogul lui Karl Hiersemann din 1923.

la şcoala de gravură a lui Wierix, se aşează la Augsburg înainte de 1584, dată la care ia în căsătorie pe văduva giuvaiergiului silezian Bartholomeus Kilian. Specializat în gravura portretelor, Custos le-a publicat în serii sub formă de in folii, desfăşurând o activitate febrilă dela 1593 şi până la 1612, când moare. Rând pe rând apar portretele familiei Fugger [1]), efigiile călugărilor învăţaţi [2]), icoanele principilor Tirolului [3]), imaginile ducilor Saxoniei [4]), planşele gravate după desenele lui J. B. Fontanas pentru cartea lui Schrenck von Notzing, unde sunt reproduse armurile din castelul Ambras de lângă Innsbruck [5]), pe lângă multe alte lucrări [6]). In 1607, Dominicus Custos e la Praga, unde gravează după natură portretul lui Rudolf II, intrând totodată în slujba împăratului [7]).

Un an în urmă, bogatul gravor, ajuns la apogeu, întâlneşte pe Antonio Albizzi. El trebuie să fi fost cuprins de un adevărat entuziasm în faţa operei acestuia, căci nu numai îi gravează desenele de arbori, dar îi face portretul şi scoate întreaga lucrare pe proprie socoteală sub titlul : *Principum Christianorum stemmata ab Antonio Albizzio nobili florentino collecta cum brevibus ejusdem notationibus, pars ex archivius pp. adjecto stemmate Othomannico, opera et impens. Dominici Custodis Antverp. nunc civis Aug : in aeri incisa. Augustae Vindelicor.* A. *CIↃ.IↃCIIX cum privileg. S. C. M-tis Ad ann. Decem.*

---

1) *Fuggerorum et Fuggerarum imagines*, Augustae Vindelicorum, 1593, (64 planşe).

2) *Effigies piorum et doctorum olim verorum ad vivum delineatae*, Aug. Vindel. 1594.

3) *Teroliensium principum eicones*, Aug. Vindel. 1599.

4) *Saxoniae ducum imagines*, Aug. Vindel. 1601.

5) Schrenck von Notzing, *Ambraser Heldenbuch*, 1601, (126 planşe).

6) Cităm între altele : *Septem Christi Jesu ... effusiones sanguinis*, 1597, (7 planşe) ; *Deliciae urbis Romae*, etc., 1600, (29 planşe) ; *Atrium heroicum Caesarum Regii aliarumque stemmatum ac procerum qui intra proximum saeculum vixere aut hodie suprasunt*, Aug. Vindel. 1600—1601 (trei părţi cu 68 planşe ; partea IV apare în 1602). In partea a treia se găseşte portretul contimporan al lui Mihai Viteazul, reprodus de A. Sacerdoţeanu şi Em. Vîrtosu, *Unirea Românilor*, Bucureşti 1938, pl. IV.

7) Pentru Custos, v. Heinecken, *Dict. des artistes, IV, şi Supplém.* 1768, p. 95 ; Le Blanc, *Manuel*, II, 77 ; V. Wurzbach, *Niederl. Künstlerlexikon* ; Benezit, *Dict. des peintres, sculpteurs, dessinateurs et graveurs*, 1911, vol. I ; J. Ch. Brunet, II, 453.

Acest splendid in folio trebue să fi avut un succes neobişnuit, de vreme ce au trecut numai patru ani dela apariţie şi a fost scos din nou, de astădată în latineşte şi în traducere germană [1]).

Ediţia întâia, astăzi foarte rară, pe care am găsit-o la Biblioteca Regală din Copenhaga în 1937, pentru ca s'o revăd apoi numai la D-l George D. Florescu, ne dă, într'o prezentare artistică, 46 arbori, dintre cari 22 pe foi duble. Tendinţa evidentă e să se dea publicului o istorie succintă a Europei întruchipată prin dinastiile ei, ceeace corespunde concepţiei absolutiste a vremii. Astfel, după suveranii Franţei (Merovingieni, Carolingieni şi Capeţieni), ni se înfăţişează regii Iberiei (Asturia, Aragonul, Castilia, Novara, Sicilia, Portugalia), împăraţii Sfântului Imperiu (Saxoni, Franconi, Suabi, Austriaci, Luxemburghezi), marii electori şi principii germani (Braunschweig, Bavaria, Saxa, Brandenburg, Pomerania, Württemberg, Hesse, Clèves, Baden, Tirol), după cari urmează domnitorii Angliei şi Danemarcei, regii Europei centrale (Ungaria ,Boemia, Polonia), ducii Lorenei, stăpânitorii Ţărilor de Jos (Flandra, Olanda, Geldre) sau ai Italiei (Savoia, Milan) şi, drept omagiu către Vincenzo Gonzaga, duce de Mantova şi de Montferrat, neamul Paleologilor.

Care este valoarea acestui arbore, întocmit exact un veac după stingerea în mizerie a ultimei dinastii bizantine? [2]).

Cum bunica paternă a ducelui Vincenzo era din ramura Paleologilor de Montferrat, suntem îndreptăţiţi să credem că informaţiile lui Albizzi despre Paleologi au fost culese nu numai din arhivele Vaticanului, unde ştim că a lucrat, ci totodată la curtea din Mantova.

Din capul locului constatăm că, în linii generale, arborele lui Albizzi se apropie în chip surprinzător de cunoştinţele moderne. Sunt însă, fireşte, erori şi mai ales lipsuri. Le vom semnala pe rând.

---

1) A. Albizius, *Christlicher Potentaten und Fuersten Stammbaeume mit beygefuegten histor. Verzeichnissen, sampt Stammen D. tuerkischen Keyser*, Augsburg 1612. Faptul că numele lui Dominicus Custos a dispărut din titlu pare să arate că ediţia e posterioară morţii sale. Firma va fi trecut în mâna fiilor săi vitregi, Lucas şi Wolfgang Kilian, la rândul lor gravori cunoscuţi.

2) Nici Paleologii dela noi, nici cei din Anglia, despre cari a vorbit întâi Vyvyan Jago în 1817, apoi D-l C. Karadja în 1923, n'au nimic comun cu familia bizantină. G. Typaldos a arătat că ultimul Paleologu din Italia, Constantin, fiul lui Andrei şi nepotul de fiu al despotului Toma, este menţionat în Octombrie 1508.Cf. D. A. Zakythinos, *Le Despotat grec de Morée*, Paris 1932, p. 295—297.

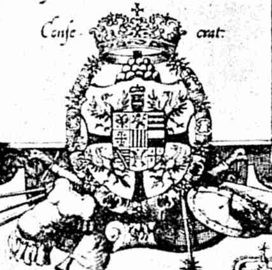
Fol. XXII.

CÆSARAS ET GRAIOS, DOMUS ET GONSAGA LATINOS IN PROAVIS GAUDET DINUMERARE SUIS.

Paleologi
IMPERATORES CONSTANTINOPOLITANI, ET MARCHIONES MONTISFERRATI:

Ser.^mo Principe Vincentio Gonsagæ Duci Mantuæ, et Montisferrati, S.R.I. Principi et Vicario etc. Marc. Vitellianæ etc.

Conse- crat.



VINCENTIUS DUX MANTUAE ET MONTISFERRATI LEONORA FILIA FRANCISCI MAGNI DUCIS HETRURIAE.

CONSTANTINOPOLIS

PERA

ALEXIUS ANGELUS COMNENUS SENIOR IMPERATOR CONSTANTINOPOLIS EXPULSUS À GALLIS. MCCIII.

Antonio Albizzi. – Arborele Paleologilor

Albizzi dă ca stâlp al Paleologilor pe Alexis III Anghel, zis după bunica sa dinspre tată şi Comnen, împărat bizantin între 1195 şi 1203, exilat la Galipoli şi mort la 1210 [1]). Albizzi ştie, ca şi Ducange, că una din fiicele lui Alexis III, Irina Comnena, a luat pe despotul Alexis Paleologu, tatăl marelui domestic Andronic şi bunicul împăratului Mihail VIII. Dacă el nu menţionează pe ascendenţii paterni ai lui Alexis Paleologu, este nu numai fiindcă erau mai puţin cunoscuţi şi mai puţin iluştri ca acei materni, dar mai ales din grija de a dovedi legitimitatea drepturilor Paleologilor la coroana bizantină.

Cercetările lui Laurent — susceptibile încă de rectificări, cum spune el însuşi [2]) — arată că primii Paleologi, trăitori între 1050 şi 1250, s'au despărţit în două ramuri, reprezentate de nepoţii de fiu ai lui Nichifor, strategul şi sfetnicul lui Roman IV Diogene, mort la 19 Octombrie 1081 luptând contra normanzilor. Primul nepot, căsătorit cu o principesă Dukas, a avut un fiu care a ţinut o Comnen şi a fost bunicul heteriarhului Gheorghe Paleologu Comnen; al doilea nepot e tatăl lui Mihail Paleologu, mort la 1145, care la rându-i e bunicul despotului Alexis Paleologu, însurat cu Irina Anghel Comnen, fiica împăratului Alexis III. Heteriarhul Gheorghe din prima ramură a avut o fată, Irina Paleologu Comnen, căsătorită cu un Alexis Paleologu şi care a fost mama marelui domestic Andronic, călugărit sub numele de Arsenie, mort la 1247 şi îngropat la Salonic. Andronic s'a căsătorit pela 1210—1212 cu Teodora, unica fiică a despotului Alexis şi a Irinei Anghel Comnen, având drept copii pe împăratul Mihail VIII şi fraţii lui, numiţi *Diplopaleologii*.

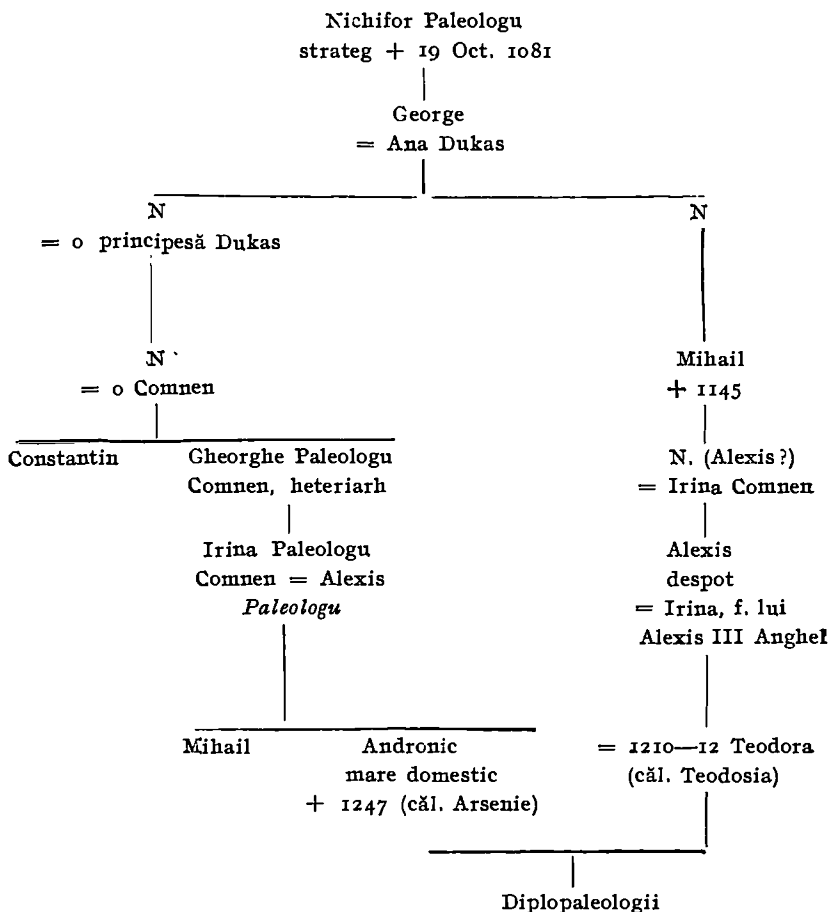
Aşadar, primele trei generaţii din arborele lui Albizzi, în aparenţă confuze, reprezintă de fapt ascendenţa maternă a lui Mihail VIII, întrucât Alexis III Anghel a fost tatăl Irinei, bunicul Teodorei şi străbunicul lui Mihail VIII.

Iată spiţa primilor Paleologi:

---

1) Era fiul protosevastului Andronic din 1172 şi al Eufrosinei, fiica logofătului Teodor Castamonitul. Bunicul său, Constantin Anghel din Philadelphia (Azia Mică) era prefect în 1152 şi ţinea pe Teodora, fiica lui Alexis I Comnen, împărat dela 1081 la 1118. Cf. Averkios Th. Papadopulos, *Versuch einer Genealogie der Palaiologen*, Speyer a. Rhein 1938.

2) V. Laurent, *La généalogie des premiers Paléologues*, în *Byzantion*, VIII, 1. 1933, p. 125—149.



Albizzi cunoaşte pe fraţii împăratului Mihail VIII, dar nu pe surorile sale : Maria (mon. Marta), soţia marelui domestic Nichifor Tarhaniot [1]), şi Irina, măritată cu Ioan (Ioannikios) Comnen Anghel Cantacuzino [2]).

Se pare că a treia soră a lui Mihail VIII a luat pe Benedetto Zaccaria, numit de Filip IV cel Frumos amiral general al flotei franceze [3]).

1) Căsătoria a avut loc la 1237, cf. Ephraemius, ed. I. Bekker, Bonn 1840, (*Corpus Script. Hist. Byz.*) V 8256—64.

2) Pachymeres, ed. I. Bekker, Bonn 1835 (*Corpus Script. Hist. Byz.*) II 13 ; I, 108, 22 ; *Nic. Gregorae Byzantina Historia*, ed. L. Schopen, Bonn 1829—35, IV 3 : 130, 16.

3) Duc de Lévis Mirepoix, *Philippe le Bel*, Paris 1936, p. 375.

Altă soră a lui Mihail VIII ar fi — după cronica selgiukidă *Oguz-Name* — mama sultanului din Iconiu, Izz (Az)-ed-Din Kei-Kavs (Kaikaus), numit de cronicarii greci Azatin, pe care împăratul l-a luat cu el la recucerirea Constantinopolei în Iulie 1261. Astfel s'ar lămuri dece protohieracariul Dimitrie Sultanos, nepotul de frate al lui Izz-ed-Din, îşi zicea Paleologu [1]).

Mihail VIII s'a căsătorit la 1253 cu Teodora, fiica sevastocratorului Ioan Dukas Vatatzes (văr cu împăratul Ioan III Dukas Vatatzes) şi a Evdochiei (fiica lui Ioan Anghel) [2]), domnind între 1259 şi 1282. Dintre copiii lor, Albizzi omite pe Manoil, mort tânăr înainte de 1259 [3]), şi trei fete: Irina, soţia lui Ioan III Asan [4]); Ana, căsătorită cu Dimitrie (Mihail) Kutrules [5]); şi Evdochia, măritată cu împăratul Trapezuntului Ioan II Comnen [6]), — după cum ignorează două fiice naturale ale lui Mihail VIII: Eufrosina, care a ţinut pe Hanul tătarilor, Nogai [7]), şi Maria, despoina de Mugulion, măritată la 1265 cu marele Han mongol Apaga (Abaga), fiul hanului Hulagu, care o ceruse în căsătorie, dar muri înainte de nuntă [8]).

Ca să sfârşim cu ramura lui Constantin Porfirogenetul, mort la 1306, vom spune că Maria, nepoata lui de fiu, a fost a

---

1) C. D. Balascef, *Impăratul Mihail VIII Paleologul şi Statul Oguzilor pe ţărmul Mării Negre*, ed. G. I. Brătianu, Iaşi 1940, p. 19; Martini, *op. cit.* p. 69—72. Eroare la Papadopulos, *op. cit.* p. 22.

2) Pachymeres I 29 : I, 81, 16 f. II 4 : I 96, 15.

3) Idem III 7 : I 183, 15; *Laonici Chalcocondylae Historiarium Demonstrationes*, ed. E. Darkó, Budapest 1922—23, I : I 15, 6.

4) Nunta cu ţarul bulgar s'a făcut în 1278, cf. Jireček, *Geschichte der Bulgaren*, Prag 1876, p. 277.

5) Pachymeres VI 6 : I 439, 12; Gregoras VI 9 : 204, 5 f.

6) Evdochia s'a măritat la 1281, cf. W. Miller, *Trebizond, The last Greek Empire*, London 1926, p. 28.

7) Pachymeres III 25 : I 231, 17 f. III 5 : I 180, 11 f. — Gregoras V 7 : 149, 15 f. îi spune Irina. — Ea s'a căsătorit la 1266, cf. C. Chapman, *Michel Paléologue, restaurateur de l'Empire Byzantin (1261—1282)*, Paris 1926, p. 80; G. D. Balascef, *op. cit.* p. 18.

8) Pachymeres III 3 : I 175, 1. VII 22 : II 611, 9 f. In 1281 Maria s'a întors văduvă la Constantinopole, unde a zidit mânăstirea de maici Mugulion, astăzi bis. Mugliotissa la Fanar. In 1307 a fost trimisă la Niceea ca să ia pe Charbandan al Persiei, dar nu se ştie dacă nunta s'a făcut. Cf. Pachymeres VII 25 : II 620, 15 f. V. şi *Oguz-Name* la G. D. Balascef, *op. cit.* p. 15.

doua soție a lui Ștefan Uroš III Dečanski, rege (nu despot) al sârbilor între Octombrie 1321 și Septembrie 1331 [1]).

Trecând la generația a cincea, constatăm că erorile lui Albizzi se referă de obicei la căsătorii și încuscriri. Astfel, prima soție a împăratului Andronic II cel bătrân, Ana, nu era fata lui Bela IV al Ungariei, ci a regelui Ștefan V, deci nepoata lui Bela, data căsătoriei lor fiind 8 Noembrie 1273 [2]). A doua soție a lui Andronic, Yolanda-Irina, căsătorită în 1285, n'a fost fiica marchizului Bonifaciu V de Montferrat, ci a lui Vilhelm V cel Mare de Montferrat, rege titular al Tesalonicului, mort la 1292, și a Beatricei de Castilia [3]).

Afară de fiii menționați de Albizzi, Andronic II a mai avut cu Yolanda de Montferrat o fată, Simonida, măritată cu Ștefan Uroš II Milutin, rege al sârbilor între 1281 și 1321 [4]). In fine, Andronic a avut două fiice din flori: Maria, căsătorită cu hanul tătarilor Toktai [5]), și Irina, soția lui Ioan II, stăpânitor la Neopatrai, apoi despot și sevastocrator [6]).

Dintre fiii lui Andronic, împăratul Mihail și despotul Constantin [7]) s'au născut din prima căsătorie, pe când ceilalți trei au fost copiii Yolandei de Montferrat. Yolanda a moștenit marchizatul piemontez, pe care l-a transmis fiului ei Teodor Paleologu [8]). Născut la

---

1) Cantacucenus, ed. L. Schopen, Bonn 1928 (*Corpus Script. Hist. Byz.*) I 43 : I 209, 2 f.; Jireček, *Geschichte der Serben*, 360; M. Laskaris, *Vizantinske princese u srednjevekonoj Srbiji*, Beograd 1926, p. 87.

2) Pachymeres, IV 29 : I 318, 2 f.; Gregoras IV 8 : 109, 8 f.

3) Gregoras VIII 5 : 234, 9 f.; Phrantzes, ed. J. B. Papadopulos, Leipzig 1935, I 4 : 32, 4 f. — Inaintea recăsătoririi sale cu Yolanda de Montferrat, Andronic II ceruse mâna fiicei regelui Iacob II de Aragon, cf. C. Marinescu, *Tentatives de mariage de deux fils d'Andronic II Paléologue avec des princesses latines*, București 1924, p. 5.

4) Jireček, *op. cit.* 340. Nunta s'a făcut la 1299.

5) Pachymeres, III 27 : II 268, 1. Maria s'a căsătorit la 1292.

6) Gregoras VII 13 : 278, 23 f. Căsătoria aceasta, făcută la 1315, s'a sfârșit peste trei ani fără copii, prin moartea bolnăviciosului Ioan II.

7) Despotul Constantin n'a avut decât un fiu natural, Mihail Katharos, fiu al Katharei.

8) In veacul XI, marchizatul de Monferrato (Montferrat) era stăpânit de o ramură a familiei Aledrama. Din acest neam se trăgea Vilhelm cel bătrân, care devine al treilea marchiz de Montferrat în 1140, pleacă spre Locurile Sfinte în 1185 și moare trei ani în urmă. Marchizul Conrad apără în 1187 cetatea Tyr contra lui Saladin, e ridicat la rangul de stăpânitor al Tyrului și se căsătorește cu fata lui Amalric, regele Ierusalimului. Concurent al lui Guy de Lusignan la coroana Ierusalimului, Conrad se distinge în cruciada a treia, dar e ucis

1288, Teodor a fost trimis de mama sa la vârsta de 17 ani în Italia, la fratele acesteia, Ioan I de Montferrat. Teodor a fost primit cu mare cinste, a trecut la catolicism şi s'a căsătorit cu nobila Argentina Spinola, întemeind o nouă dinastie de Paleologi, care a domnit acolo peste două veacuri.

Linia colaterală a Paleologilor de Montferrat este bine cunoscută lui Albizzi, datorită prieteniei cu Vincenzo, ducele Mantovei. Dacă în cele şase generaţii ce urmează pe primul marchiz de Montferrat din neamul Paleologilor nu întâlnim nici o greşeală de filiaţie, omisiunile nu lipsesc în ce priveşte femeile şi copiii din flori.

Astfel, Albizzi nu ştie că marchizul Ioan II (1328—1372) s'a căsătorit întâi la 1337 cu Cécile de Commingues şi numai în al doilea rând, la 1358, cu Elisabeta de Aragon, fiica regelui Ioan din Majorca. Sora lui Ioan II, Violante (Yolanda), n'a ţinut pe Amedeu V contele Savoiei, ci pe fiul acestuia, Aimone, mort la 1343. S'a omis şi fratele natural Ioan.

Dintre copiii lui Ioan II, Albizzi însemnă pe Otto II, Theodor II şi Vilhelm, cu precizarea că acesta a murit la Nicopole în 1396; el sare însă pe Ioan III, marchiz 1378—89, şi pe Margareta, căsătorită la 1372 cu contele Pierre d'Urgel. Ioana de Lorena, amintită de autorul nostru, a fost a doua soţie a lui Teodor II, însurat întâi cu Argentina Malaspina, iar în al treilea rând cu Margareta de Savoia.

Teodor II a mai avut — afară de copiii menţionaţi de Albizzi — două fete : Sibila, căsătorită la 1413 cu Ioan II de Lusignan, regele Ciprului, şi Francesca, măritată la 1434 cu Constantin Comnen, despotul Macedoniei.

---

mişeleşte la 28 Aprilie 1192. Fiul lui Vilhelm, Bonifaciu II, moşteneşte atunci marchizatul de Montferrat; este unul din şefii cruciadei a patra, ajunge după întemeierea imperiului latin rege al Tesalonicului (1204) şi moare luptând împotriva bulgarilor (1207). Căsătorit în 1197 cu Eleonora, fata contelui Umberto III cel Sfânt al Savoiei (mort la 1188) şi a Beatricei de Vienne şi de Mâcon (moartă la 1184), a avut fiu pe Vilhelm IV. Acesta moare în Septembrie 1224 ca rege al Tesalonicului, lăsând cu Berta de Gravesane pe Bonifaciu III zis Uriaşul. Rege titular al Tesalonicului (1227—1254), Bonifaciu III s'a însurat în 1235 cu Margareta de Savoia, fata contelui Amedeu IV (mort la 1253) şi a Anei de Burgundia. Fiul lor, Vilhelm V cel Mare, a fost vestitul condotier şi tatăl împărătesei Yolanda-Irina. Cf. H. Baniza von Bazan şi Richard Müller, *Deutsche Geschichte in Ahnentafeln*, I, p. 169, tabla 59.

De asemeni, dintre copiii marchizului Ioan-Iacob (1418—1445) Albizzi uită pe Amata, soția lui Ioan III de Lusignan, și pe Isabela, căsătorită cu marchizul Ludovic I de Saluzzo. Din lipsă de spațiu, gravorul a trecut pe Teodor, cardinalul de Paulus în Pont, în dreptul marchizului Ioan IV, așa că Teodor pare fiu al acestuia în loc de frate.

Marchizul Bonifaciu IV (1483—1493) a ținut întâi pe Orvientina, fiica lui Petre Fregoso, apoi pe Elena de Brosse și Penthièvre, și numai în al treilea rând pe Mara, fiica despotului orb Ștefan G. Brancovič, nunta având loc la Casale în 1485.

Descendența marchizului Vilhelm VI (1464—1483) — trei fete, Ioana (Ludovic II de Saluzzo), Bianca (Carol I, duce de Savoia) și Lucreția (1⁰ Bartolomeo della Cannetta ; 2⁰ Rinaldo d'Este), pe lângă fiul natural Anibal — nu este indicată, după cum nu e trecută nici fiica lui Bonifaciu IV, Margareta, soția lui Victor G. Podiebrad, duce de Münsterberg și Troppau, mort la 1500.

Albizzi notează precis că Paleologii de Montferrat s'au stins în linie bărbătească la moartea abatelui Ioan V George în 1534, când marchizatul trece în familia Gonzaga prin căsătoria nepoatei acestuia, Margareta, cu Frederic II, ducele Mantovei [1]).

Să ne întoarcem acum la ramura imperială a Paleologilor. La cele arătate de Albizzi, adăogăm că împăratul Mihail IX era coregent în 1281, a fost încoronat de tatăl său în 1295, an în care s'a căsătorit, și a murit în 1320. Soția sa Ricta, răsbotezată Maria, în călugărie Xenia, era fiica regelui Leon II al Armeniei, mort la 1288, și a Guiranei de Japubro [2]).

Dintre copiii lor, Albizzi omite două fete :

1. Despoina Ana, căsătorită întâi la 1313 cu Toma Anghel,

---

1) Domnul Al. Saint-Georges a binevoit să ne pună la dispoziție un arbore științific al Paleologilor de Montferrat, întocmit de Guelfo Guelfi Camajani, *Cenni storici genealogici della famiglia Paleologo*, ed. Primo Riccmi, Livorno 1938, extras din *Storia genealogica delle famiglie nobili e notabili italiane, Famiglia Paleologo (Marchesi di Monferrato)*. V. și Rossi, *Paesi e castelli dell'alto Monferrato*, Torino, f. a.

2) Intre 1288—95, Andronic II negocia căsătoria fiului său Mihail IX cu Ecaterina de Courtenay, moștenitoarea Imperiului latin, care avea să ia în 1301 pe Charles de Valois, fratele regelui Franței. Totodată, Frederic III al Siciliei, fratele lui Iacob II al Aragonului, ar fi vrut să-și mărite sora, Yolanda, cu Mihail IX, dar nici acest proiect nu reuși. Cf. C. Marinescu, *op. cit.* 3—4. Pentru Ricta, v. Pachymeres III 6 : II 206, 9 și Cantacuzino I 52 : I 260, 6 f.

stăpânitor al Epirului şi Etoliei [1]), apoi la 1318 cu asasinul propriului ei soţ, Nicolae Orsini, conte de Zakynthos şi Cefalonia [2]), care se convertise la ortodoxie şi se proclamase urmaş al mortului.

2. Teodora a ţinut pe Svjetoslav, ţar al bulgarilor între 1295 şi 1322 [3]), iar după moartea acestuia s'a recăsătorit cu Mihail Şişman, ţar bulgăresc dela 1323 la 1330 [4]).

Relevăm o nouă confuzie când e vorba de soţiile împăratului Andronic III cel tânăr : prima ,Ioana, numită de greci Irina (nu Elena), era fiica baronului Heinrich von Grubenhagen, mort la 1332, şi a lui Agnes von Thüringen [5]) ; a doua a fost Ioana-Ana de Savoia, moartă la 1345, fata contelui Amedeu V (nu Ludovic) cel Mare, duce de Aosta, răposat la 1323, şi a Mariei de Brabant [6]).

Din această ultimă căsătorie s'au născut şase copii, din care Albizzi cunoaşte numai pe viitorul împărat Ioan V şi pe despotul Mihail (nu Manoil) ; el omite pe protovestiarul Teodor [7]), pe Irina, soţia lui Ivan Asan, fiul ţarului Ivan Alexandru [8]), pe Maria Francesco I Gattilusi [9]) şi pe Teodora Philanthropenos [10]),

---

1) Gregoras VIII 1 : 283, 7 ; Cantacuzino I 1 : I 13, 4 ; Phrantzes I 5 : 38, 10 ; Pachymeres III 4 : II 201, 1.

2) Gregoras VIII 1 : 283, 8.

3) Cantacuzino I 1 : I 13, 6. 108, 19 ; Jireček, *Geschichte der Bulgaren*, 289 ; N. A. Mušmov, *Numismatique et Sigillographie bulgares*, Sofia 1924, p. 88.

4) Cantacuzino, I 38 : I 186, 23 ; eroare la Jireček, *op. cit.* 290, rectificată în *Geschichte der Serben*, 361.

5) Gregoras VII 13 : 277, 17 ; Cantacuzino I 24 : 119, 10 f. ; Phrantzes I 8 : 44, 14. — Heinrich era fiul lui Albert I cel Mare, duce de Braunschweig şi al Adelaidei, fiica lui Bonifaciu III de Montferrat.

6) Gregoras VIII 15 : 383, 23 f. XXVIII 26 : III 149, 4. 198, 21 ; Phrantzes I 8 : 44, 15 ; O. Halecki, *Un empereur de Byzance à Rome*, Varsovie 1930, p. 13.

7) *Acta et Diplomata Medii Aevi*, ed. F. Miklosich şi F. Müller, Viena 1860—90, II 267, 34 ; Ducange, *Familiae Byzantinae*, 238 ; Gregoras XII 2 : 576, 22.

8) La data căsătoriei (1336), Irina avea 9 ani, iar Ivan Asan 15 ani. Cf. Gregoras XXXVII 51 : III 557, 20 f. Irina a fost confundată cu sora ei Maria de către Cantacuzino II 14 : I 394, 1. 508, 20, după care s'au luat apoi istorici ca Jireček, Kalligas şi patriarhul Konstantios din Sina. Hotărâtoare este observaţia lui Heisenberg în *Münchner Jahrbuch der bildenden Kunst*, 5 (1928), 89, că versurile din introducerea bulgarului Manasse, care sunt un epitalam în cinstea domniţei bizantine, o numesc Irina.

9) C. Hopf, *Griechenland im Mittelalter und in der Neuzeit*, Leipzig 1870, VI 448, 465 ; Démétrius Cydonès, *Corespondance*, ed. G. Cammelli, Paris 1930, p. 208.

10) Phrantzes I 8 : 44, 17 ; Averkios Th. Papadopulos, *op. cit.* p. 50.

fără să vorbim de Irina, fiică naturală, căsătorită cu Vasile I Comnen, împăratul Trapezuntului (1332—40), după moartea căruia a domnit singură un an întreg, până a fost răsturnată [1].

Se cunosc împrejurările domniei sbuciumate a lui Ioan V Paleologu, născut la 1332, împărat între 1341—1376 şi 1379--1391. La moartea lui Andronic II, în 1341, el nu avea decât nouă ani, încât trebile statului au fost conduse de o regenţă compusă din mama sa, Ana de Savoia, patriarhul Ioan Kalekas şi Ioan Cantacuzino, sfetnicul nelipsit al fostului împărat. Intrigile de curte, ţesute din umbră de marele domestic Alexios Apokaukos, trebuiau să ducă la un război civil. La 26 Octomvrie 1341, Cantacuzino se proclamă împărat la Dimotica, dar respectând cu severitate principiul legitimităţii, pune să se citeze în biserici în primul rând numele împărătesei mame Ana şi al împăratului legitim Ioan V, iar numai după aceea numele său şi al soţiei sale Irina, ca să arate mai ales că nu luptă împotriva stirpei imperiale legitime, ci împotriva dictaturii lui Apokaukos. Abia la 1347 i se deschid porţile Constantinopolei, după care are loc o nouă încoronare, urmată de o încuscrire. Ioan V ia pe fata lui Cantacuzino, Elena, iar învingătorul este sfinţit frate de cruce al defunctului Andronic III şi totodată naş, deci tutor al lui Ioan Paleologu [2].

Orice uzurpaţie cere încă o legitimare documentară. Albizzi nu desleagă problema, ci trece pe împăratul Ioan VI Cantacuzino cu patru urmaşi în marginea stângă a arborelui Paleologilor, fără să-i lege de trunchi [3]. Şi totuşi, înrudirea între Cantacuzini şi Paleologi era triplă :

a) Soţia lui Ioan VI Cantacuzino, Irina, a fost fata lui Andronic Paleologu Asan şi nepoata de fiu a lui Ioan III Asan şi a Irinei, fiica împăratului Mihail VIII Paleologu; ea purta deci numele bunicii sale paterne [4].

---

1) Gregoras XIII 11 : 678, 22 f.; Miller, *op. cit.*, p. 44, 45, 50; Muralt, *Chronographie byzantine* II (1057—1453), St. Petersburg 1871, p. 562, 570, 571 ; Jak. Fallmerayer, *Geschichte des Kaiserthums von Trapezunt*, München 1828, p. 175, 180—182.

2) V. detaliile la G. Ostrogorsky, *Geschichte des byzantinischen Staates*, München 1940, p. 366—67, 375.

3) Descendenţa Cantacuzinilor dată de Albizzi este exactă, dar incompletă.

4) Cantacuzino, II 9 : I 367, 20. III 27 : II 166, 14. 281, 20.

b) A doua legătură, mai puţin sigură, a fost lămurită de Ae. Martini [1]). Sora lui Mihail VIII, Maria, în călugărie Marta, a avut cu marele domestic Nichifor Tarhaniot patru copii : Andronic, mare contostaul [2]) ; Ioan, şeful Arseniaştilor [3]) ; Teodora, născută pe la 1242, călugărită în 1266 [4]), dupăce rămăsese stearpă cu doi bărbaţi (1⁰ Basileios Kaballarios ; 2⁰ Belaneidiotes, stratopedarh) [5]) ; în fine Mihail, supranumit Glabas după izbânzile sale asupra bulgarilor [6]). Din căsătoria acestuia cu Maria Alexis Philanthropenos [7]) au rămas patru fii : Alexis [8]), Constantin [9]), George [10]), Anghel [11]) şi două fiice : Ana, căsătorită cu unchiul ei de văr, Andronic Paleologu sevastul, dela care n'a avut copii [12]), şi Teodota Glabaina, măritată cu ducele Chandrenos [13]). Cum Ioan Cantacuzino spune că a învăţat arta strategiei dela unchiul său marele stratopedarh Anghel Tarhaniot Paleologu [14]), fiul lui Mihail Glabas, sunt probabilităţi serioase că mama celui dintâi, Teodora Paleologu, era fiica Teodotei Glabaina [15]). Născută pe la 1275—80, moartă la 1342, Teodora s'a măritat la 1293 cu un Cantacuzino [16]) — Gheorghe sau Mihail ? — şi a lăsat pe Ioan, născut 1295, mare domestic 1332 [17]), împărat 1347—58, pe Nichifor sevastocrator şi o fată, măritată cu marele logofăt Constantin Acropolitul, fiul cronicarului George Acropolitul [18]).

---

1) Ae. Martini, *op. cit.* 29, 63, 74—75, 135—136.

2) Pachymeres II 13 : I 109, 9. VI 30 : I 322, 13 f.

3) Idem II 13 : I 109, 9. I 12 : II 38, 6. VI 16 : I 459, 15.

4) Idem II 13 : I 109, 2 f.

5) Această Teodoră nu poate fi mama împăratului Ioan VI Cantacuzino, de care îl desparte aproape un veac. Eroare la Ducange, *op. cit.* 259 şi la I. C. Filitti, *Arhiva G. Gr. Cantacuzino*, arborele dela p. XII, şi *Notice sur les Cantacuzène* 5.

6) Pachymeres II 13 : I 109, 9. VI 30 : I 322, 12 ; Gregoras VI 1 : 159, 9.

7) Pachymeres III 16 : I 206, 10 f.

8) *Maximi monachi Planudis Epistulae, ed.* Max Treu, Breslau 1886, p. 235.

9) *Acta et Diplomata Medii Aevi*, IV 271, 5.

10) Cantacuzino III 32 : II 195, 13. III 65 : II 401, 20.

11) Idem II 4 : I 334, 5 f.

12) H. Delehaye, *Deux Typica Byzantins de l'époque des Paléologues*, Bruxelles 1921, *Commentaire A*, 147 ; Ae. Martini, *op. cit.* p. 21, 23.

13) Martini, *op. cit.* p. 74—75.

14) Cantacuzino I 25 : I 125, 16. I 28 : 138, 5. I 52 : I 260, 4.

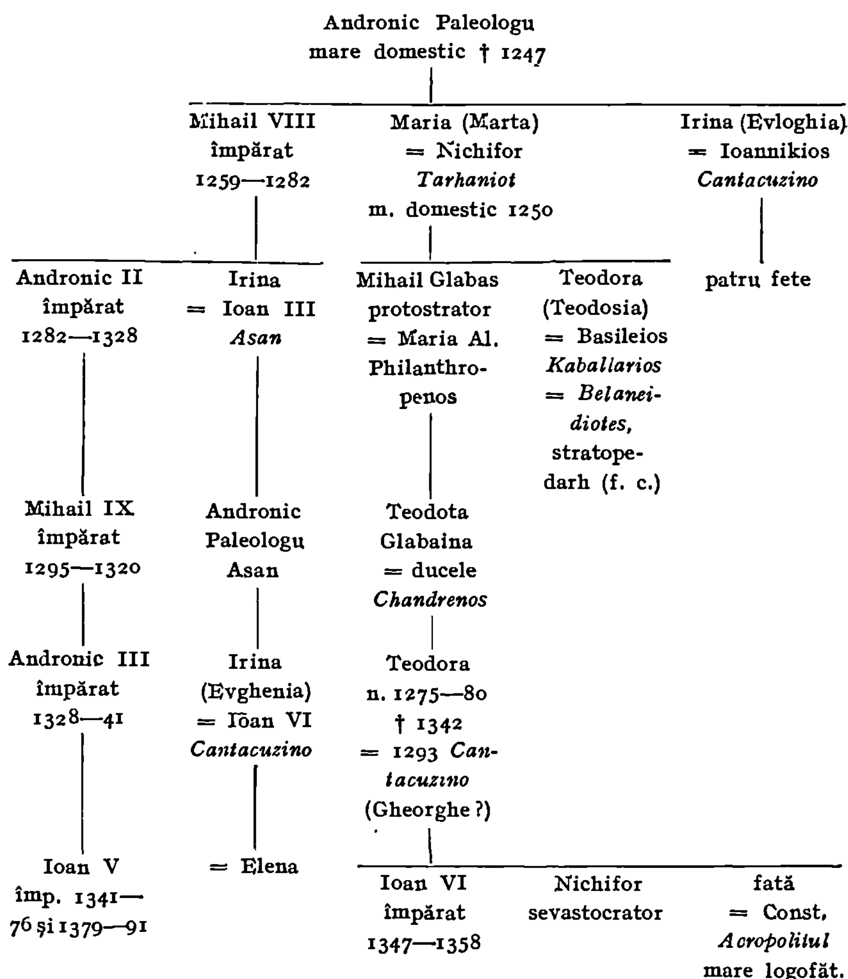
15) Averkios Th. Papadopulos, *op. cit.* p. 16 şi nota 115.

16) Cantacuzino IV 33 : III 242, 22 f. ; Ducange, *op. cit.* 259.

17) *Acta et Diplomata Medii Aevi* III 111, 3.

18) Pachymeres VI 25—26 : I 495, 15 ff. Cantacuzino I 14 : I 68, 1.

c) A treia legătură e prin căsătoria Irinei Paleologu, sora lui Mihail VIII, cu Ioannikios Cantacuzino. Ei n'au avut însă decât patru fete : Ana, soţia lui Nichifor Anghel, despotul Etoliei şi Epirului [1]) ; Maria, măritată pe rând cu marele domestic Alexis Philes [2]), cu ţarul Constantin Asan [3]) şi cu pretendentul



1) Gregoras V 3 : 130, 17; VIII 1 : 283, 7.

2) Pachymeres II 13 : I 108, 19 ff.

3) Gregoras V 3 : 130, 18; Jireček, *Geschichte der Bulgaren*, 272, 277.

bulgar Lachanes-Ivajlo[1]) ; Teodora, soţia protovestiarului Gheorghe Muzalon, apoi a lui Ioan Raul (Petraliphas) [2]) ; şi Evghenia, măritată cu marele domestic Syrgiannes [3]).

Pe baza celor de mai sus, am alcătuit alăturata schiţă a rudeniilor între Paleologi şi Cantacuzini.

Din căsătoria lui Ioan V Paleologu cu Elena Cantacuzino au rămas cinci copii :

1. Andronic IV, orbit în 1374, ajuns împărat în lipsa tatălui său între 1376 şi 1379, căsătorit cu Maria-kyratza, fiica ţarului bulgar Ivan Alexandru [4]), dela care are un copil : Ioan VII, împărat vremelnic în 1390, care nu s'a turcit sub numele de Amurat, cum crede Albizzi, ci a murit la Salonic în 1408 călugărit, fără urmaşi [5]).

2. Manoil II, născut la 1349, împărat dela 1391 la 1425.

3. Teodor Porfirogenetul, despot al Peloponezului, căsătorit la 1385 cu Bartolomeea, fiica lui Rainerio Acciaiuoli, ducele Atenei [6]), a murit la Mistra la 1407 fără descendenţi legitimi [7]).

4. Mihail (nu Dimitrie) despotul, căsătorit cu fiica lui Dobrotici din Varna [8]), s'a stins fără urmaşi.

5. Irina, necunoscută lui Albizzi şi confundată de Ducange

1) Pachymeres II 30 : II 189, 1 f.; Gregoras V 3 : 131, 12 f.; Jireček, *op. cit.* 277.

2) Pachymeres I 8 : I 24, 1 II 13 : I 108, 18; Gregoras VI 1 : 167, 18 f.

3) *Maximi monachi Planudis Epistulae*, 245.

4) Gregoras XXXVII, 48—51 : III 557, 15 f.; Chalkokondyles 1 : I 34 15 f. Jireček, *op. cit.* 361 ; Halecki, *op. cit.* 51.

5) Chalkokondyles, 2 : I 386 ; *Michaelis Ducae Nepotis Historia Byzantina* ed. I. Bekker, Bonn 1834, 12 : 44, 18 f ; Muralt, *op. cit.* 792 ; F. Dölger, *Johannes VII, Kaiser der Rhomäer* (1390—1408), în *Byzantinische Zeitschrift*, 31 (1931), p. 36.

6) Chalkokondyles 4 : I 194, 5 f. 195, 15 ; W. Miller, *The Latin in the Levant, a History of the Frankish Greece* (1204—1566), London 1908, p. 322 ; Zakythinos, *op. cit.* 132, 143, 151, 166.

7) O fiică naturală a despotului Teodor a fost măritată de împăratul Manoil II la 1404 cu sultanul Soliman, cf. Phrantzes I 23 : 90, 25 ff şi Chalkokondyles 4 : I 194, 5 f.

8) *Acta et Diplomata Medii Aevi*, I 367, 28 ; Hopf, *op. cit.* VII 28 ; Jireček, *op. cit.* 336. — La 1375 flota lui Dobrotici apare în faţa Trapezuntului ca să înscăuneze pe ginerele său Mihail, detronând pe Alexis III zis Ican (împărat 1350—90). Pretendentul era văr primar cu împăratul prin mama acestuia. Dar cum *Oguz-Name* spune că Alexis III era totodată nepot lui Dobrotici, deducem că domnitorul Dobrogei ţinea pe o soră a lui Vasile I Comnen (împărat al Trapezuntului 1332—40) ; v. Balascef, *op. cit.* 24.

cu fiica lui Andronic III din cauza identității pronumelui [1]), a murit nevârstnică [2]).

Ioan V s'a recăsătorit cu Evdochia, fiica împăratului Alexis III Ioan al Trapezuntului (1350—90) și a Teodorei Nichifor Cantacuzino sevastocrator, care era văduvă după emirul din Limnia. Această căsătorie a fost nerodnică.

Albizzi nu știe că Ioan V a avut și un fiu natural, pe amiralul Manoil, învingătorul Turcilor la insula Plate (1405), aruncat apoi în temniță de fratele său vitreg, împăratul Manoil [3]).

Ne-a rămas să vorbim de scoborîtorii lui Manoil II și ai soției sale Elena, fata despotului Macedoniei, Constantin Dragases, (nu Irina, fiica principelui Bulgariei) [4]). Albizzi cunoaște foarte bine pe cei șase fii ai lor, dar nu pe fata din flori Isabela-Zabia [5]), căsătorită la 1392 cu Ilarion Doria, care trece la ortodoxie [6]).

a) Dintre copiii lui Manoil, Ioan VIII a fost împărat între 1425 și 1448, când a răposat fără urmași, deși ținuse trei soții: la 1414 a luat pe Ana, fiica lui Vasile I, mare duce al Moscovei, și a Sofiei de Lituania [7]); la 1421 s'a recăsătorit cu Sofia, fata marchizului Teodor II Paleologu de Montferrat [8]); în sfârșit, la 1427 s'a însurat cu Maria Comnena, fiica împăratului Alexis IV al Trapezuntului [9]).

b) Andronic, bolnăviciosul despot al Tesalonicului, s'a remarcat numai prin vinderea acestei cetăți către venețieni în 1424 pentru suma de 50.000 ducați, după care s'a retras cu fiul său Ioan la Mantineea în Peloponez [10]).

---

1) Ducange, *op. cit.* 193.

2) Cantacuzino IV 32 : III 238 : 19 f.

3) Phrantzes I 23 : 91, 9 f.; Chalkokondyles 4 : I 166, 7.

4) Phrantzes I 14 : 63, 1 f.; Pančenko, *Katalog molivdovulov*, Sofia 1908, p. 133; Hopf, *op. cit.* 457; Idem, *Chroniques Greco-Romanes*, Berlin 1873, p. 536; Laskaris, *op. cit.* 97; Zakythinos, *op. cit.* 242.

5) *Historia Politica et Patriarchica Constantinopoleos. Epirotica*, ed. I, Bekker, Bonn 1859 (*Corpus Script. Hist. Biz.*) p. 5. — Hopf, *Chroniques* 536, crede greșit că Isabela ar fi fost fiica lui Ioan V.

6) *Acta et Diplomata Medii Aevi* II 159, 14 f. CCCCXXX; *Hopf, Griechenland*, VII 54.

7) Phrantzes I 26 : 114, 11 f; Hopf, *op. cit.* VII 80; Idem, *Chroniques* 536; Zakythinos, *op. cit.* 184, 188; Damian P. Bogdan, *Pomelnicul dela Bistrița și rudeniile dela Kiev și dela Moskova ale lui Ștefan cel Mare*, 11 n. 4 și arborii.

8) Phrantzes I 27 : 115, 2 f. I 31 : 125, 15 f.; Chalkokondyles 4 : I 192, 16 f.

9) Phrantzes II 1 : 126, 11 f.; Hopf, *op. cit.* 536.

10) Chalkokondyles 4 : I 193, 3; Phrantzes I 31 : 125, 1 f.

c) Teodor Porfirogenetul II a fost despot al Mistrei între 1407—1443, apoi al Selimbriei până la moartea sa în 1448. Cu soţia sa Cleopa, fata contelui Rupert Malatesta da Rimini [1]), a avut o fiică, Elena, ajunsă regină a Ciprului prin căsătoria ei cu Ioan II de Lusignan [2]). Când Albizzi afirmă că acest Teodor ar fi fost recăsătorit cu fiica lui Nero Acciaiuoli, el confundă pe fiul lui Manoil II cu fratele acestuia.

d) Constantin XI, nefericitul împărat dintre 1449 şi 1453, fusese în tinereţe despot al Moreei dela 1428 la 1448. El n'a lăsat copii nici cu prima soţie, Magdalena, fata contelui Carlo Tocco [3]), nici cu a doua, Ecaterina, fiica lui Notaras Paleologu Gattilusi, stăpânitor în Lesbos [4]).

e) Dimitrie, despot al Mistrei între 1449 şi 1460 [5]), a avut cu Teodora, fata lui Paul Asan [6]), un singur copil, Elena, luată de sultanul Mahomed II în haremul său [7]).

f) Ultimul fiu al împăratului Manoil II a fost Toma, despot al Peloponezului între 1430 şi 1460, mort în 1465 la Roma (nu la Ancona), dupăce se convertise la catolicism, nădăjduind să-şi recucerească ţara cu sprijinul papei [8]).

Toma a lăsat din căsătoria sa cu Ecaterina Asan, fata lui Zaccaria II Centurione, despotul Acheei [9]), patru copii:

1. Elena a ţinut pe despotul Lazar Brankovici [10]).

2. Zoe-Sofia a devenit în 1472 a doua soţie a ţarului Ivan III al Rusiei (1462—1505) [11]).

---

1) Phrantzes II 10 : 159, 21 f.; Dukas, 20 : 100, 3 f; Miller, *op. cit.* 383.

2) Phrantzes III 2 : 223, 15; Hopf; *op. cit.* 536; Zakythinos, *op. cit.* 188; *The Cronicle of Makhairas*, ed. R. M. Dawkins, Oxford 1932, I 682.

3) Phrantzes II 2 : 131, 6 ff. II 9; 156, 9; Miller, *op. cit.* 388.

4) Phrantzes III 8 : 192, 19. 193, 15 f.; Chalkokondyles 5 : II, 80, 81 f.

5) Căsătorit întâi cu Zoe, fiica marelui duce Paraspondylos, moartă la 1440 fără copii, cf. Phrantzes 12 : 162, 12 f. II 17 : 190, 13 f.

6) Phrantzes II 18 : 191, 16 f.; Chalkokondyles 6 : II 80, 24 f.

7) Dukas 521, 3 f; Iorga, *Geschichte des Osmanischen Reiches*, Gotha 1908—11, II 93.

8) Miller, *op. cit.* 454; Zakythinos, *op. cit.* 290.

9) Phrantzes II 8 : 150, 11 f. II 9 : 156, 4 f.; Miller, *op. cit.* 392.

10) Hopf, *Chroniques*, 536; Laskaris, *op. cit.* 101—102.

11) P. Pierling, *Mariage d'un tsar au Vatican, La Russie et le Saint-Siège*, Paris 1896, I 107—185; Hopf, *op. cit.* 536; D. Bogdan, *op. cit.* 17 şi n. 6. Părerea greşită că Zoe ar fi fost măritată întâi cu un Caracciolo se întemeiază pe o interpolaţie a manuscrisului lui Phrantzes.

3. Andrei, tip de aventurier fără scrupule, care-şi vânduse drepturile la tronul bizantin lui Carol VIII al Franţei [1]) ca să le lase în urmă prin testament reginei Isabela a Castiliei [2]), moare la Roma în 1502, lăsând o soţie, Ecaterina [3]), şi un fiu, Constantin, comandant al gărzii papale, pomenit în 1508 [4]).

4. Al patrulea copil al despotului Toma s'a chiemat Manoil. El se află în Italia până în 1476, căutând o slujbă în oastea lui Galea Maria Sforza, ducele Milanului [5]). Curând însă imploră ocrotirea sultanului şi e înzestrat cu două roabe, care îi dăruiesc câte un fiu [6]) : Ioan nu şi-a lepădat legea şi a murit tânăr, pe când Andrei a devenit Mohamed Paşa, trăind încă sub domnia lui Selim (1512—1520) [7]). *Este ultimul descendent autentic al Paleologilor.*

Rezumând observaţiile noastre asupra lucrării lui Albizzi, trebuie să subliniăm în primul rând principiul legitimităţii, afirmat la baza arborelui Paleologilor. Albizzi exclude de obicei descendenţa feminină, pe care probabil n'o cunoaşte sau o înlătură ca fiind fără însemnătate. Pe de altă parte, relaţiile sale asupra soţiilor împăraţilor sau ale principeselor din acelaş neam sunt uneori greşite, ceeace se lămureşte prin faptul că în dreptul bizantin, ca şi pe vremuri la noi, numai bărbatul avea drepturi, mai ales la coroană. Când însă e vorba de descendenţi masculini, Albizzi nu se înşală decât de două ori, şi încă aceste greşeli pot fi atribuite gravorului. Ceeace este uimitor este faptul că, înşirând zece generaţii, Albizzi nu face absolut *nici o singură eroare de filiaţie* [8]). Dela prima ediţie a lucrării sale au trecut 335 ani de muncă şi de cercetări în aceeaşi direcţie, fără să se fi clintit nimic din filiaţia stabilită definitiv de nobilul florentin.

---

1) Foncemagne, *Eclaircissements historiques sur quelques circonstances du voyage de Charles VIII en Italie*, 1751, XVII 573; A. A. Vasiliev, *History of the Byzantine Empire*, II 277.

2) L. Pastor, *Geschichte der Päpste im Zeitalter der Renaissance von der Thronbesteigung Pius II bis zum Tode Sixtus IV*, Freiburg i. B. 1891, p. 228; Hopf, *op. cit.* 536; Miller, *op. cit.* 455.

3) Hopf, *Griechenland* VII 132; Miller, *op. cit.* 454; Zakythinos, *op. cit.* 295.

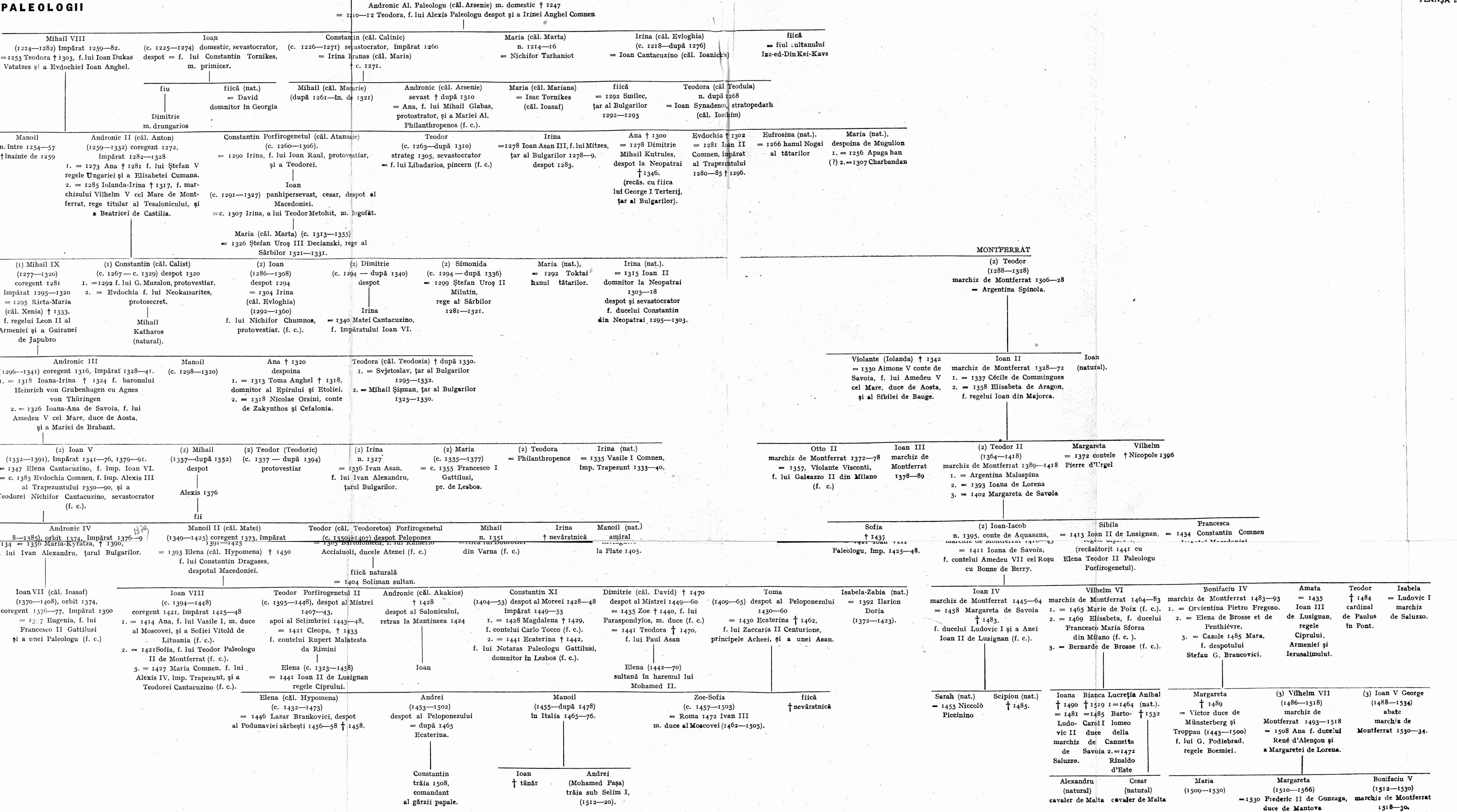
4) *Dispacci di Antonio Giustinian, ambasciatore Veneto in Roma dal 1502 al 1505*, ed. Pasquale Villari, Firenze 1876, p. 164; Zakytinos, *op. cit.* 297 nota 1.

5) Sp. Lambros, Παλαιολόγεια καὶ Πελοποννησιακά, IV 296, 308—10.

6) *Historia politica*, 34.

7) *Ibidem*; Zakythinos, *op. cit.* 292.

8) V. arborele Paleologilor ridicat de noi.


Andronic Al. Paleologu (căl. Arsenie) m. domestic † 1247
= 1210—12 Teodora, f. lui Alexis Paleologu despot şi a Irinei Anghel Comnen
Mihail VIII (1224—1282) împărat 1259—82. =1253 Teodora † 1303, f. lui Ioan Dukas Vatatzes şi a Evdochiei Ioan Anghel.
Ioan (c. 1225—1274) domestic, sevastocrator, despot = f. lui Constantin Tornikes, m. primicer.
Constantin (căl. Calinic) (c. 1226—1271) sevastocrator, împărat 1260 = Irina Branas (căl. Maria) † c. 1271.
Maria (căl. Marta) n. 1214—16 = Nichifor Tarhaniot
Irina (căl. Evloghia) (c. 1218—după 1276) = Ioan Cantacuzino (căl. Ioanichie)
fiică = fiul sultanului Izz-ed-Din Kei-Kavs
fiu
Dimitrie m. drungarios
fiică (nat.) = David domnitor în Georgia
Mihail (căl. Macarie) (după 1261—în. de 1321)
Andronic (căl. Arsenie) sevast † după 1310 = Ana, f. lui Mihail Glabas, protostrator, şi a Mariei Al. Philanthropenos (f. c.)
Maria (căl. Mariana) = Isac Tornikes (căl. Ioasaf)
fiică = 1292 Smilec, ţar al Bulgarilor 1292—1293
Teodora (căl. Teodula) n. după 1268 = Ioan Synadenos, stratopedarh (căl. Ioachim)
Manoil n. între 1254—57 † înainte de 1259
Andronic II (căl. Anton) (1259—1332) coregent 1272, împărat 1282—1328 1. = 1273 Ana † 1281 f. lui Ştefan V regele Ungariei şi a Elisabetei Cumana. 2. = 1285 Iolanda-Irina † 1317, f. marchizului Vilhelm V cel Mare de Montferrat, rege titular al Tesalonicului, şi a Beatricei de Castilia.
Constantin Porfirogenetul (căl. Atanasie) (c. 1260—1306). = 1290 Irina, f. lui Ioan Raul, protovestiar, şi a Teodorei.
Ioan (c. 1291—1327) panhipersevast, cesar, despot al Macedoniei. = c. 1307 Irina, a lui Teodor Metohit, m. logofăt.
Maria (căl. Marta) (c. 1313—1355) = 1326 Ştefan Uroş III Decianski, rege al Sârbilor 1321—1331.
Teodor (c. 1263—după 1310) strateg 1305, sevastocrator = f. lui Libadarios, pincern (f. c.)
Irina =1278 Ioan Asan III, f. lui Mitzes, ţar al Bulgarilor 1278—9, despot 1283.
Ana † 1300 = 1278 Dimitrie Mihail Kutrules, despot la Neopatrai † 1346. (recăs. cu fiica lui George I Terterij, ţar al Bulgarilor).
Evdochia † 1302 = 1281 Ioan II Comnen, împărat al Trapezuntului 1280—85 † 1296.
Eufrosina (nat.). = 1266 hanul Nogai al tătarilor
Maria (nat.), despoina de Mugulion 1. = 1256 Apaga han (?) 2. = 1307 Charbandan
(1) Mihail IX (1277—1320) coregent 1281 împărat 1295—1320 = 1295 Ricta-Maria (căl. Xenia) † 1333, f. regelui Leon II al Armeniei şi a Guiranei de Japubro
(1) Constantin (căl. Calist) (c. 1267 — c. 1329) despot 1320 1. = 1292 f. lui G. Muzalon, protovestiar. 2. = Evdochia f. lui Neokaisarites, protosecret.
Mihail Katharos (natural).
(2) Ioan (1286—1308) despot 1294 = 1304 Irina (căl. Evloghia) (1292—1360) f. lui Nichifor Chumnos, protovestiar. (f. c.).
(2) Dimitrie (c. 1294 — după 1340) despot
Irina = 1340 Matei Cantacuzino, f. împăratului Ioan VI.
(2) Simonida (c. 1294 — după 1336) = 1299 Ştefan Uroş II Milutin, rege al Sârbilor 1281—1321.
Maria (nat.), = 1292 Toktai hanul tătarilor.
Irina (nat.). = 1315 Ioan II domnitor la Neopatrai 1303—18 despot şi sevastocrator f. ducelui Constantin din Neopatrai 1295—1303.
MONTFERRAT
(2) Teodor (1288—1328) marchiz de Montferrat 1306—28 = Argentina Spinola.
Violante (Iolanda) † 1342 = 1330 Aimone V conte de Savoia, f. lui Amedeu V cel Mare, duce de Aosta, şi al Sibilei de Bauge.
Ioan II marchiz de Montferrat 1328—72 1. = 1337 Cécile de Commingues 2. = 1358 Elisabeta de Aragon, f. regelui Ioan din Majorca.
Ioan (natural).
Andronic III (1296—1341) coregent 1316, împărat 1328—41. 1. = 1318 Ioana-Irina † 1324 f. baronului Heinrich von Grubenhagen cu Agnes von Thüringen 2. = 1326 Ioana-Ana de Savoia, f. lui Amedeu V cel Mare, duce de Aosta, şi a Mariei de Brabant.
Manoil (c. 1298—1320)
Ana † 1320 despoina 1. = 1313 Toma Anghel † 1318, domnitor al Epirului şi Etoliei. 2. = 1318 Nicolae Orsini, conte de Zakynthos şi Cefalonia.
Teodora (căl. Teodosia) † după 1330. 1. = Svjetoslav, ţar al Bulgarilor 1295—1332. 2. = Mihail Şişman, ţar al Bulgarilor 1323—1330.
(2) Ioan V (1332—1391), împărat 1341—76, 1379—91. = 1347 Elena Cantacuzino, f. imp. Ioan VI. = c. 1385 Evdochia Comnen, f. imp. Alexis III al Trapezuntului 1350—90, şi a Teodorei Nichifor Cantacuzino, sevastocrator (f. c.).
(2) Mihail (1337—după 1352) despot
Alexis 1376
fii
(2) Teodor (Teodoric) (c. 1337 — după 1394) protovestiar
(2) Irina n. 1327 = 1336 Ivan Asan, f. lui Ivan Alexandru, ţarul Bulgarilor.
(2) Maria (c. 1335—1377) = c. 1355 Francesco I Gattilusi, pr. de Lesbos.
(2) Teodora = Philanthropenos
Irina (nat.) = 1335 Vasile I Comnen, imp. Trapezunt 1333—40.
Otto II marchiz de Montferrat 1372—78 = 1357 Violante Visconti, f. lui Galeazzo II din Milano (f. c.)
Ioan III marchiz de Montferrat 1378—89
(2) Teodor II (1364—1418) marchiz de Montferrat 1389—1418 1. = Argentina Malaspina 2. = 1393 Ioana de Lorena 3. = 1402 Margareta de Savoia
Margareta = 1372 contele Pierre d'Urgel
Vilhelm † Nicopole 1396
Andronic IV (1348—1385), orbit 1374, împărat 1376—9 = 1356 Maria-Kyratza, † 1390, f. lui Ivan Alexandru, ţarul Bulgarilor.
Manoil II (căl. Matei) (1349—1425) coregent 1373, împărat 1391—1425 = 1393 Elena (căl. Hypomena) † 1450 f. lui Constantin Dragases, despotul Macedoniei.
Teodor (căl. Teodoretos) Porfirogenetul (c. 1350—1407) despot Peloponez = 1385 Bartolomeea, f. lui Rainerio Acciaiuoli, ducele Atenei (f. c.)
fiică naturală = 1404 Soliman sultan.
Mihail n. 1351 = fiica lui Dobrotici din Varna (f. c.)
Irina † nevârstnică
Manoil (nat.) amiral la Plate 1405.
Sofia † 1437 = 1421 Ioan VIII Paleologu, imp. 1425—48.
(2) Ioan-Iacob n. 1395, conte de Aquasana, marchiz de Montferrat 1418—45 = 1411 Ioana de Savoia, f. contelui Amedeu VII cel Roşu cu Bonne de Berry.
Sibila = 1413 Ioan II de Lusignan, regele Ciprului (recăsătorit 1441 cu Elena Teodor II Paleologu Porfirogenetul).
Francesca = 1434 Constantin Comnen despotul Macedoniei
Ioan VII (căl. Ioasaf) (1370—1408), orbit 1374, coregent 1376—77, împărat 1390 = 1397 Eugenia, f. lui Francesco II Gattilusi şi a unei Paleologu (f. c.)
Ioan VIII (c. 1394—1448) coregent 1421, împărat 1425—48 1. = 1414 Ana, f. lui Vasile I, m. duce al Moscovei, şi a Sofiei Vitold de Lituania (f. c.). 2. = 1421 Sofia, f. lui Teodor Paleologu II de Montferrat (f. c.). 3. = 1427 Maria Comnen, f. lui Alexis IV, imp. Trapezunt, şi a Teodorei Cantacuzino (f. c.).
Teodor Porfirogenetul II (c. 1395—1448), despot al Mistrei 1407—43, apoi al Selimbriei 1443—48, = 1421 Cleopa, † 1433 f. contelui Rupert Malatesta da Rimini
Elena (c. 1323—1458) = 1441 Ioan II de Lusignan regele Ciprului.
Andronic (căl. Akakios) † 1428 despot al Salonicului, retras la Mantineea 1424
Ioan
Constantin XI (1404—53) despot al Moreei 1428—48 împărat 1449—53 1. = 1428 Magdalena † 1429, f. contelui Carlo Tocco (f. c.). 2. = 1441 Ecaterina † 1442, f. lui Notaras Paleologu Gattilusi, domnitor în Lesbos (f. c.).
Dimitrie (căl. David) † 1470 despot al Mistrei 1449—60 = 1435 Zoe † 1440, f. lui Paraspondylos, m. duce (f. c.) = 1441 Teodora † 1470, f. lui Paul Asan
Elena (1442—70) sultană în haremul lui Mohamed II.
Toma (1409—65) despot al Peloponezului 1430—60 = 1430 Ecaterina † 1462, f. lui Zaccaria II Centurione, principele Aheei, şi a unei Asan.
Isabela-Zabia (nat.) = 1392 Ilarion Doria (1372—1423).
Elena (căl. Hypomena) (c. 1432—1473) = 1446 Lazar Brankovici, despot al Podunaviei sârbeşti 1456—58 † 1458.
Andrei (1453—1502) despot al Peloponezului = după 1465 Ecaterina.
Constantin trăia 1508, comandant al gărzii papale.
Manoil (1455—după 1478) în Italia 1465—76.
Ioan † tânăr
Andrei (Mohamed Paşa) trăia sub Selim I, (1512—20).
Zoe-Sofia (c. 1457—1503) = Roma 1472 Ivan III m. duce al Moscovei (1462—1505).
fiică † nevârstnică
Ioan IV marchiz de Montferrat 1445—64 = 1458 Margareta de Savoia † 1483, f. ducelui Ludovic I şi a Anei Ioan II de Lusignan (f. c.).
Sarah (nat.) = 1453 Niccolò Piccinino
Scipion (nat.) † 1485.
Vilhelm VI marchiz de Montferrat 1464—83 1. = 1465 Marie de Foix (f. c.). 2. = 1469 Elisabeta, f. ducelui Francesco Maria Sforza din Milano (f. c.). 3. = Bernarde de Brosse (f. c.).
Ioana † 1490 = 1481 Ludovic II marchiz de Saluzzo.
Bianca † 1519 = 1485 Carol I duce de Savoia
Lucreţia 1 = 1464 Bartolomeo della Cannetta 2. = 1472 Rinaldo d'Este
Anibal (nat.). † 1532
Alexandru (natural) cavaler de Malta
Cesar (natural) cavaler de Malta
Bonifaciu IV marchiz de Montferrat 1483—93 1. = Orvientina Pietro Fregoso. 2. = Elena de Brosse et de Penthièvre. 3. = Casale 1485 Mara, f. despotului Ştefan G. Brancovici.
Margareta † 1489 = Victor duce de Münsterberg şi Troppau (1443—1500) f. lui G. Podiebrad, regele Boemiei.
Maria (1509—1530)
(3) Vilhelm VII (1486—1518) marchiz de Montferrat 1493—1518 = 1508 Ana f. ducelui René d'Alençon şi a Margaretei de Lorena.
Margareta (1510—1566) = 1530 Frederic II de Gonzaga, duce de Mantova
(3) Ioan V George (1488—1534) abate marchiz de Montferrat 1530—34.
Bonifaciu V (1512—1530) marchiz de Montferrat 1518—30.
Amata = 1435 Ioan III de Lusignan, regele Ciprului, Armeniei şi Ierusalimului.
Teodor † 1484 cardinal de Paulus în Pont.
Isabela = Ludovic I marchiz de Saluzzo.

Sgârcenia notaţiilor arată, după părerea noastră, un spirit extrem de meticulos şi de cinstit, o conştiinţă perfect de lucidă a profesiunii sale, o cunoaştere adâncită a subiectului tratat.



Studiind familia Paleologu, nu se poate să nu ne oprim la neamurile Mariei, Doamna lui Ştefan cel Mare, cunoscută de tradiţia Putnei şi de toată istoriografia română sub numele de Maria din Mangup.

In 1913 s'a descoperit la mânăstirea Grigoriu dela muntele Athos o icoană cu inscripţie grecească spunând: „Rugăciunea prea cuvioasei doamne Maria Asanina Paleologhina, Doamna Moldovlahiei". Răposatul G. Balş identificase pe donatoare cu Maria din Mangup [1]), pe când Iorga era de părere că trebuie să fie vorba de soţia unui Domn moldovean dinaintea lui Ştefan cel Mare, deşi recunoştea că n'au existat legături între Moldova şi Athos înainte de 1466 [2]).

Intr'o scrisoare trimisă din Iaşi la 20 Iunie 1475 solilor săi din Ungaria [3]), Ştefan Vodă, vestind căderea Caffei şi cerând ajutorul craiului Mateiaş împotriva turcilor, spunea că a sosit la Cetatea Albă corabia italiană ce dusese pe Alexandru, *frater uxoris dominationis mee*, la Mangup, unde după un asalt de trei zile cucerise cetatea *hereditatem paternam*, ceeace părea să dovedească suficient filiaţia masculină a Doamnei Maria din Ioan, domnitor la Theodoros-Mangup. Totuşi în 1937 d-l I. C. Filitti a încercat să demonstreze că Maria din Mangup ar fi o Paleologă directă [4]). D-sa se întemeia pe două argumente, dintre care nu putem reţine decât pe cel dintâi, anume dubla înrudire a lui Ioan Tzamplakon (Zamblacus), *cusinus* al despotului Toma Paleologu al Moreei în 1455 [5]) şi *barbo* al lui Ştefan cel Mare în 1478 [6]). Ştirea rusă după care ţarina Sofia-Zoe, fiica lui Toma Paleologu,

1) G. Balş, în *Bul. Com. Mon. Ist.* VI 40.
2) Iorga, în *An. Ac. Rom. S. II* (*Secţia ist.*), vol. 36, p. 466.
3) I. Bogdan, *Documentele lui Ştefan cel Mare*, II 324—29.
4) I. C. Filitti, *Marie Paléologue* (+ 1477), *épouse d'Etienne le Grand, Prince de Moldavie*, Bucureşti 1937.
5) Sp. Lampros, *op. cit.* IV 246.
6) Hurmuzaki, *Documente*, VIII 23—25; I. Bogdan, *op. cit.* II 343—47

ar fi fost soră cu Doamna Moldovei [1]) trebuie recuzată, ea nefiind contimporană şi neverificându-se prin alte izvoare.

Inrudirile lui Tzamplakon nu exclud însă de loc o filiaţie feminină a Doamnei Maria din familia Asan Paleologu. Mama Doamnei lui Ştefan cel Mare se chiema tot Maria şi era fiica unui Asan cu o Tzamplakon [2]).

Intre 1440 şi 1446 ea s'a căsătorit cu Ioan de Theodoros-Mangup, poreclit Olobej, adică Tătarul, care a murit la 1458 [3]). Ioan Olobej era fiul domnitorului din Theodoros-Mangup, Alexis, pomenit între 1411 şi 1441, mort înainte de 1447 [4]). Alexis mai avea o fată, Maria, căsătorită cu David Comnen, ultimul împărat al Trapezuntului între 1458 şi 1462 [5]). De sigur nu această încuscrire a conferit lui Alexis stema cu vulturul bicefal [6]), dar Alexis ar putea fi un strănepot prin femei al Comnenilor [7]). Şi cum pe inscripţiile lui Alexis din Mangup au fost identificate de către Solovjev iniţialele unui Manoil [8]), acesta trebuie să fie tatăl lui Alexis şi acelaş cu cel amintit în pomelnicul Bistriţei împreună cu doamna sa, Ana [9]). Se pare că Alexis şi părintele său Manoil se trăgeau în linie bărbătească din familia bizantină Gabrades [10]).

Ioan-Olobej a avut cu Maria Asan patru copii:

1. Alexis I, mort foarte tânăr la Trapezunt în 1446—7, al cărui epitaf în versuri a fost scris de Ioan Eugenikos [11]). Tot aci avea să moară mama sa după 1447.

---

1) *Hustinskaja lietopis*, în *Scriptores rerum politicorum* II, Cracovia 1874, p. 304.

2) A. A. Vasiliev, *The Goths in the Crimea*, Cambridge Mass. 1936, p 196—7.

3) Identificarea lui Ioan de Theodoros-Mangup cu Olobej aparţine lui A. V. Solovjev, în *Seminarium Kondakovianum* IX, 1937, p. 95. V. şi O. Tafrali, *Le trésor byzantin et roumain du Monastère de Poutna*, Paris 1925, p. 53.

4) I. C. Filitti, *op. cit.* 1—2.

5) Miller, *Trebizond.*

6) St. Nicolaescu, *Documente slavo-române*, Bucureşti 1905, p. 148.

7) N. Bănescu, *Contribution à l'histoire de la seigneurie* de *Théodoro-Mangoup en Crimée*, în *Byzantinische Zeitschrift*, 1935.

8) Solovjev, *op. cit.* 99.

9) Damian P. Bogdan, *Pomelnicul Mânăstirei Bistriţa*, Bucureşti 1941, p. 28, 50; St. Nicolaescu, *op. cit.* 148. La fila 4 recto din pomelnicul Bistriţei sunt citaţi la rând: Manoil şi doamna sa Ana (părinţii lui Alexis), Avram, Ana, Isac (fiul lui Ioan-Olobej), Iacob, Melhisedec, David (Comnen).

10) Averkios Th. Papadopulos, *op. cit.* 79.

11) Vasiliev, *op. cit.* 196—7.

2. Isac, domnitor la Theodoros-Mangup între 1471 şi 1475, când fratele său, un al doilea Alexis, îl ucide [1]).

3. Alexis II, pomenit în Iunie 1475 ca frate al Doamnei Maria, n'a izbutit să păstreze cetatea Mangupului decât până în Decembrie acelaş an. Prizonier al lui Mohamed II, care dărâmă Mangupul, a fost dus la Ţarigrad şi decapitat [2]).

4. Maria, căsătorită în 1472 cu Ştefan cel Mare, răposată la 19 Decembrie 1476 şi îngropată la mânăstirea Putna [3]).

Filiaţia bărbătească a Doamnei Maria fiind stabilită, să trecem la filiaţia feminină. Trebuie constatat dela început că identificarea lui G. Balş a donatoarei dela mânăstirea Grigoriu cu soţia lui Ştefan cel Mare e deplin justificată. Intr'adevăr, Solovjev, descifrând din nou monograma brodată în fir de aur pe mătasă roşie în colţul de sus din dreapta al acoperământului de mormânt tipic bizantin dela Putna, a stabilit fără îndoială posibilă că trebuie citită *Asan* [4]), iar nu *Maria*, cum pretindea Tafrali. Cum a doua monogramă din colţul de stânga jos al aceluiaş acoperământ, repetată în cercurile arcadei, a fost citită corect *Palg*, adică *Paleologu*, rezultă că dinspre mamă Doamna lui Ştefan era o Asan Paleologu. Sgripţorul împărătesc dela celelalte două colţuri, ca şi monograma *Palg* sunt identice cu acele de pe coperta unui manuscris imperial dela Grotta Ferrata [5]).

Se ştie că, potrivit tradiţiei bizantine, soţia căpăta prin căsătorie dreptul să poarte numele de familie al soţului şi să-l transmită întregii sale descendenţe. In acelaş timp, toţi moştenitorii puteau să poarte numele de familie al mamei. Iată dece unii semnau cu două până la patru nume de familie în şir. Astfel, moştenitorii lui Ioan III Asan, Mihail şi Andronic, s'au numit Paleologi după mama lor Irina, fiica împăratului Mihail VIII [6]). De asemeni, Simeon, fiul lui Ştefan Uroš III al Serbiei, precum

1) Virginie Vasiliu, *Sur la seigneurie de Théodoros en Crimée*, în *Mélanges de l'Ecole Roumaine en France*, 1929, p. 301—334.

2) Heyd, *Histoire du commerce du Levant au Moyen Age* II 405; Iorga, *Chilia şi Cetatea Albă*, 146; Idem, *Acte şi fragmente* III, 55; I. Ursu, *Ştefan cel Mare şi Turcii*, 69.

3) Melchisedec, *O visită la câteva mănăstiri şi biserici antice din Bucovina*, în *An. Ac. Rom. S. II, tom II*, 1884—85, *Secţia II*, p. 21.

4) Solovjev, *op. cit.* 95.

5) O. Tafrali, *op. cit.* p. 51—55 şi pl. XLIV—XLV; Munoz, *L'art Byzantin à l'exposition de Grotta Ferrata*, Roma 1906, fig. 101, p. 142 — 44.

6) Ducange, *op. cit.* 325.

şi copiii săi Maria-Anghelina şi Ioan- Uroš, purtau numele de Paleologu, după soţia lui Uroš III, Maria Paleologu [1]). Doar când numele tatălui întrecea în strălucire numele mamei se purta numai cel dintâi, cum s'a întâmplat cu descendenţa lui Ioan VI Cantacuzino.

In aceste împrejurări, nu este de mirare că multe linii colaterale ale Paleologilor nu s'au putut lega deocamdată de trunchiul imperial. Să nu uităm că împăratul Mihail VIII nu era singurul stâlp al neamului, că pe vremea lui existau mai mulţi Paleologi cari aveau posesiunea de stat a numelui, că descendenţa Paleologilor imperiali n'a putut fi urmărită încă în toate amănuntele şi că fiicele lor, chiar cele nelegiuite, menţionate numai întâmplător de izvoarele contimporane, moşteneau numele de Paleologu.

Din această a doua categorie de Paleologi face parte acel Asan Paleologu, tatăl Mariei Olobej şi bunicul matern al Doamnei lui Ştefan Vodă, a cărui ascendenţă n'a fost încă stabilită.

Cum Paleologii direcţi sunt bine cunoscuţi în veacul XV şi printre ei nu aflăm nici un Asan Paleologu, acest nume dublu nu poate să arate decât o îndoită filiaţie. De aci reiese că părintele Mariei Olobej era neîndoielnic un Paleologu dinspre mamă, iar dinspre tatăl său făcea parte din neamul românesc al Asăneştilor.

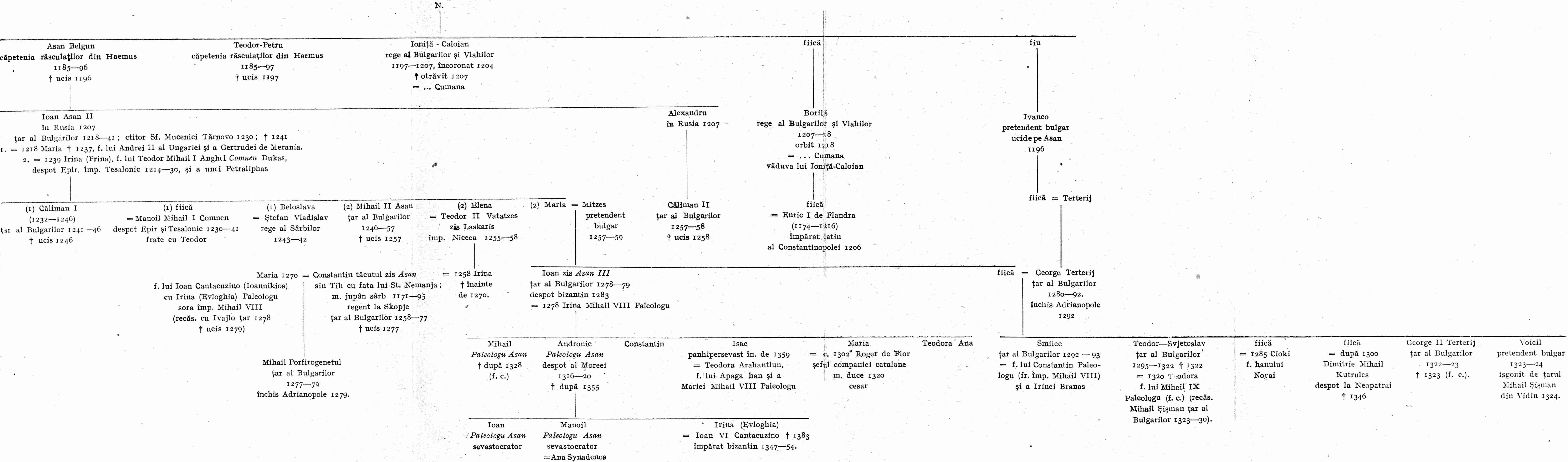
Familia vlahă din munţii Haemus a fraţilor Asan a durat dela răscoala din 1185 până la moartea lui Căliman în 1258, primul rege al Bulgarilor şi Vlahilor din acest neam fiind Ioniţă-Caloian, iar primul ţar bulgar Ioan Asan II. Dinastia Asăneştilor s'a prelungit în linie feminină : 1⁰ prin Constantin sin Tih, regent la Skopje, care ţinea pe nepoata ţarului Mihail II Asan; 2⁰ prin Ioan sin Mitzes, zis Ioan Asan III, nepot de fiică al lui Ioan Asan II; 3⁰ prin George I Terterij, a cărui soţie era nepoata de fiică a aceluiaş ţar bulgar.

Refugiat la Constantinopole în 1279 şi numit despot în 1283 de către împăratul Andronic II, Ioan Asan III a fost, împreună cu soţia sa Irina Mihail VIII Paleologu, stâlpul vestitei familii bizantine Paleologu Asan, care a jucat un rol important până la căderea imperiului. Se cunosc copiii lui Andronic Paleologu Asan, despot al Moreei dela 1316 până la 1320, dar descendenţii fraţilor

---

1) *Historia politica*, 216, 9. 222, 11. 230, 17. 232, 2; Jireček, *Geschichte der Serben*, 360, 364, 395, 412, 420, 442.

ASĂNEŞTII


N.
Asan Belgun
căpetenia răsculaţilor din Haemus
1185—96
† ucis 1196
Teodor-Petru
căpetenia răsculaţilor din Haemus
1185—97
† ucis 1197
Ioniţă - Caloian
rege al Bulgarilor şi Vlahilor
1197—1207, încoronat 1204
† otrăvit 1207
= ... Cumana
fiică
fiu
Ioan Asan II
în Rusia 1207
ţar al Bulgarilor 1218—41 ; ctitor Sf. Mucenici Tărnovo 1230 ; † 1241
1. = 1218 Maria † 1237, f. lui Andrei II al Ungariei şi a Gertrudei de Merania.
2. = 1239 Irina (Prina), f. lui Teodor Mihail I Anghel Comnen Dukas,
despot Epir, împ. Tesalonic 1214—30, şi a unei Petraliphas
Alexandru
în Rusia 1207
Borilă
rege al Bulgarilor şi Vlahilor
1207—18
orbit 1218
= ... Cumana
văduva lui Ioniţă-Caloian
Ivanco
pretendent bulgar
ucide pe Asan
1196
(1) Căliman I
(1232—1246)
ţar al Bulgarilor 1241—46
† ucis 1246
(1) fiică
= Manoil Mihail I Comnen
despot Epir şi Tesalonic 1230—41
frate cu Teodor
(1) Beloslava
= Ştefan Vladislav
rege al Sârbilor
1243—42
(2) Mihail II Asan
ţar al Bulgarilor
1246—57
† ucis 1257
(2) Elena
= Teodor II Vatatzes
zis Laskaris
împ. Niceea 1255—58
(2) Maria = Mitzes
pretendent
bulgar
1257—59
Căliman II
ţar al Bulgarilor
1257—58
† ucis 1258
fiică
= Enric I de Flandra
(1174—1216)
împărat latin
al Constantinopolei 1206
fiică = Terterij
Maria 1270 = Constantin tăcutul zis Asan = 1258 Irina
f. lui Ioan Cantacuzino (Ioannikios)
cu Irina (Evloghia) Paleologu
sora împ. Mihail VIII
(recăs. cu Ivajlo ţar 1278
† ucis 1279)
sin Tih cu fata lui St. Nemanja ;
m. jupân sârb 1171—95
regent la Skopje
ţar al Bulgarilor 1258—77
† ucis 1277
† înainte
de 1270.
Ioan zis Asan III
ţar al Bulgarilor 1278—79
despot bizantin 1283
= 1278 Irina Mihail VIII Paleologu
fiică = George Terterij
ţar al Bulgarilor
1280—92.
închis Adrianopole
1292
Mihail Porfirogenetul
ţar al Bulgarilor
1277—79
închis Adrianopole 1279.
Mihail
Paleologu Asan
† după 1328
(f. c.)
Andronic
Paleologu Asan
despot al Moreei
1316—20
† după 1355
Constantin
Isac
panhipersevast în. de 1359
= Teodora Arahantlun,
f. lui Apaga han şi a
Mariei Mihail VIII Paleologu
Maria
= c. 1302 Roger de Flor
şeful companiei catalane
m. duce 1320
cesar
Teodora
Ana
Smilec
ţar al Bulgarilor 1292—93
= f. lui Constantin Paleologu (fr. împ. Mihail VIII)
şi a Irinei Branas
Teodor—Svjetoslav
ţar al Bulgarilor
1295—1322 † 1322
= 1320 Teodora
f. lui Mihail IX
Paleologu (f. c.) (recăs.
Mihail Şişman ţar al
Bulgarilor 1323—30).
fiică
= 1285 Cioki
f. hanului
Nogai
fiică
= după 1300
Dimitrie Mihail
Kutrules
despot la Neopatrai
† 1346
George II Terterij
ţar al Bulgarilor
1322—23
† 1323 (f. c.).
Voicil
pretendent bulgar
1323—24
izgonit de ţarul
Mihail Şişman
din Vidin 1324.
Ioan
Paleologu Asan
sevastocrator
Manoil
Paleologu Asan
sevastocrator
= Ana Synadenos
Irina (Evloghia)
= Ioan VI Cantacuzino † 1383
împărat bizantin 1347—54.

săi, Constantin şi Isac panhipersevastul, n'au fost încă identificaţi. De asemeni, nu ştim cum se chiemau urmaşii fiilor lui Andronic, sevastocratorii Ioan şi Manoil Paleologu Asan, trăitori în a doua jumătate a veacului XIV. Fie din fraţii, fie din feciorii despotului Andronic, scoborau — fără să ştim precis cum — atât Paul Asan, socrul lui Dimitrie Paleologu, despot al Mistrei între 1449 şi 1460, cât şi bunicul dinspre mamă al Doamnei Maria din Mangup. Cu ajutorul lui Ducange, Jireček şi Zlatarski, am redactat un arbore al Asăneştilor cuprinzând pe toţi scoborîtorii genealogic legaţi de întemeietorii din 1185 ai acestui neam românesc.

Mama Mariei Olobej — al cărui nume nu-l cunoaştem — fiind născută Tzamplakon, Vasiliev a emis părerea că era fata marelui stratopedarh Dimitrie Tzamplakon şi a Evdochiei Paleologu, care la 1362 îşi dăruia moşia Galikas la mânăstirea Vatoped dela Athos [1]). In această ipoteză, mama Doamnei noastre devine o Diplopaleologă, fiind scoborîtoare din Paleologi prin amândoi părinţii.

Familia Tzamplakones numără cu începere dela 1321 o serie de membri răsleţi dealungul veacurilor XIV şi XV [2]). Un nepot de fiică al Evdochiei Paleologu Tzamplakon a fost Alexis Paleologu Tzamplakon Kaballarios, identificat cu socrul lui Gheorghe Phrantzes, protovestiar, mare logofăt şi vestit cronicar [3]).

Phrantzes, omul de casă al ultimilor trei împăraţi răsăriteni, povestitorul luptelor Grecilor pentru cucerirea Peloponezului, care ne-a lăsat informaţii până la 1478, arată că soţia lui Toma Paleologu, despotul Moreei între 1430 şi 1460, avea un unchi numit Kydonida sau Tzamplakon [4]). Dar Doamna lui Toma, Ecaterina, măritată la 1430, era fiica lui Zaccaria II Centurione, principele Acheei, şi a unei Asan [5]). Mărturia lui Phrantzes neputând fi pusă la îndoială, rezultă că mama Ecaterinei Toma Paleologu era soră cu soţia lui Kydonida Tzamplakon şi că amân-

---

1) Vasiliev, *op. cit.* 196—8, 222.

2) I. C. Filitti, *op. cit.* 3—4; N. Bănescu, *Peut-on identifier le Zamblacus des documents ragusains?* în *Mélanges Ch. Diehl*, I 32. — Mitropolitul Grigorie Ţamblac era din Tărnovo (Bulgaria).

3) Phrantzes, II 17 : 189—191, 198 ; Averkios Th. Papadopulos, *op. cit.* 78.

4) Citat şi de I. C. Filitti, *op. cit.*

5) M. Romanescu, *Neamurile Doamnei lui Neagoe Vodă*, arborele Brankovici.

două erau născute Asan. Şi fiindcă Ioannes Zamblaco era *cusinus et orator* al despotului Toma — cum spun florentinii într'o scrisoare din 1455 către acest domnitor — tragem încheierea că acest Ioan era fiul lui Kydonida Tzamplakon.

La 27 Ianuarie 1584, Dimitrie Paleologu din Cefalonia scrie o jalbă Republicii Serenissime, amintind credinţa lui Zuanne Paleologo din 1469, „il quale per facilitar i dissegni del Alvise Loredan, al hora general da mare, gli donnò liberamente l'isola di Stalimene la qual egli havea havuta del despoto della Morea *suo cugino*, dopo la consignatione de la quale, applicatosi al servizio di questo dominio, essercitò la destrezza sua col signor Stefano *suo cognato* al hora voivoda della Valachia" [1]).

Acest document de preţ — *singurul* care ne vorbeşte de dubla înrudire a lui Zuanne — îngăduie mai multe deducţii:

1. Zuanne Paleologu este identic cu Ioannes Zamblaco din 1455.

2. Zuanne Paleologo este acelaş cu Zuan Zamblacho, aflat la Veneţia la 1478, care îşi zicea *barbo* al Domnului moldovean [2]). Observăm însă că *barbo* nu înseamnă pe limba Renaşterii neapărat *unchi*, ci numai *bărbos* (astăzi *barbuto*), deci *rudă mai vârstnică*. Un veac în urmă, *cognato* nu are înţelesul modern de *cumnat*, ci adesea cel de *văr* sau *rudă apropiată*. Faptul că în cererea din 1584 se vorbeşte de *destrezza*, adică de *influenţa* lui Ioan Paleologu asupra lui Ştefan Vodă, confirmă părerea noastră că între cei doi va fi existat o legătură de familie, iar nu de simplă curtenie, şi că primul era mai bătrân decât al doilea. Totuşi, rudenia rămâne incertă.

3. In sfârşit, Zuanne Paleologo nu poate fi altul decât refugiatul Ioan Paleologu Zamblacus din Constantinopole, în ajutorul căruia venea în 1461 papa Pius II (Aeneas Sylvius), fiindcă moşiile îi erau cotropite de Turci [3]).

Pentru utilitatea demonstraţiei, am amintit aceste documente în ordine necronologică. Ele ne dau astfel deslegarea rudeniei dintre Ioan Paleologu Tzamplakon, vărul primar al Ecaterinei Toma Paleologu, şi stăpânul Moldovei.

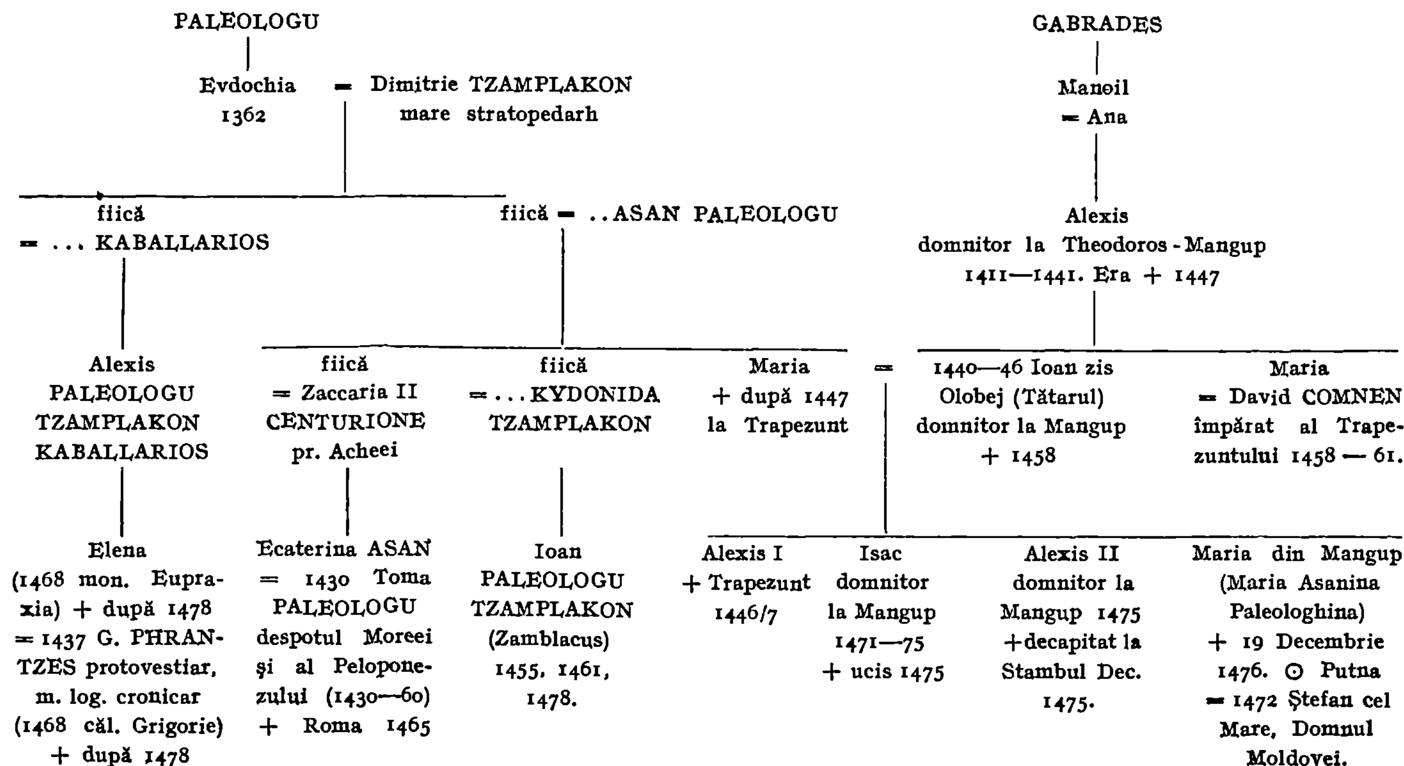
---

1) Sathas, *Monumenta*, V 211; reprodus de I. C. Filitti, *Arhiva G. Gr. Cantacuzino*, 283 nota 1.

2) Doc. citat şi de I. C. Filitti, *Marie Paléologue*, 3.

3) N. Iorga, în *Revista Istorică*, V, 1919, p. 369.

NEAMURILE DOAMNEI MARIA DIN MANGUP.



O încuscrire directă între amândoi fiind exclusă, Ioan Paleologu Tzamplakon nu putea să fie înrudit decât cu Maria din Mangup şi anume nu după tatăl Ioan Olobej, ci numai după mama ei, Maria Asan Paleologu.

Am văzut însă că veria dintre Ecaterina Toma Paleologu şi Ioan Paleologu Tzamplakon provenea din mame surori, născute Asan.

Pe de altă parte, numele de Paleologu al acestui Ioan Tzamplakon nu-i putea veni decât după mamă, de vreme ce tatăl său era Kydonida Tzamplakon, şi deci purta numele ambilor părinţi.

Aşadar, mama lui Ioan Tzamplakon era născută Asan Paleologu, la fel cu Maria, mama Doamnei lui Ştefan.

Singura soluţie ce rămâne pentru lămurirea acestei probleme de rudenie — *barbo* sau *cognato* — e că Maria Asan Paleologu, măritată cu Ioan Olobej, era sora mai tânără a mamei lui Ioan Paleologu Tzamplakon şi a mamei Ecaterinei Centurione, soţia despotului Toma Paleologu. Ioan era un Diplotzamplakon, prin tatăl său şi prin străbunul său matern.

Concluziile noastre sunt rezumate în alăturata încrângătură a neamurilor Doamnei Maria din Mangup.

Marcel Romanescu

RÉSUMÉ

Les arbres généalogiques byzantins se basent en général sur les études de Ducange, dont les informations sont parfois douteuses.

A la fin du XVI-e siècle, on était plus sûr en ce qui concerne les Paléologues. Cela résulte d'un ouvrage assez rare d'un noble florentin apparenté aux Médicis qui, après avoir vécu à la Cour de Rome, bénéficia de la faveur des Gonzague.

Antoine Albizzi n'était pas un simple historien passionné d'évoquer par le lignage des dynasties d'Europe la gloire de leurs peuples. C'était en même temps un artiste de la Renaissance, un voyageur épris de l'aspect des Cours qui l'abrittaient, des blasons surmontant les portails. Son oeuvre est enrichie de paysages et de cartouches d'une exécution exquise.

De là vient son amitié intime avec le graveur flamand Dominicus Custos (Coster) d'Augsbourg qui fit son portrait et prit sur lui les frais de l'édition de toute son oeuvre.

Les études modernes corroborant les sources anciennes permettent d'établir la scrupulosité d'Albizzi : tout en estropiant parfois le nom des femmes ou omettant celui des filles, le florentin ne fait aucune erreur de filiation dans l'arbre des Paléologues, ni dans la ligne impériale, ni dans celle des marquis de Montferrat.

Albizzi est un légitimiste acharné, ce qui explique la filiation féminine au début de son arbre. Il ne réussit par toutefois à fixer la branche détachée des Cantacuzène.

Des recherches récentes se chargent de combler ces lacunes.

L'historiographie russe et roumaine s'est occupé de l'origine d'une des épouses d'Etienne le Grand, prince de Moldavie.

Marie de Mangoup n'était pas une Paléologue directe. Son père descendait de la famille byzantine des Gabrades. Sa mère était une Assan Paléologue, ainsi que le prouvent les monogrammes de la couverture sépulcrale du monastère de Poutna en Bucovine. Cette princesse portait ainsi dans son sang l'esprit de liberté des pâtres roumains des Balkans, assoupli par la civilisation et le faste byzantins.

PECETEA INELARĂ A LUI MIHNEA VODĂ TURCITUL

Pentru întărirea actelor domneşti, încă din vremea lui Radu cel Mare (1946—1508) se folosea inelul din mâna voevodului, cum însuşi pomeneşte într'un document din 1505 Ianuarie[1]) : ,,Cartea pecetluită cu pecetea cea mare, sau cu cea mică sau cu inelul dela mâna domniei mele'' [2]). Nu ştim cum se înfăţişa sigiliul inelar, căci urme pe documente nu întâlnim până în a doua domnie a lui Mihnea Vodă (1585—1591) [3]). Totuşi s'au găsit inele gravate în mormintele vechi sau la colecţionarii de obiecte vechi, care slujeau evident domnilor la pecetluirea de scrisori şi de acte cu un caracter mai personal. Aşa este inelul găsit în degetul lui Radu Vodă cel îngropat în biserica domnească dela Curtea de Argeş [4]), format dintr'o verigă cu o inscripţie latină pe ea şi dintr'o piatră roşie săpată în adâncime, reprezentând un cap de femee, însă fără nicio inscripţie explicativă în jur. Un alt inel a fost găsit de d-l Dinu Rosetti în săpăturile dela mânăstirea Snagov [5]). Deşi Stoica Nicolaescu a cetit inscripţia depe el, grosolan

---

1. Original slav, pergament, pecete atârnată căzută, la Arhivele Statului din Bucureşti, *Secţia Istorică* — Ţara Românească.

2. Text la Miletič şi Agura, **Дако-Ромънитѣ и тѣхната славянска писменость.** Sofia, 1893, cu data 1505 (7013) Noemvrie ; citat la I. Bogdan, *Relaţiile Ţării Româneşti cu Braşovul şi Ţara Ungurească*, Bucureşti 1905, p. LII, cu data 1505 (7013) Noemvrie şi D. P. Bogdan, *Diplomatica slavo-română în secolul XIV şi XV*, Bucureşti, 1938, p. 155, nota 6, cu data 1505 (7013) Iunie.

3. Nu putem explica lipsa de urme ale sigiliilor inelare, decât prin faptul că uzul peceţii inelare sau mici era strict personal domnului, fiind întrebuinţată mai ales în actele oficiale neînsemnate, care astfel nu s'au păstrat în arhivele mânăstireşti sau boereşti.

4. *Buletinul Comisiei Monumentelor Istorice*, vol. X—XVI (1917—1923), *Curtea de Argeş*, p. 64 şi fig. 62.

5. Dinu V. Rosetti, *Săpăturile arheologice dela Snagov*, Bucureşti 1935, p. 18—19, 68 şi fig. 27.

săpată, astfel „acesta este inelul lui Io Radul Voevod" [1]), totuşi pe fotografie nu se pot descifra mai mult de primele două cuvinte „acesta [este] inelul...". Nici herbul din centru, înfăţişând o pasăre de profil cu aripile deschise, mergând spre stânga şi având lângă cioc o stea, nu poate fi identificat cu stema ţării [2]). Singurul tip de pecete domnească inelară, cunoscut până la Mihnea Turcitul, a fost publicat întâi de d-l George D. Florescu [3]), care-l atribue lui Petru cel Tânăr, şi de d-l Const. Moisil [4]), care pune la îndoială această identificare şi înclină mai mult a-l atribui lui Petru Vodă Cercel (1583—1585). Insă nici acesta nu prezintă stema ţării, cu toate că înfăţişarea personagiului domnesc şi inscipţia ne amintesc tipul sigilar mijlociu, cu cele două chipuri domneşti, ce susţin un arbore [5]).



Fig. 1 Sigiliul inelar al lui Mihai Viteazul.

Deabia în timpul lui Mihnea Voevod, fiul lui Alexandru, după domnia lui Petru Cercel, se întâlnesc trei porunci pecetluite cu inelul „dela mâna domnului". Până la acestea ne erau cunoscute numai cele dela Mihail Voevod, [6]) în care pecetea inelară era imprimată fie cu ceară, fie cu chinovar (v. fig 1).

Printre actele păstrate la Arhivele Statului în Secţia Istorică — Ţara Românească, se găsesc trei documente din domnia a doua a acestui voevod (1585—1591), având imprimat în ceară roşie, în locul pecetei obişnuite de 37 milimetri, inelul

1. *Ibid.* p. 19, nota 1 şi text slav.

2. In biblioteca Academiei Române se găseşte o fotografie după un document cu data 1534 (7042) Aprilie 7 (Fotografii, p. XXVII No. 22), care are o pecete atârnată, de format inelar sau mijlociu. Din cauza defectelor de fotografie, nu se poate spune din ce categorie de sigilii face parte.

3. *Un inel domnesc din veacul XVI-lea*, Bucureşti, 1940.

4. *Inele sigilare domneşti de aur*, în *Revista Arhivelor*, vol. V, 1 (1942), p. 217—218 şi planşa VIII.

5. Comparând figura domnului şi desenul inscripţiei cu peceţile epocei, vedem o mare asemănare cu peceţiile lui Mihnea Turcitul din prima domnie. Deasemenea, crucea din mâna domnului este caracteristică ambelor tipuri sigilare dela Petru Cercel, singurul domn, care timbrează cu crucea, fără vultur, stema ţării, cu cele două personagii domneşti susţinând arborele.

6. Intreaga bibliografie la A. Sacerdoţeanu, *Autografe şi sigilii dela Mihai Viteazul*, Bucureşti 1941, p. 14 (extras din *Revista Arhivelor*, vol. IV, 2).

domnesc. Documentele sunt scrisori sau porunci date chiar de domn [1], fiind datate numai cu luna şi ziua. De aceea fixarea anilor se poate face cu aproximaţie, întrebuinţându-se elementele interne şi mai cu seamă cele în legătură cu persoanele amintite.

Primul document este o scrisoare închisă domnească:

1. [1586—1589] [2]) Martie 5. — Mihnea Voevod scrie „cinstiţilor dregători ai domniei-mele jupân Pârvu, mare clucer, şi jupânului Pătru, al doilea clucer". Le porunceşte să nu mai supere stăpânirea mânăstirii Bistriţa asupra bălţii şi gârlelor dela Potel, căci altfel „veţi avea vorbe dela domnia-mea".

Originalul slav, scris pe hârtie, fusese împăturit în trei, având un capăt îndoit şi celălalt liber. Scrisoarea fusese închisă cu un fir de aţă petrecută prin mijloc, peste care se afla aplicată pecetea inelară, acum căzută. Pe partea opusă se află adresa celor doi boieri.



Fig. 2 şi 3. Sigiliile lui Mihnea Turcitul.

Celelalte două sunt porunci domneşti cu următorul cuprins:

2. [1586—1590] [3]) Iulie 21. — Mihnea Voevod întăreşte stăpânirea Mitropoliei asupra satului Drăgăneşti, care fusese dăruit o parte de jupâneasa Stana a lui Tudor logofătul şi de fiul ei Staico postelnicul, iar altă parte de jupâneasa Caplea, fata lui Teodosie banul, în vremea lui Alexandru Voevod (1568—1577). Satul fiind dăruit din greşeală lui Iane, marele ban al Craiovei, împreună cu altele, mitropolitul face plângere la divan şi domnul îi înapoiază proprietatea.

Originalul slav, scris pe hârtie, are pecetea aplicată în mijlocul monogramului domnesc scris cu chinovar.

1. Toate trei poartă menţiunea **ИСПРАВНИК САМА РЕЧЬ ГОСПОДСТВА МИ** (ispravnic însăşi spusa domniei mele).

2. Anii fixaţi după dregătoria de „mare clucer" a boerului Pârvu, căci este „clucer al doilea" la 1583 Ianuarie, iar în vremea lui Petru Cercel pribeag. Din 1589 Decemvrie „mare logofăt".

3. Anii fixaţi după dregătoria de „mare ban al Craiovei" a boerului Iane.

3. [1585—1586] [1]) Septembrie 20. — Mihnea Voevod întăreşte stăpânire episcopului Luca al Buzăului asupra unor mori la Berindeşti cu loc de 20 stânjeni. Această moară fusese cumpărată de jupân Chisar marele logofăt dela Ali Turcul, apoi vândută domnului, care o dărueşte Episcopiei.

Se înfăţişează mult asemănător celei dela No. 2, având pecetea inelară cu inscripţia stricată.

Ceara roşie la ambele sigilii s'a turnat peste o tăietură unghiulară în foaie, iar limba de hârtie desprinsă se găseşte cuprinsă în corpul de ceară. Imprimarea s'a stricat la amândouă, deoarece la una (fig. 2) partea din dreapta s'a turtit iar la a doua (fig. 3) s'au sfărâmat marginile.

Descriere (fig. 4). Forma acestei peceţi este rotundă, cu un diametru de 17 mm. Se disting două părţi mai însemnate: *a*) te ma ţării închisă într'un cerc şi timbrată cu o coroană de prinţ domnitor; *b*) o bandă care înconjoară stema purtând inscripţia.



Fig. 4. Sigiliul inelar al lui Mihnea Turcitul. (desen şi autotipie, mărime originală)

Stema se află închisă într'un cerc de 10 mm diametru, fiind despărţită de banda cu inscripţia printr'un cerc în relief. Este compusă dintr'un scut cu margini scobite, pe care se află sculptat în relief un vultur, sburând spre dreapta cu aripile şi ghiarele întinse. Capul este întors spre stânga şi poartă în cioc o cruce, având piciorul de două ori mai lung iar braţele cu cârlige în jos ca bara dela litera T din inscripţiile slave. In scobiturile scutului dela dreapta şi stânga se află câte o stea.

In jurul cercului care închide stema, se află inscripţia următoare: **милостю божю Іѡ Михнѣ Воевод.** Inscripţia începe cu craiul nou ıntors spre stanga şı stârşeşte cu soarele închipuit printr'un cerc în relief cu raze. Aceste mobile heraldice însoţesc de obiceiu în stemă vulturul cu crucea în cioc. Intre cele două mobile şi acoperind capătul scutului este desemnată o coroană

1. Anii, în care Chisar este „mare logofăt" în Sfatul domnesc, sunt 1585, 1586 şi 1589. Ţinând seama de un act din 1587 Ian. 18, în care se confirmă această donaţie, putem data actul amintit la No. 3 cu anii 1585—1586.

închisă, cu cinci lobi în formă de frunze, trei mai mari şi două intermediare mai mici. Din dreptul celor trei lobi mai mari se ridică câte un braţ, ce se împreună deasupra printr'un glob cu cruce sau cu floare de crin. Inscripţia şi celelalte elemente heraldice, înglobate în ea, se află înconjurată de un şir de perle rotunde de aproape o jumătate de milimetru, distribuite câte opt pe cinci mm. Intre perle şi inscripţie se ridică un cerc în relief, de aceiaş grosime ca cel din jurul stemei.

Făcând o comparaţie cu cealaltă pecete inelară munteană din secolul XVI ce ne este cunoscută, dela Mihai Viteazul [1]), putem constata că deşi gravorul a cunoscut pecetea lui Mihnea, făcută cu 10—15 ani înainte, totuşi sunt unele deosebiri destul de însemnate ca de exemplul reintroducerea în stemă a semilunei şi a soarelui (oare stea?) la dreapta şi stânga crucii. Pe lângă aceasta, scutul prezintă ca desen importante deosebiri [2]). Putem însă constata că pentru tipul de sigiliu inelar al domnilor Ţării Româneşti se întrebuinţau ca stemă elementele heraldice din pecetea mare atârnată, adică vulturul cu crucea în cioc, având în dreapta şi stânga luna şi soarele, iar deasupra o coroană închisă şi înconjurată de o inscripţie cu numele domnului ţării cu titlul de voevod.

Din cele arătate mai sus se poate deduce că peceţile inelare domneşti, a căror urmă pe documentele rămase este foarte rară în Ţara Românească, spre deosebire de Moldova, unde erau folosite atârnate încă din veacul al XV-lea (1410 Februarie 15), capătă o întrebuinţare mai obişnuită, începând cu a doua domnie a lui Mihnea Turcitul. Oficial se aplicau pe poruncile pornite direct dela domn, adică scrise sub dictarea lui, şi în care voinţa sa se exercita fără mijlocirea dregătorilor. De acum înainte, prin introducerea multor elemente de cancelarie apuseană şi moldoveană, întrebuinţarea peceţii inelare se generalizează în secolul al 17-lea, folosindu-se întâi cu ceară roşie şi apoi aproape exclusiv cu chinovar.

Ion Radu Mircea

1. Vezi A. Sacerdoţeanu, *o. c.*, p. 15, fig. 10 şi planşa IX, fig. 1; vezi mai sus şi fig. 1.

2. La Mihai Viteazul începutul inscripţiei este stricat astfel că nu se poate şti dacă începe cu cuvintele **сїю печать** sau **мастю бжю** (originalul la Arhivele Statului, Bucureşti, Secţia Istorică, 1600 (7108) Septemvrie 26, Gura Teleajenului).

GRAFOMETRIA

Expertiza scrisului s'a servit în cursul evoluţiei şi perfecţionării sale de diverse metode.

Prima, cea mai simplă, dar şi cea mai rudimentară, a fost *metoda caligrafică*. Aceasta constă în a examina forma rigidă a literelor, a căuta asemănările şi deosebirile ce decurg în urma acestei examinări şi pe această bază a stabili concluziuni.

Scrisul este însă înainte de toate un gest care poate varia la începutul cuvintelor faţă de sfârşitul lor, poate varia în intensitate, în iuţeala sa în timp, sub influenţa unor factori externi sau interni, etc. [1]).

Deci examinarea caligrafică a unei forme este examinarea unei statice, pe când *examinarea justă trebuie să fie şi a dinamicei scrisului*.

A urmat *metoda grafoscopiei* care studia, pe lângă comparaţiile formelor şi caracterele generale şi idiotismele grafismului. (Prin grafism Societatea de Grafologie din Paris în şedinţa din 2 Februarie 1931 a hotărât să înţeleagă în sensul larg al cuvântului un scris, iar în sensul mai limitat caracteristica lui de : iute, lansat, acerat, etc.....)

Grafoscopia mai studiază şi mişcarea. De exemplu în privinţa literelor, ea studiază trăsătura de atac, poziţia punctului de atac al cercului, închiderea sau deschiderea cercului, locul deschiderii, poziţia părţilor groase şi subţiri, deformarea cercului, oblicuitatea axei literii, etc. [2]) In ce priveşte caracteristicele generale ea examinează marginea textului, direcţia liniilor, sfârşitul liniilor, direcţia cuvintelor, tangenta verbală, depărtarea între rânduri, între cuvinte, etc. Toate aceste elemente şi le-au însuşit grafologii (Crépieux Jamin, De Rougemont) păzind principiul că

1) Plastograful sau cel ce intenţionat îşi contraface scrisul poate însă modifica diversele forme, mărimi, inclinaţiuni, etc.... ceeace într'o analiză strict caligrafică dă rezultate greşite.

2) Dr. Edmond Locard, *Traité de Criminalistique*, vol. V, Lyon, J. Desvigne; 1935, pag. 282.

grafologia este studiul relaţiunilor cari pot exista între particularităţile indivizilor şi particularităţile scrisului.

In ordine progresivă şi cronologică a urmat *metoda grafonomei*, adică demonstrarea faptului că scrisul este supus unor legi psiho-fiziologice cât şi stabilirea lor.

Legiferarea manifestaţiunilor scriptice ale scrisului este opera lui E. Solange Pellat, licenţiat în filozofie dela Sorbona, om cu vastă cultură generală, fondatorul şi preşedintele societăţii tehnice de experţi în scrisuri.

In epoca evoluţiei şi implicit a perfecţionării expertizei grafice se intercalează *metoda modernă, grafometria*, care ţine seamă de toate cuceririle făcute în acest sens, adică metoda măsurătorilor.

Grafometria este, după cum arată numele, studiul determinării scrisului prin măsurători. Inţeleasă *stricto sensu* ca o comparaţiune a valorilor absolute a literelor (înălţime, inclinaţie, spaţiere) ar duce în majoritatea cazurilor la concluzii eronate întrucât scrisul omului — deci elementele lui componente —poate varia prin multiple împrejurări (bună sau rea dispoziţie, entuziasm, depresiune, frig, voinţă, etc.) şi deci comparaţia strictă nu ar mai avea nici o valoare. Intrebuinţată exclusiv ca metodă nu îşi găseşte aplicaţia decât la analiza scrisului executat la maşina de scris, în care forma invariabilă este totul, iar gestul, mişcarea, nimic. Intr'adevăr, aci mărimea literelor, forma lor, grosimea elementelor constitutive, valorile unghiulare ale anumitor litere (V, W, A, M, N), gradul de curbă al parantezelor, înclinaţia, spaţierea între litere, între cuvinte, între rânduri sunt elemente invariabile şi potrivirea sau nepotrivirea măsurătorilor duce la o concluzie exactă.

Nu tot astfel este însă cu manuscrisul, unde gestul comportă nenumărate variaţiuni. In atari cazuri — şi acestea constituiesc majoritatea expertizelor — grafometria nu poate fi întrebuinţată decât ca un procedeu ajutător, alături de grafoscopie (privirea comparativă a elementelor scrisului) şi grafonomie (compatibilitatea unui scris cu legile generale ale scrisului).

Cel dintâi care a încercat aplicarea efectivă a metodei măsurătoarei a fost Langenbruch [1] care îi atribuia o siguranţă matematică. Procedeul lui constă în a evidenţia ritmul grafic individual prin construirea unor linii ritmice pe bază de măsurători.

1) Langenbruch, *Die Graphometrie* (in *Gross Archiv für Kriminalogie*, Bd. 56, pag. 330, Martie 1914), după E. Locard, *op. cit.*, vol. V, pag. 279.

Liniile erau trase între vârful unor litere şi baza altora realizând o serie de încrucişări. Dacă în cuvintele comparate, liniile trase dădeau forme analoage şi dimensiuni proporţionale, scrisurile s'ar fi putut identifica [1]).

Teoria a fost combătută chiar în Germania. Ea a atras însă atenţia asupra unor posibilităţi de studiu şi a dat lui Locard ideia formulării *analizei grafometrice.*

Locard însuşi este de acord cu faptul, după cum am spus mai sus, că *ceeace este constant în grafism nu sunt valorile absolute ci variaţiunea acestor mărimi adică valorile proporţionale* (ceeace înseamnă că dacă un scris se modifică prin mărire, micşorare, înclinare sau redresare, diversele elemente enumerate vor păstra proporţia între ele şi similitudinea proporţiilor, ducând pe cât posibil la identificare).

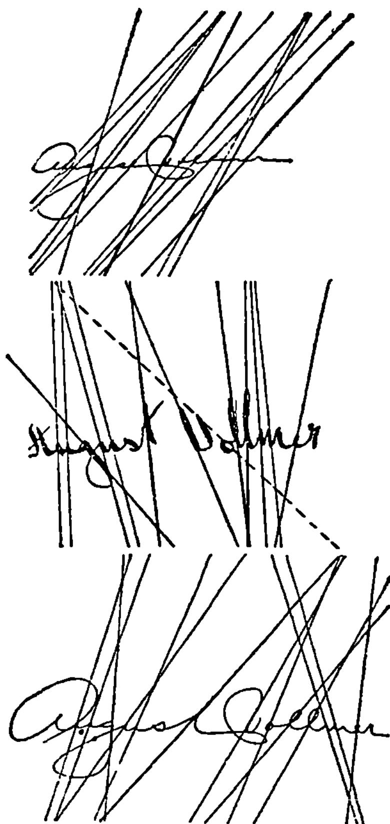


Fig. 1. Prima semnătură, naturală. A doua semnătură, acelaşi scriptor. A treia semnătură o imitare a primei semnături făcută de un alt scriptor. (C. A. Lee şi R. A. Abbey, *Classification and identification of handwriting,* New-York-London, D. Appleton, 1922, p. 51.

Locard recunoaşte că scrisul este un gest — fapt care ulterior a fost folosit pentru a i se critica metoda — gest zice el „rezultat al unui reflex”.

Gest dominat şi condus de subconştient pentru majoritatea dominantelor grafice — zicem noi — după cum a dovedit-o Rogues de Fursac la ciclotimici [2]; sau dominat de voinţă, în caz când scriitorul voeşte să-şi contrafacă scrisul. Scrisul este condiţionat în întindere, forţă, şi direcţiune de factori psihici şi anatomo-fiziologici.

---

1) E. Locard, *op. cit.* vol. V, pag. 279.

2) J. Rogres de Fursac, *Manuel de Psychiatrie,* Paris, F. Alcan, 1923, pag. 628-629.

Cu toate variaţiunile sale, scrisul unei anume persoane va păstra o constantă care-i va permite să fie diferenţiat de scrisul unei alte persoane. Scrisul este influenţat şi determinat de factori variabili sau constanţi. *Variabili* : excitaţia cerebrală, graba, temperatura exterioară, instrumentul întrebuinţat, etc. *Constanţi* : constituţia sistemului nervos, temperamentul. Educaţia şi obiceiul care a fixat tipul grafic, lungimea oaselor mâinei, mlădierea încheeturilor etc. Rezultanta acestor factori este un ansamblu de gesturi destul de asemănător pentru ca identitatea autorului să poată fi stabilită.

Raţionamentul nu mai este valabil când scriptorul şi-a modificat scrisul (deghizare).

Este deci necesară o analiză metodică a caracteristicelor scripturale şi o interpretare cantitativă a acestei analize. O operaţie astfel condusă duce la demonstrarea că într'un scris deghizat, persistenţa involuntară şi inevitabilă a unui mare număr de constante permite identificarea scriptorului, pe când imposibilitatea de a introduce în gestul grafic constantele proprii ale autorului imitat va da posibilitatea recunoaşterei falsului.

Noţiunea relativităţii grafometriei care propune să se măsoare şi să se stabilească raporturile înălţimilor de lungimi în aceleaşi cuvinte din scrisurile de comparaţie a fost întrevăzută încă de Persifor Frazer. Falsificatorul va putea să răstoarne axa literelor, să le modifice înălţimile, să mărească sau să micşoreze spaţierile, dar ceeace nu va putea schimba sunt proporţiile, adică valorile relative [1]).

Technica Grafometrică

Reguli Generale (*Locard*).

a) Măsurile trebuesc exprimate în zecimi de milimetri şi făcute pe fotografii mărite de trei ori. Piesele vor fi mărite în aceleaşi proporţii şi controlate cu text milimetrat.

b) Măsurătoarea se va face cu (după Albert S. Osborn) :

1. Plăci sau liniuţe de sticlă sau oţel (fig. 2).

2. Plăci cu pătrate subîmpărţite pentru scrisul la maşină.

3. Un raportor 1/4 de circonferinţă cu subdiviziuni ale gradelor.

1) E. Locard, *op. cit.* vol. V, pag. 281.

4. Un sector de raportor pentru scrisul la maşină.

5. O placă cu linii aşezate la diverse distanţe, pentru măsurarea spaţiilor şi alinierilor rândurilor.

6. Un curbimetru de sticlă având imprimate dela circonferinţele cele mai mici până la porţiunile de arcuri ale circonferinţelor mari (fig. 3).

7. O placă de sticlă cu diverse mărimi de unghiuri pentru măsurarea valorilor unghiulare (fig. 4).

8. Grafometrul lui Richter şi Tihon (fig. 5).

c) Orice măsurători sunt bune cu condiţia ca ele să fie comparabile; iar în caz de două expertize care se succed (asupra aceloraşi documente) technica trebuie să fie identică. Chiar în aceeaşi expertiză, măsurătorile trebuiesc făcute pe toate piesele de acelaşi manipulant (nu cu ajutoare).

d) Pentru fiecare fel de operaţie (să zicem înălţimea unui component, a unei litere) se va face un număr cât de mare de măsurători, valoarea metodei fiind proporţională cu bogăţia seriilor.

e) Principiul general al metodei e următorul: să se măsoare pe fotografia textelor autentice o serie de mărimi de aceeaşi ordine (fel), reprezentându-le printr'o grafică (o curbă).

Cu măsurători analoage făcute în piesa incriminată construim altă curbă. Suprapunând una peste cealaltă, concordanţa sau paralelismul va stabili identitatea. Discordanţele vor dovedi că cele două texte provin dela doi autori deosebiţi.

Măsurătorile pot fi aplicate la foarte multe elemente care se pot clasa în patru grupe:

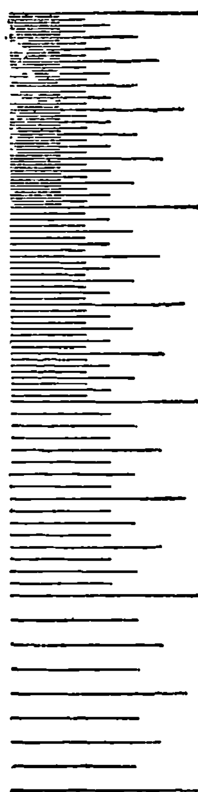


Fig. 2. Măsurător de sticlă, calculat în inci — (Albert S. Osborn *Questioned Documents* ed. II, Albany-Toronto-London, 1929 pag. 83).

1. Mărimi relative, care sunt *raportul de lungimi*, relativ la elementele minusculelor, barelor lui t etc. sau *indicii de curburi*, de exemplu raportul între coardă şi distanţa dintre aceasta până la curbă, bunăoară în platoul lui r.

2. Direcţiuni interpretate în valori unghiulare.
3. Forme interpretate deasemenea în statistice.
4. Intreruperi apreciate în statistici de frecvenţă.

Toate acestea patru se transpun în curbe, a căror suprapunere sau paralelism arată identitatea sau neidentitatea autorului scrisului.

Vom reproduce aci câteva exemple date de Locard asupra technicei sale, rămânând ca aceia ce vor să aprofundeze chestiunea să recurgă la lucrarea lui, *Traite* de *criminalistique.*

Locard numeşte grammă fiecare element component al unei litere şi îl notează astfel: litera „m" având trei picioare le numeşte pe acestea m1, m2, m3, „a" având doi componenţi ovalul şi bastonul, le denumeşte a1, a2, „g" fiind compus din două elemente, numeşte ovalul g1 iar depasanta [1]) inferioară g2.

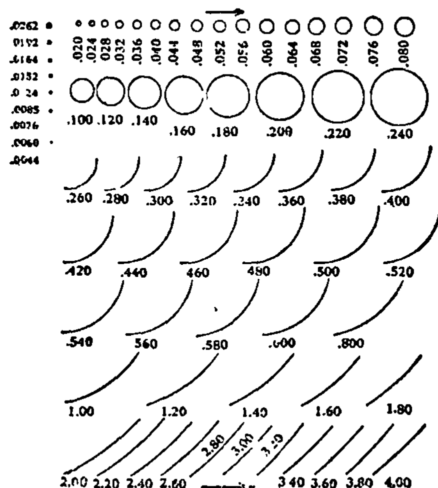


Fig. 3. Curbimetru de sticlă.
(A. S. Osborn, *op. cit.*, p. 93).

Cunoscând acestea vom înţelege expunerile de mai jos:

1. *Raportul înălţimilor minusculelor.*

Dacă într'un scris dat măsurăm mai multe gramme şi facem media, stabilim rapoartele între această medie şi media altor gramme. Rezultă că dacă scriptorul îşi modifică scrisul mărindu-l sau micşorându-l (din diferite cauze) grammele sale vor păstra între ele aceleaşi proporţii. Exemplu: o persoană obişnueşte să facă pe „i" foarte scurt şi pe „s" mult mai înalt; această caracteristică va persista în ciuda schimbării grafismului.

Ca exemplu de variaţiuni minusculare (fără ca să se facă medii) citàm felul de a executa pe dublul „s" al borderoului scris de Esterhazy şi felul de a face pe dublul „s" al lui Dreyfus [2]).

1) Prin depasante superioare sau inferioare se înţeleg depasantele cu o-buclă iar prin semi-depasante inferioare sau superioare, se înţeleg acelea compuse dintr'un baston.

2) J. Crépieux-Jamin, *Libres propos sur l'expertise en écritures et les leçons de l'Affaire Dreyfus*, Paris, Masson, 1907, pag. 16.

Astfel făcând media unui număr oarecare de gramme dintr'un scris autentic construim cu ele un tablou de abscise şi ordonate (în care grammele într'o ordine anumită — în genere crescândă — să fie notate la baza absciselor, iar diversele lor înălţimi să fie marcate pe liniile ordonatelor). Obţinem astfel o curbă. Procedăm identic, adică cu măsurători analoage, cu piesa încriminată.

Dacă traseurile celor două curbe se suprapun sau sunt paralele, sau arată o mică diferenţă, aceasta stabileşte identitatea, iar dacă există discordanţe acestea arată că cele două texte provin dela doi autori deosebiţi (fig. 6).

2. *Raportul înălţimii depasantelor.*

Se studiază în piesa autentică înălţimea semidepasantelor şi depasantelor (depasante bastoane şi depasante bucle) şi cu cifrele obţinute se pot calcula rapoartele următoare:

a) raportul depasantelor superioare faţă de „m" [1]) care dă media generală a înălţimilor minusculare nedepasante;

b) raportul depasantelor inferioare faţă de m;

c) „ semidepasantelor superioare faţă de m;

d) „ „ inferioare „ „ „

e) „ dublu depasantelor „ „ „

Se face acelaşi calcul pentru piesa în litigiu şi se compară cifrele obţinute.

Se mai pot examina: gladiolarea, depărtarea între litere, variaţiunea îndepărtărilor (între litere), distanţa între cuvinte, distanţa între linii, valoarea proporţională a lăţimilor literelor (faţă de înălţimi), măsura lui „T", măsura lui „I", trăsăturile de atac şi cele finale, grosimea traseului, indicele diametral, măsura curbelor închise (indicele săgeţei), măsura curbelor deschise (indicele platoului lui „r"), raporturile valorilor unghiulare (înclinaţie) şi limitanta verbală. Limitanta verbală se obţine ducând o dreaptă tangentă dela baza literei iniţiale până la finală (dreaptă de bază), apoi o dreaptă tangentă la baza fiecărei gramme a literelor. Se observă că depărtarea între cele două linii este caracteristica grafismului (limitanta verbală se aplică mai ales la semnături).

3. *Paralelismul grammatic.*

In scrisul caligrafic axele literale ale diferitelor gramme sunt strict paralele, în consecinţă prelungirile lor nu se întretae, pe

---

1) *m* însemnă media înălţimei minusculelor nedepasante.

când în scrisul obişnuit literele sunt departe de a fi paralele şi prelungirile lor se întretae în susul sau josul liniei. Dacă pe fotografia unui cuvânt, mai ales a unei semnături autentice ducem axele literelor cu prelungiri care se întretae unele în sus altele în jos obţinem o figură caracteristică care se diferenţiază cu totul de figura obţinută în acelaşi cuvânt sau semnătură din piesa falsă. (V. fig. 1).

Dintre elementele de apreciere enumerate mai sus cele mai importante sunt : raporturile înălţimilor minusculare, raportul depasantelor, raportul valorilor unghiulare, frecvenţa tăeturilor (întreruperilor vizibile), poziţiunea întreruperilor, îndepărtarea între litere, paralelismul grammatic, variaţiunea înălţimilor, direcţiunea limitantei verbale şi bara t-ului.

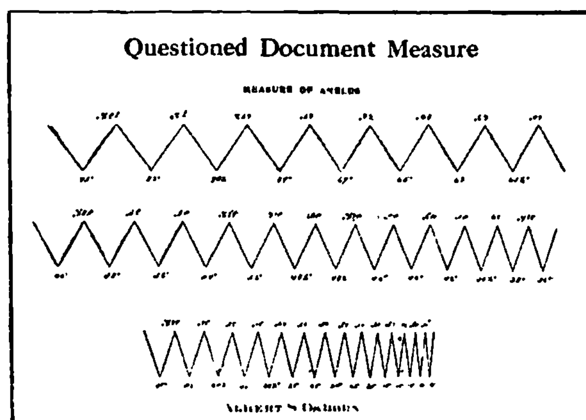


Fig. 4. Măsurător de unghiuri. (A. S. Osborn. *op. cit.* p. 95).

In cazurile în care voim numai să confirmăm o probalitate stabilită e suficient să supunem lucrarea la cele dintâi trei criterii.

Şcoala Americană, în frunte cu protagonistul ei Albert S. Osborn, a adoptat şi caută să răspândească acest mod de a lucra [1]). Explicaţiunea o avem în faptul că în U. S. A. se scrie foarte puţin întrebuinţându-se frecvent numai maşina de scris, semnându-se doar.

Sunt însă cazuri în care sistemul nu se poate aplica, bunăoară scrisului în care elementele componente ale literelor (grammele) sunt separate scrisului cu slove tipografice [2]). In scrisul de

1) A. S. Osborn, *op. cit.* pag. 79 şi urm.

2) G. de Richter şi Tihon au aplicat metoda şi la scrisurile cu litere tipografice, Chemoul şi Probst au aplicat-o la scrierile arabe şi ebree iar Dr. Leung la scrierile chineze. (Locard, *op. cit*, vol. V, pag. 342).

mâna stângă. In orice caz metoda are asupra altora, superioritatea că reduce foarte mult factorul *apreciere personală* întrucât e foarte obiectivă.

Intre cele două serii de piese : cele scrise la maşină în care metoda e perfect aplicabilă şi aceasta din urmă în care e cu totul inaplicabilă, se plasează majoritatea documentelor.

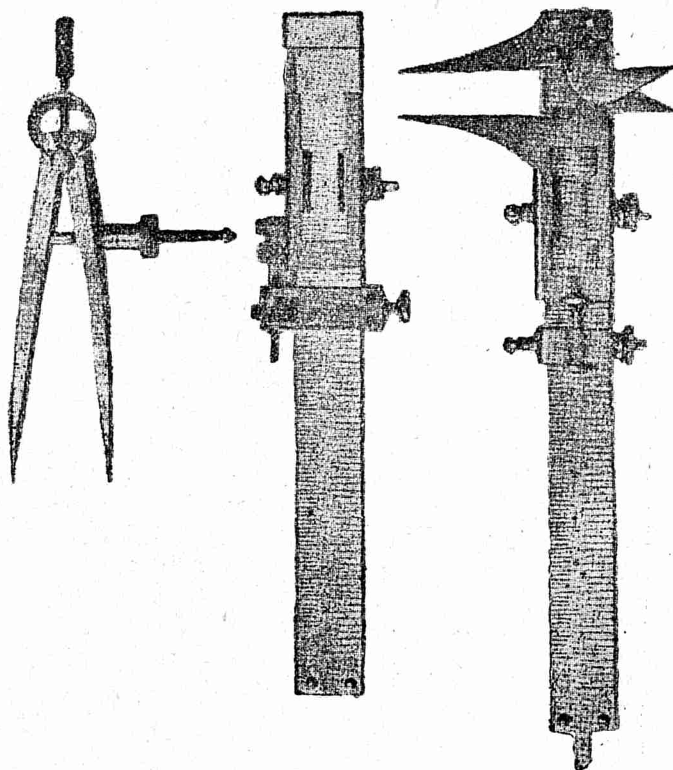


Fig. 5 Grafometrul lui G. de Rechter şi A. Tihon (v. E. Locard, *op. cit*, vol. V, pag. 296—298).

In privinţa aplicărei metodei pentru scrisul executat sincer s'au adus justificate critici.

Astfel s'a afirmat — şi cu multă dreptate — că nu poate fi aplicată decât la documente de oarecare lungime pentruca constatările să aibă valoarea unor deducţiuni.

O obiecţiune care poate fi înlăturată e aceea că lucrările sunt minuţioase, grele şi cer o îndelungă răbdare. Valoarea con-

statărilor scade dacă interpretările nu sunt justificate şi nu sunt făcute de o persoană cu multă experienţă.

Ea nu este aplicabilă la scrisurile care au asemănări familiare sau de coabitare.

Nu este aplicabilă, când între timp, între cele două scrisuri au apărut alteraţiuni datorită unei stări neuropatologice.

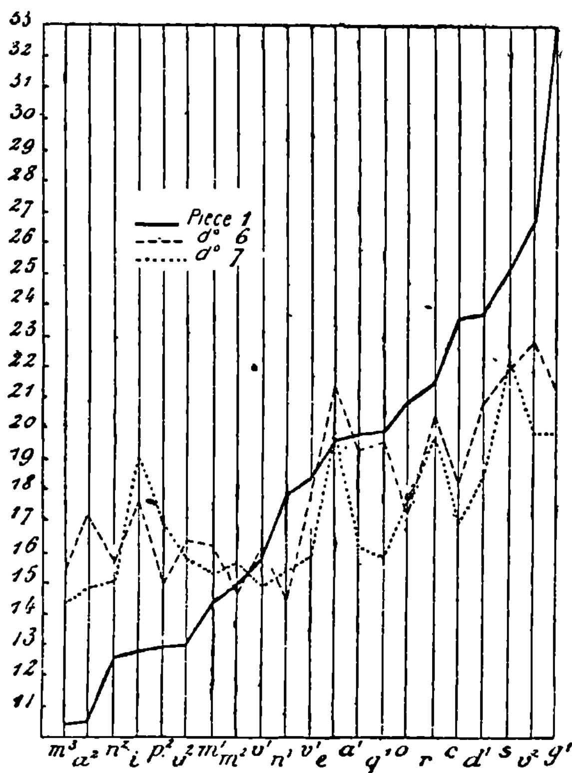


Fig. 6. Proporţia înălţimii minusculelor.
(E. Locard, *op. cit.* vol. V, pag. 283).

De Rougemont [1]), o respinge ca inaplicabilă în numeroase cazuri. Răspunzând la această critică Locard afirmă că obiecţiunea poate fi justă în unele cazuri dar, zice el, nu e mai puţin adevărat că ea este laborioasă şi minuţioasă (vrând să lase să se înţeleagă că nu este comodă de întrebuinţat).

1) E. Locard, *op. cit.* vol. V, p. 341.

E. Solange Pellat aduce următoarele obiecţiuni acestei metode [1]:

a) Ea nu se sprijină încă pe rezultate care să fie consacrate de ştiinţă;

b) Ea presupune că mediile pe care se sprijină sunt constante şi aceasta nu a fost încă verificată în mod practic.

c) Aplicaţiunea metodei duce la înregistrarea brutală a fenomenelor grafice fără a ţine socoteală de cauzele care le provoacă.

d) Metoda nu este în armonie cu legile naturale ale scrisului care comportă elemente refractare rigidităţei matematice.

e) In anumite cazuri ea conduce fatal la erori şi anume în cazuri de piese sincere (adevărate) al căror grafism a fost deformat prin cauze naturale (ocazionale) sau în cazuri de falsuri prea bine executate.

La noi în ţară, Prof. H. Stahl, în lunga sa carieră, nu a întrebuinţat metoda măsurătorilor în mod exclusiv. Din conlucrarea cu el în contra şi supraexpertize, de asemeni nu am constatat decât întrebuinţarea limitantei verbale a lui Locard [2]) şi uneori măsurarea înclinaţiei, fără a face încă media acestora.

Personal, în curs de 17 ani de activitate (650 de expertize), după câteva verificări în cazuri în care soluţiunea prin celelalte metode se impunea până la evidenţă, am întrebuinţat şi cu mult folos linia de bază şi paralelismul grammatic. Prima din ele am constatat-o ca putând fi aplicabilă în majoritatea cazurilor şi în deasebi în expertiza semnăturilor.

In falsul prin imitaţie liberă, dat fiind însuşi caracterul acestor falsuri, mai niciodată limitanta verbală a lui Locard nu coincide în cele două piese: litigiu şi autentic.

In scrisul contrafăcut prin răsturnare (fie pe dreapta, fie pe stânga) trebue să menţionăm următorul fapt interesant: oblicuitatea prelungirii axelor literelor dintr'un scris înclinat pe dreapta, când scrisul deghizat se răstoarnă spre stânga, o face într'un unghiu de valoare egală cu unghiul incident.

---

1) E. Solange Pellat, *Les differents stades de l'evolution de l'expertise en écritures*, (*Le caractère. Graphologie.* Bulletin de la Societé d'Etudes du Caractère Humain, Nr. 3. Lyon, 1927, pag. 70—74)., pag. 71.

2) H. Stahl, *Grafologia şi expertizele în scrieri. Anonimul-Falsul*, Bucureşti, Cartea Românească, f. d. pag. 96.

Concluziuni : Perfect utilizabilă în aplicarea elementelor maşinei de scris, ea ar putea duce la erori dacă ne-am servi de ea exclusiv în toate cazurile. Insuşi Locard mărturiseşte că în cele mai multe împrejurări controlează rezultatele prin cercetarea caracteristicelor de ordin-general şi a idiotismelor.

Ea poate fi însă de real folos dacă o vom înlănţui în complexul elementelor pe care ne vom sprijini raţionamentul.

Elena Bogdanovici

NOTE ŞI COMUNICĂRI

Cuvânt de deschidere

ţinut în ziua de 11 Nov. 1943, de directorul şcoalei de Arhivistică, prof. A. Sacerdoţeanu

Incepem astăzi un an şcolar nou, care pentru noi este o mândrie şi o încredere. Este o mândrie fiind al douăzecilea, ceeace arată în adevăr un trecut şi o încredere deoarece interesul pentru scopurile noastre se măreşte pe fiece zi crescând şi numărul celor cari ni se alătură. Increderea aceasta este sporită şi mai mult prin faptul că deşi suntem de mulţi ani sub zodia Luptătorului, totuşi nimeni nu se gândeşte să părăsească altarul înţeleptei Clio, care rămâne să-şi spună cuvântul ei sever dar drept îndată ce faptele de arme îşi vor arăta porunca lor definitivă.

Cu acest prilej, şi cu neodihnită încredere în viitorul şcoalei noastre şi al mult încercatei naţii româneşti, se cuvine să privim acum puţin şi înapoi spre a împrospăta energiile necesare să pătrundă ascunzişurile viitorului. Trebue să spunem din capul locului că numai cunoscând trecutul putem avea încredere în ceeace va urma. Şi avem conştiinţa clară că, după cum putem ţine fruntea sus pentru oricare pagină a trecutului nostru, tot aşa de demn putem întrevedea şi viitorul. In această atitudine a neamului şcoala noastră, cu toate modestele ei începuturi, trebue să-şi fixeze şi ea un loc.

Pornită din iniţiativa plină de înţelegere a predecesorului meu, D-l Prof. Const. Moisil, Şcoala de Arhivistică şi-a deschis cursurile pentru întâia oară la 28 Noemvrie 1924. Ţelul urmărit era astfel definit atunci de D-sa : „Scopul acestei şcoli este dublu : întâi, să pregătească personalul de specialişti necesari arhivelor centrale şi regionale, cum şi arhivelor şi registraturilor diferitelor autorităţi ; al doilea, să înlesnească amatorilor şi colecţionarilor de documente vechi, proprietarilor de arhive familiare şi tuturor celor ce ar voi să cerceteze şi să studieze documentele noastre, putinţa de a descifra şi de a înţelege aceste preţioase rămăşiţe culturale lăsate de strămoşi". Acest scop rămâne mai departe un atribut al şcoalei noastre.

Sunt cunoscute greutăţile prin care s'a ajuns la crearea acestui institut de formare atât a personalului de specialitate cât şi a cercetătorului izvoarelor noastre istorice. Trebue să amintim însă că lucrul n'a fost uşor nici după această dată. Pe deoparte timp de cincisprezece ani şcoala n'a fost sprijinită după cum se cuvenea. Tot fondul pus la dispoziţie era de 100.000 lei anual pentru plata profesorilor care predau cursurile admise. Şi această sumă a fost suspendată cinci ani, timp în care unii profesori n'au mai predat cursurile la şcoală, iar alţii le-au continuat în mod gratuit. Credem că nu mai există un al doilea exemplu de acest fel în vremurile pe care le-am trăit. Dar astfel şcoala n'a încetat de a se afirma, nedăjduind spre mai bine.

In ultimii cinci ani în adevăr situaţia meterială s'a schimbat în bine. In Aprilie 1939 am putut figura pe un stat aparte, prevăzut cu un număr de catedre salariate normal şi altele cu indemnizaţie. In anii în care au urmat au fost câştigate alte drepturi. Astăzi, pe lângă asigurarea drepturilor corpului didactic, avem prevăzut şi un personal suficient atât pentru administraţia însăşi cât şi pentru bibliotecă şi laborator. Trebue să arăt deasemeni că de doi ani nu suntem lipsiţi nici de un modest fond de cheltuieli, întrebuinţat în întregime la tipărirea buletinului şcoalei noastre, bine primit de specialişti deşi nu se bucură de toată colaborarea membrilor instituţiei noastre. Pe deasupra tuturor acestora în ultimul an înzestrarea şcoalei noastre a făcut progrese remarcabile datorită fondurilor puse la dispoziţie de D-l Ministru Ion Petrovici, pe care cu drept cuvânt îl considerăm al doilea ctitor al ei. Nu e timpul să intrăm în amănunte. Putem însă spune că avem tot ce ne trebue ca să putem lucra. De buna dispoziţie pentru aceasta nu ne îndoim.

Pe dealtă parte credem că rezultatele obţinute până acum poate că dădeau dreptul la unele îndoeli, care amânau sprijinul ce ni s'ar fi cuvenit. Dar acestea numai formal au putut părea îndoelnice, după cum se poate vedea dintr'o repede prezentare a situaţiei. Dacă facem o statistică sumară a frecventatorilor cursurilor noastre, constatăm că în 19 ani au fost 843 de înscrişi, 582 băeţi şi 265 fete. Au absolvit şcoala 88, iar dintre aceştia numai 33 au susţinut şi lucrarea de diplomă, în ordinea aceasta : 20 la secţia arhivistico-paleografică, 7 la expertiza grafică şi 6 la bibliografie, care este totuşi cea mai căutată specialitate. După sex sunt 49 băeţi, din care 22 diplomaţi, şi 39 fete, din care 11 diplomate. Rezultă deci că numai 10% au mers până la sfârşitul cursurilor şi abia 6% au dat şi diploma.

Procentul nu e încurajator pentru noi. Insă având în vedere stadiul actual al cercetărilor noastre istorice şi munca, în general aridă, la care supunem pe elevii noştri, nu putem fi decât foarte mulţumiţi cu acest procent de început. Dealtfel, cum am msi spus cu alt prilej, faţă de începuturile şcoalelor similare din alt' ţări, procentul acesta este mult superior lor. *Ecole des Charte*ae

şcoala care a servit de model şcoalei noastre, a avut, la începuturile sale, un procent de absolvenţi mult inferior acestuia. Dacă adăugăm faptul că absolvenţii noştri nu aveau nici un privilegiu material ca rezultat al strădaniei lor decât încrederea pe care o inspirau ei înşişi, înclinăm să credem că în adevăr ne-am bucurat de frecvenţa elitei studenţimii noastre. Aceasta a ştiut să facă un efort în plus numai din dorinţa de cunoaştere şi pătrundere a trecutului nostru. Acestei studenţimi ne adresăm şi acum atât pentru faptul că i se poate arăta de data aceasta un viitor, cât şi pentru că neamul acesta al nostru are imensă nevoe de aportul bărbaţilor formaţi în sensul scopului ce ne-am propus a atinge.

Care este acest scop? El s'a putut vedea din cele de mai sus, dar credem necesar să-l prezentăm mai pe larg.

In primul rând se pune problema pregătirii temeinice a personalului de specialitate: arhivişti şi bibliotecari. Arhiva şi biblioteca nu sunt două depozite ci două institute vii de cultură. Ele au nevoe de un personal pregătit să-şi înţeleagă menirea şi să contribue la progresul disciplinelor respective. O bună adunare, o conservare ştiinţifică şi o prezentare sigură şi repede, sunt normele după care trebue să se conducă aceşti colaboratori anonimi ai circulaţiei bunurilor spirituale ale unei naţiuni. Pe lângă această întâie obligaţie nu uităm să repetăm că tot ei sunt în măsura cea mai bună să contribue atât la cercetarea speculativă a disciplinelor respective cât şi la răspândirea, punerea în circulaţie a tezaurelor a căror pază le este încredinţată. Pregătirea acestui fel de funcţionari necesari oricărei culturi intră şi în programul nostru.

In al doilea rând, deopotrivă trebue să punem la îndemâna elevilor noştri toate elementele necesare studiilor erudite. Termenul poate părea pretenţios dar este exact. Ştiinţa, în domeniul nostru istoria, are nevoe de erudiţie. Fără studii de acest fel orice încercare de sinteză este prematură.

Pentru a atinge aceste ţeluri este cazul să ne punem întrebarea: cum? La aceasta răspundem prin programul nostru. El priveşte în mod egal pe profesori şi pe elevi. Cei dintâi sunt chemaţi să dea îndrumări şi exemple, cei de al doilea să şi le însuşiască şi să le urmeze. Calea de urmat nu e nici lungă nici anevoioasă, dar ea se impune şi acum întocmai ca acum o sută de ani în urmă; poate că azi, când suntem la răscruce de drum, mai mult ca oricând. Ori în toate momentele de acest fel, din nefericire noi am avut multe, încrederea în victorie vine numai din pătrunderea şi cunoaşterea temeinică a virtuţilor trecutului.

Gândul acesta mă face să privesc iarăşi înapoi. Acolo aflu eu că frământările de acum au mai fost, că au fost văzute cauzele lor şi atunci şi li s'a întrezărit corectivul. Dar acesta se pare că n'a fost urmat, cu toate remarcabilele străduinţe depuse între timp. E normal deci ca ele să revină, cerându-şi imperios corectivul. In adevăr, întrebarea pe care ne-o punem fiecare azi, unii

cu îngrijorare, alţii totuşi cu încredere, s'a mai pus. Una din minţile cele mai clare şi mai solid formate, Florian Aaron, profesorul lui Nicolae Bălcescu, istoricul poet al încrederii în viitorul acestui neam, o formula astfel:

„Nimic nu poate fi la o naţie mai scump decât începutul său, numele ce-l poartă, pământul pe care lăcueşte, starea întru care se află acum şi grija de ceia ce poate să fie în vremea viitoare. La nişte fii adevăraţi ai naţiei pe cari i-au ajutat natura şi au priimit o creştere bună, încă nimic nu poate fi de mai mare interes de cât conştinţa de acele lucruri scumpe care fac fiinţa naţiei şi pe a lor însuşi. Ori care dintrânşi fie slujbaş obştesc, fie particular, din curiozitate sau trebuinţă, de multe ori este adus la astfel de împrejurări ca să întrebe, să cerceteze şi să caute cu tot dinadinsul după isvorul din care poate afla acele lucruri ce sunt de cea mai mare importanţă atât pentru întreagă naţia sa, cât de multe ori şi pentru sine singur. In neastâmpărarea acea grea în care se află oricare iubitor de adevăr, fiu al naţiei, se înfăţişază ideea istoriei patriei, oglinda acea magică a veacurilor trecute, icoana cea adevărată a vremii de acum şi cheiea cea de mare preţ cu care se descuie oarecum şi ascunsurile viitorului. Aceasta odihneşte, mulţumeşte şi mângâe curiositatea sau trebuinţa tuturor celor ce se interesează a cunoaşte lucrurile acele nepreţuite ale naţiei; întrânsa ca într'un hrisov sigur sânt scrise cu slove de aur drepturile unei naţii pentru începutul, numele şi pământul său; întrânsa se află deosebitele acele întâmplări şi împrejurări care au adus naţia la starea aceea de cultură sau de barbarie, de lumină sau de întunerec, de fericire sau de nefericire întru care se află; şi tot printrânsa poate cineva să îndrăsnească a pătrunde oarecum şi în întunerecul viitorului şi să se apropie cu ideea de soarta ce aşteaptă pe acea naţie.

„Trebuinţa de o asfel de istorie este atât de pipăită şi atât de netăgăduită, încât naţia fără istoria patriei este ca pierdută între celelalte naţii, streină chiar de pământul său, necunoscătoare pe drumul pe care a umblat mai înainte şi rătăcită în calea pe care a apucat acum. Oricare altă naţie poate să-i zică cu despreţuire: „Inceputul ce ai este necunoscut, numele ce porţi „nu este al tău, nici pământul pe care lăcuieşti; soarta ta aşa a „fost ca să fii tot după cum eşti: leapădă-te de începutul tău „schimbă-ţi numele, sau primeşte pe acesta ce ţi-l dau eu, ridi- „că-te şi du-te din pământul pe care lăcueşti căci nu este al tău „şi nu te mai munci în zadar căci tu nu poţi fi mai bine decât „eşti". Aceste vorbe pline de ruşine, de descurajare şi de desnădăjduire ca un trăsnet ar cădea asupra acelii naţii, i-ar fărâma toate legăturile, o ar nimici cu totul, şi atât începutul, numele şi pământul, cât şi toată fiinţa ei s'ar arunca în adâncul unei uitări vecinice. Intristarea, durerea, lacrămile, nimic nu o ar folosi: simpatia, mila, ajutorul, toate ar fi pentru dânsa închisei Plecând în lumea cea largă, ducând cu sine ruşinea sa, hula lume.

şi suvenirul de nişte lucruri pierdute, naţia aceea numai cu lacrămile desnădăjduirei s'ar mângăia : dar acestea niciodată n'ar fi în stare de a-i întoarce nişte lucruri pierdute ce nici odată nu poate zice că au fost ale sale dacă cu nimic nu le poate dovedi; atât e de mare trebuinţa şi importanţa istoriei patriei".

Deci singurul corectiv este *cunoaşterea istoriei patriei*.

Cât de reală, cât de simţită a fost această multiplă întrebare în faţa predecesorilor noştri, o dovedeşte adoptarea ei integrală de toată lumea de atunci. Mihail Kogălniceanu, care începuse publicarea *Arhivei Româneşti*, spre a răspunde eficace la această întrebare a ponderatului Aaron, se face ecoul ei şi o aduce categoric în faţa naţiunei. In adevăr, în *Cuvânt introductiv la cursul de istorie naţională*, ţinut în Academia Mihăileană la 24 Noemvrie 1843, acum centenar, Kogălniceanu, amintind cuvintele lui Florian Aaron, trăgea această concluzie : „Şi în adevăr toate aceste cuvinte ni s'au zis de către străini : începutul nostru ni s'a tăgăduit, numele ni s'au prefăcut, pământul ni s'au sfăşiat, driturile ni s'au călcat în picioare, numai pentru că n'am avut cunoştiinţa naţionalităţii noastre, numai pentru că n'am avut pe ce să ne întemeiem şi să ne apărăm dreptăţile".

„N'am avut pe ce să ne întemeiem şi să ne apărăm dreptăţile", iată refrenul dramei simţite atunci ca şi acum. Formal nu este exact. In mai puţin de o sută de ani am ştiut, nobil şi eroic, să le apărăm în câmpiile Bulgariei de două ori, a treia oară cu o nobilă resemnare chiar pe pământul nostru şi acum, cu îndreptăţit elan, numai Dumnezeu bunul va şti unde. Dar apărarea cu armele trebue să fie însoţită de apărarea spirituală. Viteaza oştire a lui Priam n'ar fi căzut în robie ori în disperată pribegie şi cetatea lui, cea mai strălucită din câte avea Helespontul, n'ar fi fost dată pradă focului dacă măcar odată s'ar fi dat crezare şi nefericitei Cassandra, ori bună pază înţeleptului Laokoon. Avem deci încă mare nevoe şi azi să arătăm cine suntem, ce am fost, ce am făcut şi ce ne îndreptăţeşte să căutăm spre viitor, singurele arme care trebue să învingă chiar pe vicleanul Ulisse, azi pluralizat.

Această armă spirituală ne-o dă numai trecutul. Pregătiţi-vă să scuturaţi colbul aşternut pe mărturiile lui, descifraţi-i cuprinsul, ridicaţi în lumină adevărul lui şi trudiţi-vă să-l arătaţi lumei întregi. Pregătiţi-vă deci să cercetaţi arhivele, bibliotecile şi muzeele, unde stau ascunse profanilor toate mărturiile dreptăţii noastre. Pentru această pregătire noi nu pregetăm şi vă stăm în ajutor cu tot ceeace putem.

In scopul de a vă înlesni această pregătire am iniţiat o serie de publicaţii de caracter practic, am dotat biblioteca cu multe lucrări speciale şi am înfiinţat laboratorul în care să vă pregătiţi şi tehnic atât pentru apărarea de distrugere a materia-

lului istoric cât şi pentru înlesnirea studierii lui în condiţiile cele mai bune.

După această pregătire putem porni la lucru împreună şi pentru aceia ce ni se cere. Convingerea mea este că stadiul actual al studiului istoriei nu este încă favorabil sintezei. Ne trebue mai întâi manulaul precis şi de încredere pentru cunoaşterea tuturor disciplinelor auxiliare, inventarele arhivelor şi muzeelor pentru orientare sigură, cataloagele bibliotecilor publice şi particulare şi nenumărate bibliografii generale şi speciale. Fără acestea nu poate fi început serios de cercetare istorică; nici materialul nu poate fi dat la lumină.

Este de aşteptat că alcătuirea celor dintâi ne revine nouă profesorilor în primul rând; dar cele de al doilea nu pot fi săvârşite decât printr'o colaborare ordonată a tuturor, cei de aici şi de aiurea, cu aceleaşi preocupări.

Dacă nu vom şti să ne împlinim nici acum datoria va trebui ca alţii să ne croiască firul sorţii, iar noi, care n'am ştiut să ridicăm monumentul nepieritor al faptelor străbunilor noştri, dacă vom mai avea răgaz să le cinstim măcar creştineşte şi româneşte amintirea, va trebui să le luăm cu noi cenuşa sacră în pribegie necunoscută, aşa cum au făcut Brancoviceştii acum patru sute de ani sau cum viziunea lui Chateaubriand fixase respectul datorit strămoşilor în nemăsuratele întinderi ale Lumii noui. Dar noi credem că stă în noi înşine puterea ca, după cum nesmulşi şi neclătinaţi am stat aici milenii, să facem ca alte milenii să treacă fără ca noi să pierim.

Şi acum daţi-mi voe să închei acest cuvânt, poate prea lung, cu singurul îndemn cuvenit: la lucru pentru cunoaşterea şi apărarea dreptului nostru cultural şi naţional.

La cronologia documentelor lui Mircea cel Bătrân pentru Cozia

Intre documentele lui Mircea cel Bătrân s'au păstrat 12 privitoare la m-rea Cozia. Din acestea numai unul s'a păstrat datat şi în original, celelalte fiind în copii sau fără dată. Dintre cele păstrate în copie două au aceeaşi dată: „Acest cinstit hrisov s'a scris din porunca marelui Voevod Mircea şi Domn a toată Ungrovlahia, în anul 6896 (1388), indiction 11, luna Mai 20" [1]. Cred că data lor trebue verificată.

In unul, cel dintâiu, se spune: „am binevoit Domnia mea să ridic din temelie, în numele sfintei şi de vieaţă începătoarei şi nedespărţitei Treimi, dumnezeire necreată, prin care Impă-

1) P. P. Panaitescu, *Documentele Ţării Româneşti*, I. *Documente interne*, Bucureşti 1938, Nr. 7 şi 8.

raţii împărăţesc şi Domnii domnesc, pentru care trăim şi ne mişcăm şi suntem, la locul numit Nucet pe Olt, adică Cozia, şi am adaus Domnia mea câte sunt pentru nevoia călugărilor ce trăesc în acel lăcaş, pentru hrană şi îmbrăcăminte : satul lângă mânăstire numit Călimăneşti şi alt sat dincolo de Olt, anume Jiblea ; încă şi Brădăţanii şi Seaca şi la Râmnic satul Hinăteşti". Egumenul nu e amintit [1]). Al doilea, cu acelaş început al textului, continuă : „la locul numit Călimăneşti pe Olt, *care a fost mai înainte satul boierului Domniei Mele Nan Udobă, pe care cu dragoste şi multă osârdie, după voia Domniei mele l-a închinat mai sus zisei mânăstiri*. A adăugat şi Domnia mea câte sunt de nevoie călugărilor ce trăesc în acel locaş pentru hrană şi îmbrăcăminte : satul pe Olt care a fost mai înainte al lui Cazan, numit Orleştii şi al doilea sat pe Cricov, care a fost mai înainte al lui Stoian Hargaş. Am mai adăugat şi o moară în hotarul Piteştilor. Incă şi la moartea sa jupan Stanciul Turcul a dat satul numit Cruşia ca să fie al mânăstirii. A mai închinat şi alt boier al Domniei mele, Stanciu Bancov, o bucată de moşie la Argeş, pe care a cumpărat-o dela Ştefu, precum şi cu vii şi aceasta după voia Domniei mele. Şi alt loc tot acolo, pe care l-a dăruit Dude după voia lui Dan Voevod, încă şi o moşie tot acolo împreunat cu locul lui Dude, din hotarul lui Stanciu Vranin, pe care a dăruit-o fratele său Vlad şi vie pe aceiaşi parte în patru locuri : una în hotarul Călimăneştilor şi două bucăţi din hotarul lui Voico şi a doua în hotarul lui Stanislav Oreaov şi moara la Râmnic pe care a dăruit-o Dan Voevod şi via tot acolo dăruită de jupan Buda, cu voia părintelui Domniei mele, Radul Voevod şi curtea pe locul Hinăteştilor, pe care a dăruit-o bisericii Tatul. . . Incă a mai dăruit Domnia mea obroc dela curtea Domniei mele, pe fiecare an : 220 de găleţi de grâu şi 10 bucăţi de ceară şi 12 bucăţi de postav şi 300 de sălaşe de Ţigani. Pe lângă aceasta, a binevoit Domnia mea ca mânăstirea Cotmeana să fie supusă, cu toate ce se ţin dea ea, mănăstirii mai sus zise şi de acolo să se cârmuiască . . . după orânduirea popii Gavriil şi câte va orândui el şi va aşeza, nimeni să nu cuteze să schimbe altfel [2])" . . In afară de Hinăteşti, unde se dă acum *curtea*, toate donaţiile sunt noui.

Se pune acum întrebarea dacă aceste documente se completează unul pe altul sau nu. Dacă actele s'ar completa, verificarea ar fi uşoară. Dar fiecare act are elemente deosebite. Deci e vorba de două privilegii separate. Nu poate fi însă simultaneitate de emitere, *căci în acelaşi moment* era inutil să se facă două privilegii. Deci data lor trebue să fie succesivă.

Privilegiul al doilea, mai lung trebue să fie cel dintâiu, căci este însuşi actul fundaţional, satul Călimăneşti fiind mai întâiu

---

1) *Ibid.*, Nr. 7.
2) *Ibid.*, Nr. 8.

al boierului Nan Ubodă. De altfel egumenul Gavriil apare ca martor la 4 Sept. 1389 [1]), iar la 8 Ian. 1392 este egumen Gradislav [2]). Cu această ocazie la 1389 se adaugă parte din satul Jiblea „dela Priboiul de jos până în vârful muntelui Cozia şi în sus de-a-lungul Oltului până la Cârlig" iar boierilor care au avut această parte le rămâne „restul din Jiblea şi cuprinsul cât le este veche moşie", şi „satul pe Olt numit Orleşti . . . care a fost mai înainte la mânăstirea Codmeana". Pare deci să nu fie „Orleşti care a fost mai înainte al lui Cazan" ci alt sat, căci acesta a fost al Codmenei. In orice caz se poate admite, ca şi la Jiblea, că e vorba numai de o parte din satul Orleşti. In privilegiul din 1393, obrocul este de 300 de găleţi de grâu şi 10 butoaie de vin şi 12 burdufe de brânză şi 12 caşcavale şi 12 bucăţi de postav. In judeţul Vâlcea pe fiecare an să-şi adune însişi călugării albinăritul să le fie mierea „pentru nevoia mânăstirii iar ceara să fie pentru biserică". Sunt deci majorări simţitoare. Mai adaugă încă balta Mamino la Orlea, satele Cereaşov şi Poroiniţa, Bucureşti, Bogdăneşti, Lunciani, „Săpatul cu hotarul până la gura Ialomiţei şi până la Cărare", Cătălui şi Hinăteşti dela „Troian şi până la apa Râmnicului", mori la Râmnic şi la Cătălui, strada la Râmnic pe Olt şi 300 sălaşe de Ţigani. Sălaşele trebue să fie altele decât cele date la 1388. Se precizează aici că Săpatul e numai *până la gura Ialomiţei*.

Există un alt act [3]), dat egumenului Sofronie, în care se amintesc iar bălţile dela Dunăre „dela Săpatul până la gura Ialomiţei" adăogând însă că e vorba de un posluşnic Tâmpa, „care şi acesta a dăruit o gârlă Săpatul". Aceasta trebue să fie viitorul sat Cărăreni. In consecinţă actul trebue datat *după 1392*. Dar numai după această dată trebue pus şi un altul, păstrat numai în traducere, în care se dă voie să fie populat cu oameni de pretutindeni. Egumenul nu e amintit [4]).

Intorcându-ne acum la primul act din 1388, constatăm că el nu cuprinde numai satele din imediata apropiere a Coziei —Călimăneşti şi Jiblea — ci şi cele dintre Inăteşti şi Călimăneşti anume Seaca şi probabil dincolo de Olt Brădişorul [5]). Deci era posibilă o revenire şi asupra Inăteştilor.

Care e atunci data acestui document? E foarte probabil că în original nu s'a putut ceti bine. Ţinând seama de faptul că se dă şi indicţia, credem că aceasta a mai putut fi cetită exact. Copistul văzând că ea corespunde cu indicţia altui document, a completat data la amândouă la fel. Dar dacă indicţia

---

1) *Ibid.*, Nr. 9.

2) *Ibid.*, Nr. 10.

3) *Ibid.*, Nr. 20, datat 1402—1408.

4) *Ibid.*, Nr. 34, datat 1386—1418.

5) V. A. Sacerdoţeanu, *Aşezările omeneşti în Ţara Românească până la 1418*, p. 11 (extras din *Arhiva Românească*, VII, Bucureşti 1941).

este bună atunci ea corespunde atât cu 1 Sept. 1387 — 31 Aug. 1388, cât şi cu 1402—1403. Anul 1 Sept. 1418 — 31 Aug. 1419 nu mai corespunde cu domnia lui Mircea. Deci documentul acesta nu poate fi decât din 1402—1403.

Acum, ţinând seama de faptul că atât sub stareţul Gavriil cât şi sub Grădislav (zis şi Vladislav) nu se îndătinase moda menţionării stareţului care primeşte privilegiul—lucru observat şi pentru Nicodim dela Tismana — putem deduce că şi actul amintit mai sus, care aminteşte pe Tâmpa şi Săpatul, nu poate fi datat decât tot pe la 1402—1403, deoarece face menţiune de stareţul Sofronie. Deci Gavriil e stareţ până înainte de 1392, Grădislav înainte de 1392 şi până după 1402—1403, şi după această dată până înainte de 1 Iunie 1421 [1]) este Sofronie.

Sofronie nu capătă nici un act solemn, ci numai adăugiri de danii şi privilegii. Pentru acestea numai un act e datat: 28 Martie 1415 (6923), ind. 8, păstrat în original, prin care se acordă vama dela Genune. Toate celelalte sunt nedatate şi puse sub anii probabili 1408—1418. Ele ne-au ajuns, trei în original: unul pentru Micleuşevăţ, Curilo şi Gărdanovăţ [2]), altul pentru învoirea carelor mânăstirii să umble libere prin ţară [3]), şi al treilea pentru cei ce se închină mânăstirii cu sufletul şi averea, ca Anghel dela Ocnă [4]); unul în copie slavă, privitor la un loc pe apa Prahovei, cu biserică şi moară [5]). Ultimul e dela Mihail, dat în timpul domniei tatălui său şi păstrat tot în copie slavă, pentru 10 case [6]). Cronologia documentelor lui Mircea merită însă o atenţie deosebită şi pentru alte motive [7]).

A. Sacerdoţeanu

Vechile noastre arhive

Regele Vladislav al Poloniei trimitea, la 27 Ianuarie 1388, celebrul act de împrumut cu 4000 ruble de argint francesc, dela Petru Voevodul Moldovei, care aveau să fie înapoiate după trei ani. In caz de neînapoiere Petru avea să stăpânească Haliciul ca amanet. Dacă cineva ar lua oraşul atunci regele se obligă a

1) P. P. Panaitescu, *o. c.*, Nr. 42, când apare stareţ Iacov.

2) Id., *ib.*, I, Nr. 28.

3) Id., *ib.*, I, Nr. 26.

4) Id., *ib.*, I, Nr. 27.

5) Id., *ib.*, I, Nr. 25.

6) Id., *ib.*, I, Nr. 29.

7) Cf. şi A. Sacerdoţeanu, *Titlul de „Mare Voevod" al Ţării Româneşti*, Bucureşti 1941 (extras din volumul „Omagiu profesorului Ioan Lupaş").

da numai decât banii [1]). Două săptămâni mai târziu Petru Voevod trimite din Suceava, prin panul Varşoviei, numai 3000 ruble şi precizează în scrisoarea sa din 10 Februarie 1388 : „In această scrisoare sunt trei mii de ruble de argint francesc . . . iar scrisoarea Domniei tale este făcută pentru patru mii . . . Rugăm pe Domnia Ta să faci altă scrisoare, ca şi aceasta ce scrieţi, dar nu pe patru, ci pe trei mii, sub pecetea crăiască. Cine ne va aduce zapisul pe trei mii, acestuia îi vom da cartea voastră, care-i scrisă pentru patru mii [2])".

Din cele de mai sus reiese că Domnul Moldovei a reţinut la sine scrisoarea regelui polon, pentru care a dat el scrisoarea sa. Deci la curtea lui era o cancelarie care putea să păstreze astfel de acte. Era o *arhivă domnească*. Ne rămân necunoscute toate actele pe care a putut să le aibă odată această arhivă.

Dovada o avem imediat. Regele polon n'a întârziat multă vreme cu trimiterea chitanţei de 3000 ruble de argint francesc ca nu cumva să fie răspunzător mai târziu, după scrisoarea lui din 27 Ianuarie, şi de miia de ruble notată în plus. Primind acest înscris Petru Voevod a înapoiat actul, care se află acum incisat în arhiva polonă.

Ce s'a făcut însă înscrisul de 3000 ruble ? Dacă, în decursul vremii, s'ar fi înapoiat regelui polon, fie prin achitare, fie prin cedare de bună voie sub urmaşii lui Petru Voevod [3]), el s'ar fi păstrat alături de înscrisul de 4000 ruble. Insă el nu se cunoaşte şi nicio menţiune nu-l arată [4]). Deci el a rămas în arhiva domnească a Moldovei şi a dispărut odată cu aceasta, din pricini care ne sunt necunoscute dar le putem bănui.

Dacă Vladislav ar fi trimis un act bun de trei mii ruble, sau dacă Petru ar fi avut patru mii de ruble să-i dea, actul ar fi rămas în Suceava. Cum el n'a fost niciodată răscumpărat, ca să se păstreze apoi în Polonia, ar fi dispărut odată cu toate celelalte ce va mai fi avut arhiva domnească. Lipsiţi de acest act — în speţă, de aceste acte — n'am fi cunoscut niciodată acest capitol important din istoria Moldovei, iar marea luptă pentru Pocuţia

---

1) M. Costăchescu, *Documentele moldoveneşti înainte de Ştefan cel Mare*, II, Iaşi 1932, p. 605—606.

2) Id., *ib.*, p, 603—605.

3) Ivaşcu, fiul lui Petru Voevod, între promisiunile sale dela 1400 spune că va înapoia şi „scrisorile" (листы̑), M. Costăchescu, *o. c.*, p. 619. Atunci la Brest nu le avea şi nu le-a avut niciodată. Chitanţa nu mai avea să ajungă în Polonia.

4) Actul lui Vladislav din [12 Aprilie] 1411 recunoaşte lui Alexandru cel Bun numai o datorie de o mie ruble, cf. Costăchescu, *o. c.*, II, p. 640. Arată acesta o reducere a datoriei, când spune că „ni le-au împrumutat înaintaşii noştri" sau şi o plată anterioară? Credem mai de grabă în prima ipoteză, care nu implica înapoierea actului însuşi.

nu şi-ar fi găsit nicio explicaţie. Niciun istoric nu ar fi făcut ipoteza că marele rege polon a cedat prin amanet o parte din ţara sa neînsemnatului vasal, Petru, domnul unei ţări care abia se înfiripa. Şi adevărul, ori câte explicaţii de alt ordin s'ar da, acesta este.

Ştiri despre astfel de acte pierdute avem şi în Ţara Românească. In protocolul încheiat la Radom de către ambasadorii lui Mircea cel Bătrân cu regele Vladislav al Poloniei, se spune că instrumentele se vor ratifica mai târziu. Mircea trebuia să dea cu acea ocazie o scrisoare cu „suo majori sigillo sigillatam", dar şi Vladislav trebuia să răspundă cu una asemenea „sub ipsius tytulo et sigillo majori" [1]). Astfel de tratate s'au mai schimbat între cei doi suverani şi cele date la mâna suveranului polon s'au păstrat, dar nu se cunoaşte nici unul din cele date de rege lui Mircea.

Atragem atenţia că deosebit de important ar fi fost răspunsul pe care trebuia să-l dea Vladislav la clausa introdusă de Mircea în preliminariile dela Suceava din 17 Martie 1390 [2]). Reconfirmarea din 6 Iulie 1391, a vechiului tratat, ne duce la concluzia că n'a fost acceptată [3]). Aceasta, dacă actul încheiat în Suceava este autentic, presupune o discuţie între cei doi parteneri, care se termină prin revenirea la situaţia iniţială [4]).

De altfel, e de presupus că fiecare act de închinare a putut avea şi unul de confirmare din partea regilor vecini, dar care, din motivele arătate, nu au ajuns până la noi. Insuşi Vlad uzurpatorul face menţiune de „cărţile" pe care Vladislav şi Hedviga „donaverunt et ... ratificaverunt nobis et perpetuo confirmaverunt" [5]).

E greu de presupus că întâmplarea va mai putea scoate ceva din acestea la lumină.

Motive care să justifice pierderile pot fi multe. Invocarea invaziilor şi luptele nesfârşite pentru succesiune, sunt azi în cunoştinţa curentă. Dar faptul în sine nu este suficient. Acelaşi lucru a fost şi la vecini şi totuşi s'a păstrat esenţialul. Chiar la noi, dacă nu erau mânăstirile şi unii particulari, care şi-au păstrat actele deşi au trecut prin aceleaşi vicisitudini, azi noi n'am avea nimic din tot ce formează mândria noastră arhivistică. Deci alta este cauza : lipsa de interes şi grijă pentru arhive. Aceasta este atât de permanentă încât şi acum vedem cu câtă plăcere se distrug sau se mutilează, fiecare luând din ele, după loc şi interes,

1) Hurmuzaki-Densuşianu, *Doc.*, I, 2, p. 315—316.

2) Id., *ib.*, p. 323—324.

3) N. Iorga, *Istoria Românilor*, III, Bucureşti 1937, p. 277, crede că acceptarea ar fi fost imposibilă.

4) Hurmuzaki-Densuşianu, *Doc.*, I, 2 p. 334—335.

5) Id. *ib.*, p. 374.

tot ce se crede necesar. Că e vorba de o mentalitate generalizată, se poate vedea şi din chiar spiritul diriguitor al culturii noastre. Relatăm şi aici o singură constatare. Radio-ul naţional întocmeşte tot felul de „cicluri universitare". De mulţi ani în urmă este imposibil de văzut figurând măcar o problemă de arhivă. Şi totuşi arhiva, alături de bibliotecă, muzeu şi laborator, este un semn al civilizaţiei şi culturii popoarelor.

A. Sacerdoţeanu

† Ilie Minea

Cu treizeci şi trei de ani în urmă hotarul nedreptăţii milenare era trecut de încă un fugar român din Ardeal. Tânărul Ilie Minea, care se remarcase prin câteva articole de ziar şi unele publicaţii de caracter istoric, venea în Regat să se adauge marei falange a Ardelenilor al căror nume stă temelie neclintită vieţii culturale şi politice a României de azi. Cu mult-puţinul ce aducea cu sine ca formaţie, din ceeace putuse prinde în şcoalele pestane de rigidă cercetare tezistă, Minea, la cei treizeci de ani ai săi, nu găseşte inutil să treacă în rândul studenţilor universităţii bucureştene audiind cursurile de aspră metodă ale lui Dimitre Onciul şi de largi orizonturi şi sinteze excepţionale ale lui Nicolae Iorga. Astfel îşi face el aici a doua a sa formaţie intelectuală, care i-a adâncit puterea de cercetare a amănuntului dar nu i-a mai putut da şi posibilitatea de prezentare ordonată, clară şi atrăgătoare.

Ca om s'a mulţumit cu foarte puţin. Postul de bibliotecar pe care i-l încredinţase Onciul la Arhivele Statului, nu-i aducea mult, dar îi era de ajuns biblioteca pe care o conducea şi pe care a pus-o la contribuţie nemăsurat de mult. Undeva el însuşi îşi arată nemărginita sa recunoştinţă pentru aceasta. O serie întreagă de lucrări, răspândite prin revistele timpului, sunt rodul acestei vremi, care se încununează cu acea excepţională cercetare a politicei orientale a Impăratului Sigismund, modest subnotată de el „note istorice". Acribia informaţiei depăşeşte chiar pe a celui mai pretenţios dintre îndrumătorii săi.

Războiul întregirii naţionale l-a smuls din bibliotecă. Omul acela de carte, mai mult timid decât domol, liniştit în exterior dar frământat lăuntric de marile pătimiri ale neamului său, se înscrie voluntar în oastea română şi luptă pe front. Apoi, fără să vorbească vreodată de această luptă a sa pentru întregire, trece ca profesor secundar la Giurgiu, unde îşi continuă lucrările începute. Acolo nu e uitat, căci repede i se încredinţează catedra ilustrată de A. D. Xenopol la Universitatea ieşeană.

Aici începe Minea marea sa activitate de istoric prin care va rămâne în rândul cercetătorilor serioşi ai trecutului nostru.

Dar marele lui merit stă în faptul că a izbutit să creeze la Iaşi o adevărată şcoală. Trecerea prin învăţământul secundar i-a înlesnit apropierea de studenţi şi înţelegerea lor. Aproape toţi i-au fost colaboratori la publicaţia pe care a scos-o ani de zile mai mult cu puţinii săi bani greu munciţi, decât cu sprijinul celor îndreptăţiţi să o facă. In fiecare pagină a acestor ucenici se simte nu numai gândul maestrului dar şi condeiul lui apăsat, totdeauna dispus la o corectură.

Pentru aceşti elevi ai lui, Minea jertfea totul. Adeseori avea dreptate : promisiunile remarcabile n'au rămas numai atât. Alteori etica nu trebuia înfrântă.

Pe Minea l-am văzut, ca student o singură dată, asistând la un concurs pentru conferinţa de ştiinţele auxiliare ale istoriei la facultatea de litere din Bucureşti. Nu mi-a făcut nicio impresie. Intrebările sale de amănunt şi de limpede definire a subiectului mi s'au părut prea şcolăreşti în raport cu ale celorlalţi membri ai comisiei, mai mult de judecată şi de orizont. Numai mai târziu, când am intrat eu însumi pe drumul acestor cercetări, mi-am dat seama că în acea împrejurare, singure întrebările lui erau în legătură cu subiectul conferinţei.

Mult mai târziu l-am cunoscut personal pe Minea cu ocazia examenului de capacitate. După verificarea „actelor" mă aflam în Piaţa Unirii la Iaşi mergând să iau masa la un restaurant cu grădină în faţă. Salutând pe preşedinte, fost profesor al meu, care lua prânzul tot acolo, Minea s'a oprit şi m'a întrebat dacă eu sunt cel care publicasem o lucrare în *Mélanges de l'Ecole Roumaine en France*. După aceea am vorbit de multe altele, căci era sfătos la vorbă şi-i plăcea să discute. La despărţire mi-a atras atenţia însă că acum e rândul Iaşilor să scoată pe cel dintâi la capacitate. Am răspuns imediat că abia întors dela studii speciale n'am venit pentru clasificare ci pentru examen. E drept însă că n'am ieşit întâiul dar nici nu a putut să mă depărteze de elevul său.

Mulţi ani după aceea am fost în cele mai bune relaţii cu profesorul Minea. Adesea în biroul meu de lucru îşi expunea planurile sale, poate prea pline de avânt. E darul şi mângâierea celor care nu ştiu decât să muncească. Cu câteva zile înainte de sfârşitul său neaşteptat la 20 Febr. 1943, lucra într'o comisie de chemare la o catedră vacantă la Şcoala de Arhivistică. Am discutat îndelung asupra menirii acestei şcoale şi a importanţei pe care o poate prezinta erudiţia în studiile istorice. Nu era problemă în care să nu aibă cunoştinţă de cele mai mici amănunte ale ei.

Astăzi Ilie Minea nu mai este. Cu el dispare nu numai un om care şi-a cinstit locul ci şi cel mai bun cunoscător al amănuntelor istoriei naţionale. Opera sa răspândită pretutindeni va fi o adevărată mină de informaţie dacă va fi adunată în volume îngrijit publicate şi prevăzute de bune indexuri, care pot

înlătura neajunsul stilului său în general puţin accesibil. Elevii săi au obligaţia morală să aducă acest omagiu postum profesorului lor.

A. S.

† Dumitru Z. Furnică

Cu mai bine de treizeci de ani în urmă informaţia noastră istorică asupra comerţului se îmbogăţia cu o carte de documente deosebit de interesante. Ele priveau „mai ales băcănia". Era un nou gen de informare. Documentele minore treceau pe primul plan al tipăriturilor istorice, în locul celor răsunătoare către care se îndreptau toţi istoricii. Imboldul dat de N. Iorga numai cu câţiva ani mai înainte, de a pune în lumină tot ce putea atesta „o fărâmă de viaţă", căpăta acum o exemplificare vie. Dar ceea ce era mai surprinzător atunci în 1908, îl constituia faptul că autorul acestor cărţi, Dumitru Z. Furnică, semna numai „comerciant". Era în adevăr un comerciant de mari resurse atât în domeniul său neguţătoresc, cât şi în acela al istoriei comerţului şi industriei în general şi al filantropiei.

Opera lui D. Z. Furnică s'a adăugat şi după aceea cu alte lucrări în acelaşi domeniu, cu laborioase cercetări şi multe cheltuieli.

Astăzi, când acest om de bine dispare, se cuvine să-i aducem un cuvânt de laudă şi să-l dăm de pildă tuturor celor care au infinit mai multe posibilităţi de cercetare şi mai ales de răspândire a acestor informaţii atât de preţioase. A fi comerciant nu înseamnă numai a aduna bani, ci şi a şti cum s'a ajuns la stadiul actual al raportului între producător, transmiţător şi consumator. D. Z. Furnică a înţeles aceasta şi a contribuit la luminarea lui.

A. S.

† Eugen Lovinescu

Profesorul Eugen Lovinescu dispare neaşteptat de repede şi în plină activitate. Ultimii ani ai vieţii sale poate că au fost mai bogaţi în opere întinse decât toţi anii precedenţi, făcând astfel dovada că anii pensionării nu trebue aşteptaţi ca o eliberare de tot ceeace cere viaţa dela un spirit creator.

Incă dela început remarcabil în critica literară şi sprijinitor al curentelor noui în literatură prin cenaclul din strada Câmpineanu, a atacat el însuşi apoi literatura în forma romanului. Epoca eminesciană îl atrage aici şi pe aceasta doreşte să o prezinte. Intru cât a izbutit să o şi înfăţişeze rămâne de văzut. Este incontestabil însă că în monografiile literare, închinate unor figuri proeminente ca Gh. Asachi, Gr. Alexandrescu şi Titu Ma-

iorescu, Lovinescu a isbutit să arate atât puterea de informaţie, rară la temperamente iuţi şi impresioniste ca al său, cât şi spiritul critic cu adesea tăioase dar drepte caracterizări. Aceleaşi calităţi se vădesc şi în opera sa memorialistică. Aici este el însuşi, fără reţineri, explicabil prin firea sa caustică chiar când, după părerea noastră, el este nedrept. Dar dacă n'ar fi aşa şi nu s'ar simţi în ele vigurositatea celui care le scrie, memoriile ar pierde esenţialul : trecerea prin judecata autorului, singura care le dă viaţă chiar dacă transformă realitatea.

De numele lui Eugen Lovinescu se leagă însă şi altă operă tot aşa de importantă : lupta pentru întoarcerea la clasicism. Chiar pentru un modernist ca el faptul nu constitue o curiozitate. Latinist prin formaţie, elenist prin nevoia înţelegerii operei latineşti, tot timpul a stat în contact permanent cu această cultură greco-latină, pe care a difusat-o dela modesta lui catedră din învăţământul secundar şi prin ediţiile şi traducerile puse la îndemâna tuturor. Cu Tacit pare să fi avut o identitate de temperament, de observaţie şi de stil.

De această activitate se leagă şi amintirile mele directe despre Eugen Lovinescu. Inainte de a-mi fi profesor de latină îl văzusem de mai multe ori pe stradă sau pe sălile Casei Şcoalelor, unde cercetam biblioteca. Era totdeauna încărcat de cărţi, pe care abia le purta sub braţ, fără geantă. Odată, pe strada Luterană, i s'au năruit cărţile strânse în pulpana vestonului. M'am repezit, împreună cu un coleg de liceu, să i le adunăm. Erau traduceri şi cărţi de pedagogie. Le-a pus iar stivă sub braţ, ne-a mulţumit şi a plecat liniştit mai departe. „Ştii cine e !" mă întreabă colegul. „Da ! Lovinescu" răspund eu. Peste doi ani îmi era profesor.

Orele de latină erau o plăcere, cu toată cantitatea mare de texte ce ne dădea să pregătim. Cu fiecare autor sau operă făceam adevărate incursiuni în domeniul literaturii universale care se inspirase de acolo. De altfel prin cea dintâi întrebare pe care ne-a pus-o a vrut să afle cam ce literatură cetisem fiecare. Şi cum eram foarte puţini în clasă controlul era uşor de făcut mai la fiecare pasaj interpretat. In clasa a VIII-a i-am prins această slăbiciune şi am abuzat de ea. Eram prea puţini în clasă, şase inşi, şi multe ore de latină. Când erau două ore consecutive cel puţin una o pierdeam cu literatură mai mult decât modernă : versurile mele pe care trebuia să le confecţionez ad-hoc în clasă spre a fi prins în flagrant-delict. In loc de traducere latină urma atunci interpretarea acestor versuri din care cel puţin unele rezistau criticei lui. De aici şi sfatul de a continua. Alte gânduri ale mele şi poate pregătirea pe care o încercam în alt domeniu încă de atunci, m'au făcut să nu dau urmare acestor sfaturi. Dar ani întregi după aceea, şi nu puţini, ori de câte ori ne întâlneam, despărţirile se făceau cu aceiaşi întrebare : „Dar cu literatura cum stai" ?

Acum această întrebare, care nu pot spune că nu mă bucura, nu mi se mai poate pune. Dar în galeria marilor mei dascăli, severi şi prietenoşi în acelaşi timp, deschizători de largi orizonturi şi îndemnători la muncă necurmată, se aşează şi Eugen Lovinescu pe care numai o fatalitate, explicabilă la noi, nu l-a aşezat la o catedră universitară unde neîndoios ar fi avut posibilitatea să creeze o adevărată şcoală a clasicismului nostru.

A. S.

† Grigore Niculescu

Pe profesorul Grigore Niculescu l-am cunoscut cu mulţi ani în urmă, în tramvaiu. Mă întorsesem dela studii din străinătate şi aruncându-mă într'una din remorcile de pe linia 14 salut un prieten, care se grăbeşte să mă recomande interlocutorului său care stătea pe un scaun lângă uşă. Numele meu e reţinut şi mumai decât urmat de întrebarea : „D-v sunteţi autorul lucrării... ?" şi spune titlul celei dintâi lucrări pe care o trimisesem profesorului Iorga şi pe care n'o văzusem încă tipărită. La mărturisirea mea, destul de sfioasă pe cât era de neaşteptată întrebarea, a urmat un cuvânt de laudă, pe care chiar acum îmi vine greu să-l mărturisesc.

Ne-am despărţit repede la staţia C. A. Rosetti, dar pe urmă ne-am întâlnit adesea cu diferite ocazii. Cuvântul lui era totdeauna măsurat şi clar, arătând omul cumpănit şi solid care dubla pe profesorul conştiincios şi la curent cu disciplina lui. Elevii săi, care au fost apoi şi ai mei, îmi vorbeau cu admiraţie de acela care ştiuse să le imprime pasiunea cunoaşterii şi înţelegerii trecutului.

Când mai târziu am hotărît să alcătuiesc o bibliotecă de specialitate la Şcoala de Arhivistică, unul din aceşti elevi comuni a spus gândul meu vechiului său profesor. Fără întârziere a alcătuit o listă bogată de cărţile din biblioteca sa care mă puteau interesa şi cu o scrisoare scurtă, mi le-a oferit. Mulţumită generosului dar al profesorului Gr. Niculescu am putut astfel să întemeiez această bibliotecă, astăzi destul de bogată în ceeace priveşte informaţia documentară şi ştiinţele ajutătoare ale istoriei.

In timpul din urmă îl întâlneam tot mai rar şi tot mai slăbit. O boală necruţătoare consuma încet dar sigur această severă energie plină de infinită bunătate şi înţelegere. Nu ştiu dacă Gr. Niculescu a scris ceva, căci făcea parte din acea generaţie a dascălilor înăscuţi care se consumă numai pentru elevii lor şi cu care se mândreşte învăţământul nostru secundar. Marea lor mândrie stă în zecile de generaţii care s'au înflăcărat luminându-se de cuvintele marilor lor maeştri în *ars docendi*.

A. S.

NOTE BIBLIOGRAFICE
DĂRI DE SEAMĂ

Giovannino Angarano, *Tecnica archivistica* (con illustrazione pratica). Manuale ad uso dell' Archivista della Pubblica Amministrazione, Roma, Prof. P. Maglione, editore. Successore di Loescher et C. 1942, 189 p. (24×16,5).

Un manual practic pentru serviciul de arhivă şi registratură publică. E de remarcat interesul, legislativ şi practic, pe care îl depun alţii cu privire la îngrijirea arhivelor. Astfel de îndrumări ar fi foarte bune să le avem şi noi spre a nu mai transforma prea repede toate arhivele noastre în „maculatură" bună pentru fabricile de hârtie, interesate peste orice limită.

Alexandru Bistriţeanu, *Doi scriitori bănăţeni: Victor Vlad Delamarina şi Ioan Popovici-Bănăţeanul*, comentaţi de —. Craiova Scrisul românesc, [1943] LIX + 208 p. (20×14,5).

O frumoasă şi plină de duioşie prezentare a vieţii celor doi poeţi bănăţeni stinşi în prima tinereţe. D. Bistriţeanu, care ne-a mai dat odată o ediţie a poeziilor în graiu bănăţean ale lui Delamarina, este el însuşi un Bănăţean distins şi delicat. Deaceea ediţia de faţă poartă pecetea celei mai calde înţelegeri a nefericiţilor poeţi. Sunt şi pagini de istorie din zbucuimata viaţă a Românilor încă neliberi, ca despre teatrul lui Petculescu (p. IX), eliminarea elevilor cu simţiminte româneşti (p. XXVII—XXXIII) şi toată activitatea cercurilor româneşti. Aflăm că Sofia Vlad ,ea însăşi poetă, muzicantă şi critic, trăieşte (p. IV). Stilul ales foloseşte şi un lexic de reţinut: îndestinaţi, îşi rostuise (p. III), cumsecădenie (p. XXIII), aurioral (p. XXIV), conveniri pentru adunări (p. XXV), ca şi *desbină* al lui Popovici însuşi pentru desparte (p. XLI).

Aurel Boia, *Exercitarea funcţiunii de expert grafic — Constatări şi propuneri —*, Bucureşti 1943, 24 p.

Propuneri sănătoase pentru organizarea corpului experţilor grafici atât de necesari instanţelor judiciare. Nu avem decât să ne bucurăm dacă lucrări atât de serioase vor putea fi încredinţate de justiţie oamenilor de răspundere. E de dorit ca anteproiectul propus, să devină lege. Corpul poate fi asfel înălţat.

Aurel Boia, *Scrisul orbilor. Contribuţiuni de expertiză grafică,* Bucureşti. 1943, 71 p.

Se urmăreşte scrisul acelor nenorociţi care încearcă să-şi fixeze gândul pe hârtie. In scrierea *cursivă* a celor care au văzut şi scris cândva se observă

greutăţi mari. Deosebit de interesante cazurile orbilor cari n'au apucat să înveţe scrisul şi totuşi, cu scrisul în *căsuţe*, au făcut liceul : doi sunt în anul III de Facultate (p. 41 şi 59). Din studiul probelor se trag şi concluzii de expertiză grafică sigure, foarte folositoare expertului. Autorul dă dovadă de o bună pregătire şi inspiră încredere.

Olimpiu Boltoş, *Die ungarische Presse in Rumänien*, Bukarest 1943, p. 635—645 (Sonderabdruck aus „Siebenbürgen").

Scurtă dar sugestivă prezentare a regimului presei magihare în România între 1919—1940. E vorba de un regim excepţional de favorabil şi bogat. Autorul scoate concluziile sale din chiar mărturiile Ungurilor. In afară de ce s'a tipărit în ţară e uimitor de mare numărul publicaţiilor ungureşti care vin din Ungaria însăşi. A fost, fără îngoială, un regim prea blând. Aceea ce se pretece acum cu presa românească din afara hotarelor noastre ne va fi de bună seamă un cicerone bun de urmat în viitorul apropiat.

N.-A. Gheorghiu, *Richard Simon şi „Intâmpinarea" lui Meletie Syrigos*. Bucureşti, Tipografia Cărţilor Bisericeşti 1942, 20 p. (Extras din revista *Biserica Ortodoxă Română*, anul LX (1942) nr. 9—10, Sept.—Oct.).

O strânsă şi bine informată prezentare a locului pe care l-a avut lucrarea lui Meletia Syrigos în operele lui Richard Simon, frumoasa figură a istoriografiei bisericeşti apusene. Odată cu aceasta şi discuţia aferentă asupra polemicei în jurul *Mărturisirii* lui Chiril Lucaris.

Prof. Dr. Aurel H. Golimas, *Incercări de românizare în viaţa economică a Moldovei din epoca fanariotă*, Iaşi 1943, 8 p. (Extras din revista „Cetatea Moldovei", anul IV, vol. X, Nr. 7).

E vorba de măsurile luate de Constantin Mavrocordat şi Constantin Cehan Racoviţă împotriva negustorilor turci zişi *Laji*, aşa cum rees din cronica atribuită lui Enache Kogălniceanu. Lajii sunt Lazii, ramură sud-caucaziană, georgiană, trecuţi la mahomedanism, care se mai întâlnesc în trecutul nostru. Poate un istoric cunoscător al vieţii omeneşti să creadă în fapte omeneşti cu „pecetea eternităţii ?".

N. Grigoraş, *Despre profesorul Ilie Minea — Amintiri*, Iaşi 1943, 8 p. (Extras din Buletinul Institutului de Istoria Românilor „A. D. Xenopol", Nr. 4).

Bune înfăţişări ale legăturilor dintre omul de muncă Ilie Minea şi elevii săi, scrise de unul dintre cei mai tineri dintre ei. In adevăr, profesorul Minea era un model de hărnicie, prin care a învins onorabil greutatea moştenirii lăsată la catedră de A. D. Xenopol. E interesant de reţinut sentimentul religios pe care îl avea răposatul Minea (p. 6), nebănuit altfel prin felul de a fi al lui.

Louis Halphen, *Initiation aux études d'histoire du moyen-âge*, Paris 1940. 141 p. (18,5 × 12). (Guide de l'étudiant).

Cunoscutul profesor sorbonian nu găseşte că se scoboară de pe scaunul său didactic înalt dacă dă această lucrare de informaţie elementară pentru studenţii săi şi ai altora. Căci este o carte de informaţie bilbiografică alcătuită critic. Plecând dela marile sinteze istorice, trece la atlase şi lucrări de consultare, colecţii

de documente, studii paleografice, repertorii bibliografice, inventare şi cataloage de arhive şi sfârşeşte cu sfaturi de ordin practic pentru prezentarea rezultatului obţinut. Ceeace l-a determinat la aceasta e faptul că, mai ales acum, se cere istoriei să se depărteze de scopul pentru care este ea chemată. ,,Chiar o cercetare aşa depărtată în aparenţă de preocupările noastre actuale ca aceea pentru evul mediu, s'a văzut adesea întoarsă dela obiectul său propriu în beneficiul unei cauze sau alteia, unei doctrine sau alteia'' observă el (p. 56—). Dacă am avea şi noi astfel de lucrări sunt sigur că mulţi din tinerii noştri îndrăzneţi s'ar informa mai bine înainte de a pune mâna pe condei spre a servi ,,una sau alta din cauze'', nu însă istoria şi deci nici neamul, nici patria.

Prof. I. Lupaş, *Zur Geschichte der Rumänen*. Aufsätze und Vorträge, Sibiu Krafft u. Drotleff, 1943, VIII + 608 p. + 1 hartă (24×16,5).

Intr'o prezentare tehnică excelentă d-l Lupaş, în dorinţa de a face cunoscut în cercuri cât mai largi trecutul nostru şi mai ales al Transilvaniei, adună la un loc o serie de studii şi mai multe conferinţe ştiinţifice ţinute mai ales în străinătate. Dacă sugestia aceasta nu venea dela un profesor al Universităţii din Tübingen (cf. p. V), ar fi fost o mare pagubă pentru ştiinţa românească. Incontestabil că d-l Lupaş este astăzi nestorul istoriografiei româneşti şi cel mai fecund şi documentat istoric naţional, deaceea cunoaşterea trecutului nostru în afara hotarelor îi revine în cea mai mare şi mai bine calificată măsură, atât pentru problemele atacate cât şi pentru vioiciunea şi documentarea cu care sunt scrise.

Volumul se deschide cu o privire istorică asupra bazelor unităţii poporului român. In spaţiul nostru toate ţările româneşti, observă cu dreptate d-sa, ,,unite numai cu Transilvania formează o unitate geografică şi politică'' căci dela natură Transilvania nu poate fi o provincie de graniţă (p. 2). Pământul românesc, elementele etnice de bază, credinţa, limba, obiceiul pământului şi dreptul vechi românesc, sunt tot atâtea elemente care duc la evidenţa unităţii noastre (p. 1—32). *Drumul istoric al Românilor către independenţă şi unitatea politică*, este urmărit deasemeni în amănunt (p. 33—58). Incă la 1450 Bogdan II scria lui Iancu de Hunedoara că Moldova şi Ardealul trebue să fie una (p. 41). Alte studii ca *Originea şi desvoltarea minorităţilor confesionale în România* (p. 208—225), *Influenţa reformei asupra bisericii româneşti în sec. XVI* p(. 226—243) şi *Congresul dela Berlin şi urmările sale în istoria Românilor* (p. 530—552), se încadrează în istoria generală. Sunt însă aici unele lucruri care nu s'au putut spune şi altfel, cum credem că era mai bine. Frumos şi portretul regelui Ferdinand, a cărui operă trebue să o vedem complet restabilită, fără o iotă lipsă.

Toate celelalte studii privesc Transilvania, pe care, nu mă sfiesc să o afirm, o consideră tot neamul însuşi sâmburele şi temeiul poporului nostru. Unul câte unul voevozii români ai Transilvaniei, dela Ladislau de Borşa (1291—1315), la Stibor, Ioan de Hunedoara, Bartolomeu Dragfi, Birtoc al cronicelor noastre şi alţii, au zugrăvite portretele şi faptele specifice. Deasemeni marile momente, fericite şi tragice ale Transilvaniei, ca stăpânirea lui Mihai Viteazul, legăturile lui Matei Basarab şi Constantin Brâncoveanu cu Transilvania, cum şi mişcările ţărăneşti, care sunt în cea mai mare proporţie româneşti, îşi găsesc o aprinsă prezentare. Nu se uită nici unele momente dramatice ale existenţei noastre, ca acelea cu privire la Sava Brancovici şi Dimitrie Cantemir. In ansamblul lor

aceste studii sunt capitole dintr'o nouă istorie a Românilor de proporţii mai întinse, pe care dorim să o realizeze d stinsul autor.

Preot C. Matasă, *Câmpul lui Dragoş. Toponimie veche şi actuală din judeţul Neamţ*, Bucureşti, Casa Şcoalelor, 1943, 68 p. cu 4 hărţi af. din text.

Nu se poate lăuda în deajuns strădania Părintelui Matasă strângând la un loc toate vechile nume ale unui colţ de ţară moldovenească. E întâia lucrare de acest fel la noi şi corespunde cu bogatele lucrări similare germane privitoare la *Flurnamen*. Geografia istorică poate folosi precizărilor dar cunoaşterea acestor *nume de hotar* ajută neasemănat mai mult limpezirii trecutului integral şi de limbă în rândul întâiu. Când vom avea astfel de lucrări pentru toate satele — chiar dacă înregistrarea numelor nu va fi absolut exactă — vom putea spune că întâia şi cea mai preţioasă lucrare este făcută. I-a scăpat autorului seria de *Acte privitoare la Câmpul-lui-Dragoş*, publicate de N. Iorga în *Revista Istorică*, II (1916), p. 141—151. Ar fi fost de dorit un indice general.

Al. Papiu-Ilarian, *Istoria Românilor din Dacia Superiodră. Schiţa tomului III.* Publicată cu o introducere şi note de Dr. Ştefan Pascu, Sibiu 1943 (Biblioteca Institutului de istorie naţională, IX). XIX+172 p. (23,5×15,5).

Se face un adevărat serviciu istoriei noastre mai nouă publicându-se această „schiţă". Sunt lucruri văzute şi simţite de Ilarion, pe care să nu le uităm (cf. p. 145) cum şi simţimintele foştilor asupritori (p. 71), aceleaşi şi azi. Ediţia este excelentă iar introducerea arată maturitate în metoda de lucru. Din acest punct de vedere era mai bine să nu se fi inversat nici cele două pasaje mai lungi (cf. p. XVI). „Dermonizat" (p. XV) este o greşală de tipar. O reeditare a operei întregi cred că ar fi binevenită, fără să se mai aştepte bunăvoinţa publicului român (p. XVII).

Stefano Pascu, *La Scuola di Archivistica, paleografia, diplomatica romena.* Estratto da „Archivi". Archivi d'Italia e Rassegna internazionale degli Archivi. Serie II, anno IX, fasc. 3—4. Roma 1942, 5 p.

Colegul nostru dela Sibiu, d-l Pascu, fiind pentru studii la Roma, dă pentru informaţia străinilor o călduroasă prezentare a întâiului volum din Hrisovul şi un scurt istoric al şcoalei noastrei. Are dreptate să se îndoiască de baza feroasă a celor dintâiu cerneluri (p. 4). Noi îi mulţumim pentru vădita simpatie pe care o arată străduinţelor noastre.

Gabriele Pepe, *Introduzione allo studio del medio evo latino*, (Milano 1942) Istituto per gli studi di politica internazionale, 240 p., 21×13,5 cm. (Biblioteca storica diretta da Adolfo Amedeo. „Introduzioni e manuali", Nr. 1).

Introducerea aceasta priveşte mai mult critica filologică diplomatistică şi literară a documentelor medievale, dar la fiecare capitol face apel la toate ştiinţele auxiliare ale istoriei, cu bune prezentări. Partea cea mai interesantă însă o formează bibliografia critică pe care o dă cu privire la marile colecţii şi introduceri (p. 138—142), la disciplinele auxiliare (p. 142—155), colecţiile de izvoare (p. 155—187), cu unele lipsuri de ediţii mai noui, lucrări de istorie universală şi generală (p. 187—193) unde lipseşte a lui Cavaignac şi Iorga, *Essais de synthèse de l'histoire de l'humanité*, apoi asupra Orientului şi Islamului (p. 193—195)

prea sumar, a religiei şi Bisericei (p. 195—204), literaturii, filosofiei şi artei (p 204—206) spre a sfârşi cu *Antiquitates italicae* ale lui Muratori (p. 206—125) foarte interesant capitol. Conclusiunile adunate în „cum se scrie o pagină de istorie" (p. 219—229) merită însă toată atenţia.

Cartea, cu toate lipsurile sale, merită să fie în mâna oricărui student ai cursurilor de istorie.

Ion Petrovici, *Fulguraţii filosofice şi literare*. [Bucureşti 1942]. (Biblioteca pentru toţi, Nr. 1543—46).

Se adună la un loc mai multe studii filosofice şi literare. Sunt pagini şi pentru istoric. Gândirea filosofilor despre vremea istorică ne interesează; dar mai mult însăşi părerea autorului (p. 85) despre scurtimea vieţii noastre istorice şi faza ei încă departe de maturitate. O dovedesc *miturile*, exploziile periodice de cruzime, alternanţa epocilor de avânt şi de depresiune, de reverii nobile şi de egoism brutal, etc. Psihologia vârstelor (p. 90) unde sunt observaţii de care să ţină seama şi intrpretarea istorică. De notat „primejdiia inculturii" şi „desintoxicarea morală a tineretului" (p. 97—98). *Puterea şi limitele tradiţiei*, unde şi cazul dela Curtea de Argeş (p. 133) şi alte incursiuni sugestive în domeniul istoric. In *N. Iorga orator*, această caracterizare făcută în 1931: „personalitarea d-lui N. Iorga este aşa de considerabilă, încât nu mai încape în cadrul unei epoci determinate; d-sa a intrat de pe acum în nemurire şi planează pe deasupra timpurilor; nu mai aparţine astfel unei epoci speciale" (p. 234); iar cursurile: „lecţiunile d-lui N. Iorga sunt tot ce poate fi mai departe de nişte asasinate. Imi amintesc dimpotrivă, că lecţiunile d-sale aveau darul să te învie, după ce te asasinaseră alţii" (p. 235—236). Insemnăm deasemeni şi amintirlie despre scriitori întâlniţi în viaţă, Th. Şerbănescu, Maiorescu, Caragiale, Iosif şi Chendi, cu însemnarea despre „unchiul Anghel" încadrat în literatură de Panait Istrati, „sărman copil nelegitim şi fără căpătâiu" (p. 283). Dealtfel, în tot capitolul, intervin şi alte nume, ca Ibrăileanu, Gala Galaction, Haralamb Lecca, O. Goga, C. Stere, unde sunt pagini de care istoricul trebue să ţie seama, cum e pasajul privitor la comemorarea din 1912 (p. 335—336). Uneori se insistă şi asupra darurilor negative ale lui N. Iorga (p. 251—252, 352).

Olga Pinto, *Manuale del bibliotecario delle piccole e medie biblioteche*, Roma, Angelo Signorelli, 1936. 74 [—76] p. (16,5×12,5).

Nu se poate o mai sumară şi clară îndrumare pentru bibliotecarii bibliorecilor dela 15 la 20 mii volume. Local, mobilier, creştere şi achiziţii, inventariere, cataloage, aşezare în rafturi, legătura, serviciul public, controlul şi statistica, sunt extrem de practic arătate.

Preotul Niculae M. Popescu, *Preoţi de mir adormiţi în Domnul*, Bucureşti 1042, (Tipografia Cărţilor Bisericeşti), 224 p. (21,5×14).

Nu se poate recomanda în deajuns ideea strângerii într'un mănunchi al atâtor studii pierdute în periodice de puţină circulaţie. Scrisul părintelui Popescu destul de rar înfăţişat cetitorilor, se vede astfel în toată *ideea* sa călăuzitoare: grija de *oamenii* bisericii noastre. După un cuvânt înainte, scris în genul vechilor prefeţe ale cărţilor bisericeşti şi căutând a arăta nevoia înmulţirii preoţilor de sat („sat fără popă". nu se poate închipui, p. 3), urmează şirul *preoţilor de mir*

cu daco-romanul Montanus dela Singidunum, despre care ştim aşa de puţine lucruri (p. 6—10), Ioan Preotul Aromânilor, unde se dau şi probe pentru vechimea creştinismul nostru (p. 11—15), protopcpul Petru din Haţeg, cel cu dreaptă judecată (p. 16—25), Isidor Moldoveanul, care dă autorului putinţa să facă un larg excurs asupra stării bisericeşti de pela 1400 (p. 26—38), Iuga din Baia dela 1431; o interpretare a termenului *caloierus*, pater illius qui dominabatur Maurocastro, la 1435—1436 şi a aceluia de *popa* (p. 42—43), tipograful Diacon Coresi (p. 44—50), războinicul popa Stoica din Fărcaş (p. 51—56) de pe vremea lui Mihai Viteazul, văduvul Stanciul din Negraşi (frumoasă însăilare în jurul a două însemnări, p. 57—61), alt tiparitor de cărţi, diaconul Mihail din Târgovişte; şi aici lămuriri despre *ierodiacon* (p. 67), un preot maramureşean din Strâmtura Borşii, Stoica Iacovici, tipograf, Popa Tunsu (protopopul Ioan Piuariu din Sadu, p. 80—86), cu reeditarea scrisorilor privitoare. Andrei din Uideşti (p. 87—91), Manole din Târgovişte, bătut „purcăreşte" de protopop la 1798, şi alţii mai noi, ca muzicantul Ioniţă Năpârcă (p. 100—105) Popa Dumitru, bunicul autorului (p. 112—117), Vasile Damian pictorul (p. 163—168), Popa Niculae din Cămineasca, un artist în ale cântării (p. 172—175) şi alţii, preoţi eroi şi preoţi ţărani cu şcoală înaltă sau grămătci, dar toţi cu conştiinţa menirii lor şi cu respect pentru harul primit. Cartea se mântue cu un îndemn: cum să se pregătească preotul pentru sfânta liturghie (p. 205—208). La fiecare nume în parte se aduc mărturiile istorice. Unde acestea au fost prea puţin grăitoare părintele Popescu a ştiut să le împlinească lipsa cu talentul său ori cu darul istoriei evocatoare. Le-am cetit cu vădită plăcere dar şi cu mare părere de rău: părintele Popescu îşi desleagă aşa de rar sacul plin cu lucruri scumpe!

Pr. P. Popescu-Cilieni, *Patriarhul Avramie al Ierusalimului şi legăturile lui cu Ţările române, 1775—1787*, Craiova, Ramuri, 1942. 55 [—57] p. (Extras din *Arhivele Olteniei*, XXI, (1942).

Lucrare de amănunt asupra legăturilor patriarhiei de Ierusalim cu noi din timpul lui Avramie şi mai vechi (p. 5—8). Avramie a fost la Bucureşti, Craiova şi Iaşi (p. 9). Legăturile acestea sunt explicabile mai ales prin latura lor materială. Se interesează şi de buna păstrare a ctitoriilor închitate. Se aduc şi 15 documente în sprijin (p. 42—55). Date interesante şi pentru cunoaşterea raportului juridic între donatori şi beneficiari.

N. P[opescu-]Vaidomir, *Contribuţiuni la istoria Românilor sud-dunăreni. Originea tracă a Macedonenilor preromani.* Cu o prefaţă a d-lui Dr. Naum Nance... Mediaş, Tipografia Carol Feder, 1943. 167 p. + 3 hărţi (21×15 cm.).

Pleacă dela tema că Macedonenii din antichitate sunt Traci. Până acum acest lucru nu e dovedit, după câte ştim noi. Ştiinţa istorică a făcut însă un pas înainte: azi Macedonenii nu mai sunt socotiţi Greci. Se prezintă apoi numirile trace din Macedonia (p 21—52—), Tesalia şi din insulele egeene (p. 55). Informaţia este grecească. Se stăruie asupra absenţei limbii greceşti la Macedonenii vechi (p. 61—66). Alte argumente pentru deosebirea Macedonenilor de Greci se acumulează, ca limbă, obiceiuri ,religie etc. Problema toponomiei (p. 91—105) şi a onomasticei (p. 121—122), e mai complexă şi nu poate fi rezumată la câteva asonanţe. Bogată ilustraţie. Lucrarea de faţă, sumar informată, nu rezolvă probema ci o pune în actualitate cu mijloace modeste.

G. Popescu-Vâlcea, *Rapports entre la miniature et l'imprimerie roumaine. Y a-t-il une influence de l'une sur l'autre?* Bucureşti 1940. 19 p.+2 pl.

Comparând manuscrisele cu vechiul nostru tipar conclude că primele tipărituri, care n'au influenţă veneto-muntenegreană, se resimt de ilustraţia manuscriselor; din potrivă, după 1550, când domina influenţa tiparului veneţian, manuscrisele sunt aservite acestor modele. Problema rămâne deschisă, mai ales după studiul d-lui P. P. Panaitescu privitor la Macarie.

G. Popescu-Vâlcea, *Le problème de l'entrelacs et l'ornementation des vieux manuscrits roumains*, Bucureşti 1941. 13 p. + 4 pl.

Cercetând miniaturile manuscriselor româneşti D-l Popescu-Vâlcea se opreşte asupra ornamentului împletit, căruia îi atribue o origine balcanică inspirată de sculptură. Faptul că se întâlneşte chiar în cele mai vechi manuscrise merită o cercetare mai atentă şi o explicaţie istorică plausibilă. Fiind un motiv general (cf. p. 6) înclinăm să credem că poate fi şi o creaţie locală.

Ion Horia Rădulescu, *Teatrul francez în Muntenia în prima jumătate a secolului al XIX-lea*, Sibiu, Tipografia „Cartea Românească din Cluj", 1943. V + 150 [—151] p. + erata.

O nouă şi serioasă contribuţie la istoria teatrului românesc până în 1852. Limitarea la Muntenia nu opreşte pe autor să facă legătura cu Moldova, în limita posibilităţilor impuse de subiect. Reluarea discuţiei asupra teatrului grecesc la Bucureşti, al cărui început mai vechiu de cât 1817 îl dovedeşte, serveşte a arăta repertoriul acestuia preponderent francez. Istoricul trupelor franceze începe cu „pehlivanii şi comedienii" îngăduiţi de Hangerli la 1798. După aceştia abia la 1832 apar fraţii Foureaux la Iaşi (p. 28). Este şi o strânsă legătură cu teatrul din Odesa şi Chişinău (p. 37). Apropiere cu alte începuturi de teatru la Alger şi Egipt (p. 39—41). Alte trupe vin la Iaşi, ca Hette, Filhol şi alţii, care trec şi la Bucureşti. După 1841 spectacolele franceze la Bucureşti se răresc luându-le locul cele germane şi mai ales opera italiană (p. 70).

Repertoriul teatrului francez e urmărit apoi, cu *Fra-Diavolo* de Cuvelier şi Franconi-cadet (p. 80—81) în frunte. La toate, şi sunt numeroase, se face şi identificarea, cum şi judecarea lor sub raportul valorii intrinseci, de obiceiu redusă, şi documentare, interesante pentru începuturile noastre teatrale. *Angelo* de V. Hugo, se joacă în 1837—8, la doi ani după prezentarea la Paris (p. 122—124). Domină vodevilul.

Lucrarea se bazează pe o bogată informaţie, mai ales de arhivă. La urmă bibliografie.

Era bine dacă, paralel cu teatrul francez, se înţelege aici: de limbă franceză, se dădeau note şi despre cel român. Interesul pentru acesta era. Dovada între altele, traducerile lui Alecu Beldiman anterioare anului 1820.

Marcel Romanescu, *Tetraevanghelul dela Craiova din 1580 şi alte cărţi bisericeşti*, Craiova, 16 p. (Extras din „Arhivele Olteniei" XXI, 1942).

Prezentarea unei interesante lucrări de caligraf şi miniaturist a protopopului Craiovei Ioan Sârbul din Kratovo şi a însemnărilor ce poartă dela Pârvul logofăt, care îl dă m-rii Crivelnic de pe Coşuştea şi apoi un Comnen la m-rea sârbească Racoviţa de unde trece la Velika Remeta. Se semnalează deasemeni

un alt manuscris, caligrafiat la Moldoviţa în 1616, cu drumul urmat până la m-rea Şişatovaţ.Câteva note privesc legătura între tiparul românesc şi cel sârbesc.

Marcel Romanescu, *Argintăria la Bănăţeni şi Românii balcanici în veacurile XVI—XVIII*, Bucureşti 1943. Extras din „Revista Istorică Română" XI—XII (1941—1942), p. 95—133 şi bogată ilustraţie.

D-l Romanescu a avut norocul şi răbdarea să găsească un număr impresionant de lucrări de artă datorită în special unor meşteri români şi aromâni. Largă stăruire asupra şcoalei de argintari din Chiprovaţ şi Moscopole, Se dau şi inscripţiile doveditoare şi se stăruie asupra originii meşterilor şi influenţele ragusane puse în legătură cu comerţul ca urmare a privilegiului asanid din 1230 (p. 118). Bune discuţii şi asupra cuvintelor tehnice cum şi informaţia istorică. Pentru istoricii artei excelente reproduceri de pe obiectele studiate.

Vasile Romanescu, *Mitropolitul Athanasie Mironescu*. Cu o prefaţă de Inalt Prea Sfinţitul † Irineu, mitropolitul Moldovei şi Sucevei Bucureşti [1942] („Cartea Românească"). 201 p. (19×12,5 cm.).

D-l Romanescu, înzestrat cu voinţă şi iubire de muncă, face să îmbogăţească literatura noastră cu studii variate şi încercări literare meritorii. De data aceasta, ceeace nu fac oamenii bisericii, d-l Romanescu prezintă figura unuia din ierarhii noştri cei mai înzestraţi, care totuşi n'a fost lăsat să-şi arate toate darurile, şi o face cu simţire dar şi cu amărăciune reţinută faţă de răutatea omenească. La urmă adună o parte din opera marelui arhiereu şi bine face: să vadă cât mai mulţi cugetul fostului mitropolit primat. Se adaugă o foarte bogată colecţie de portrete arhiereşti.

Cartea e mult mai bună decât prefaţa, o compoziţie şcolară. Un înalt ierarh putea găsi alte cuvinte pentru cei din tagma sa decât „veninosul episcop Safirin, „ticluită", „mârşava luptă a Vlădicăi Gherasim", „totală lipsă de caracter a unui „dascăl de Teologie creatură ilegală" (p. V). După mine acestea n'au ce căuta nici în scrisul nostru, aceştia fără har. Finalul prefeţei mă înspăimântă E vorba de o „audienţă" a mitropolitului Athanasie la N. Iorga când „probabil că vijeliosul Premier i-a vorbit pe un ton ridicat, ceeace a făcut ca preasimţitorul ierarh să se simtă rău la ieşirea din sala de audienţă şi să-şi dea îndată duhul într'un sanator" (p. IX). Câte vorbe atâtea inexactităţi. N'a fost o audienţă ci o vizită acasă la profesor ,în ziua de 6 Oct. 1931. Ce au discutat împreună o putea vedea I. P. S. Irineu, în *Memoriile* prof. Iorga, vol. XI, p. 195—196: „Conversaţia frumosului bătrân, alb ca zăpada — nu l-am văzut de treizeci de ani! —, dar mândru şi blând tot odată, foarte vioiu în mişcări, atinge toate domeniile Bisericii"... D-na Cantacuzino a fost faţă; poate confirma. Nu e frumos a aduce învinuiri nedovedite chiar când sunt puse sub după un „probabil" şiret. Inclin să cred că tot atât de serioasă e şi informaţia despre cum s'a petrecut demisia mitropolirului Atanasie (p. VII—VIII). In cazul acesta slabă figură de prinţ al Bisericii!

† Tit Simedrea, *Catastivul de hirotonii al Episcopiei Rădăuţului pe anii 1757—1782*. Cernăuţi 1943. 28 p. (Extras din Calendarul creştin al Mitropoliei Bucovinei pe anul 1944).

Publicând cel mai vechi catastih de hirotonii cunoscut la noi, I. P. S. S. mitropolitul Bucovinei aduce un real folos cercetărilor istorico-bisericeşti. Dupa descrierea ms., o copı cu unele greşeli, se dă lista însăşi alcătuită pe ţinuturi : Cernăuţi, Suceava, Hotin şi Dorohoiu, cum şi dela alte eparhii sau dela alţi arhierei (între ei şi al Proilaviei, p. 28). Foarte interesant pentru oncmastic şi toponimie, pe lângă arătarea originii preoţilor şi întinderea episcopiei. In ţin. Sucevei era la 1782 şi un „ocol de mijloc" (p. 21).

Dan Simonescu, *Reabilitarea literaturii româneşti vechi*, Bucureşti 1942 17 p. (Extras din „Arhiva Românească", VIII, 1942).

Faţă de unele încercări de diminuare a rostului cultural şi literar pe care îl are literatura românească veche, văzută numai prin prisma esteticei, care în adevăr este „relativă şi subiectivă" (p. 8 şi 17), d-l Simonescu fixează foarte bine ce însemnă această literatură şi pe ce căi poate fi ea bine cunoscută. După ce arată cine sunt deschizătorii de drumuri în această privinţă, d-sa fixează domeniul de cercetat : literatura populară scrisă, literatura religioasă şi literatura istorică (p. 6). Imnologia bizantină este în adevăr superioară (cf. Romanos Melodul p. 11). Originalitatea literaturii istorice se vădeşte chiar când se imită unele modele străine (p. 12). Bune îndemnuri pentru cercetarea izvoarelor, acolo unde se află : arhiva şi biblioteca (p 14—16).-Cred că e bine prinsă nuanţa cuvântului *zăbavă* (p. 12—13).

Barbu Theodorescu, *Nicolae Iorga*, Bucureşti [1943] 62 p. (17,5×11,5 cm.). (Vremea : Cartea cu vieţi ilustre).

In câteva pagini scrise cu nerv d-l Theodorescu prezintă marea figură a neamului nostru : N. Iorga. După arătarea mediului în care a apărut scrisul lui N. Iorga se arată strămoşii apropiaţi, între cari şi Manolachi Drăghici ultimul cronicar moldovean. Urmează copilăria, modestă şi sărăcăcioasă în „căsuţa mică mică şi veche veche" din Botoşani, începuturile literare (prima conferinţă e socialistă p. 19) în care caută „sinceritatea, (p. 21) studiile în străinătate, la catedra universtară, în cadrul sεmănătorismuui, concepţia lui politică, lupta pentru unitatea naţională şi marile momente din 1907 (p. 50—51) şi 1919 (p. 53) şi sfârşeşte cu reputaţia lui de savant mondial.

E cea dintâi încercare de a prezenta pe Iorga în întregime, după moarte. Are dreptate autorul când cere pentru aceasta şi oarecare perspectivă în timp : „Viaţa acestui titan al muncii, al cugetării, al iubirii de neam şi al umanităţii, rămâne ca viitorimea să o cumpănească, să o judece şi să o preamărească" (p. 62).

Varlaam, Mitropolitul Moldovei, *Cazania, 1643*, Bucureşti, Fundaţia regală pentru literatură şi artă, 1943. 2 f. + 506 p. (21×15).

Editorul anonim a depus o muncă vrednică de lăudat pentru transcrierea acestui monument al limbii noastre. Regretăm însă lipsa introducerii, care ne-ar fi explicat metoda de lucru, şi a indicelui sau măcar a glosarului. Filologul, căci un filolog a pregătit lucrarea (d-l J. Byck?), împodobeşte acest frumos monument cu tot felul de semne diacritice, iar pe deasupra păstrează o sumedenie de litere cirilice. E prea mult şi inutil. Dacă specialiştii nu s'au pus de acord asupra foneticei româneşti din acea vreme, editorul putea să limpezească terenul măcar cu această ocazie, dând o transcriere care să poată fi primită *de orice cetitor*. Am

arătat cu alt prilej (*Ceva despre transcrierea documentelor româneşti*, Bucureşti 1930), ce valoare relativă au grafiile slavone. Cum vorbea Varlaam? Iată: õameni aceѧ. . dup' acѧ... penctr'ačĕ... dzũa ačѧѧ (p. 103)... pentr'ačѧ .. ačĕѧ toţi... pentr'ačĕ (p. 111)... Decât o astfel de chinuitoare transcriere pe sute de pagini, mai bine o ediţie cirilică chiar anastatică. Ar avea mai mulţi cetitori.

A. S.

PARTEA ADMINISTRATIVĂ

Intocmită de **Directorul școalei**

STATISTICA

ANUL AL XIX-lea (1942—1943)

1. Administrația și serviciul.

Director: Aurelian Sacerdoțeanu.

Bibliotecar șef: Eleonora Isopescu, până la 31 Nov. 1942. Claudia Mihăilescu, dela 1 Mart 1943 (*bibliotecar* cu 1 gradație).

Secretar (subșef de birou): Gheorghe Vlăsceanu (dela 26 Aug. 1943 secretar ajutor fără gradație și cu 1 gradație dela 1 April 1943).

Om de serviciu cl. III: Const. Păunescu.

2. Corpul didactic.

1. Paleografia română și critica textelor: *prof. Emil Vîrtosu*.
2. Paleografia latină și limba textelor: *prof. Maria Holban*.
3. Paleografia slavă și limba textelor: *prof. Damian P. Bogdan*.
4. Paleografia medio și neogreacă și limba textelor: *prof. Alexandru Elian*.
5. Arhivistica, diplomatica generală și românească și cronologia: *prof. Aurelian Sacerdoțeanu*.
6. Bibliografia, biblioteconomia și bibliologia: *prof. suplin. Alexandru Iordan*.
7. Expertiza grafică și grafologia: *prof. suplin. Elena Bogdanovici*.
8. Numismatica și arheologia medie și modernă generală și română: *prof. Emil Condurachi*.
9. Sigilografia, heraldica și genealogia: *prof. suplin. Ion Hudiță*.

10. Istoria vechiului drept românesc şi instituţii vechi româneşti : *prof. Const. Andreescu.*

11. Izvoarele interne şi externe ale istoriei Românilor : *prof. suplin. Dan Simonescu,* până la 1 Febr. 1943 ; dela 1 Mart 1943 : *prof. suplin. Constant. Grecescu.*

3. **Diplomaţii şcoalei.**

Constantinescu R. Maria : *Acoperăminte domneşti de morminte* (17 Aprilie 1943). Sect. *arh. pal.* (*muzeografie*).

4. **Elevii şcoalei,** 1942—1943.

Anul I.

1. Bunescu I. Lucia.
2. Cernovodeanu Dan-Paul.
3. Danielopol D. Alex.
4. Dinu Olga.
5. Dragnea M. Florian.
6. Finţescu Georgeta.
7. Ionescu Gh. Oltea-Iolanda.
8. Iordache Alexandru.
9. Lecca-Bazacliu Victoria.
10. Leonte Ileana.
11. Livescu Petronius.
12. Matei Elena.
13. Niţescu I. Maria-Magdalena.
14. Petrescu Dumitru.
15. Petrescu Ştefania.
16. Pică Georgeta.
17. Pogonat Gh. Gheorghe
18. Popescu St. Constantin.
19. Popescu I. Nicolae.
20. Repanovici Ecaterina.
21. Tomuţa Liviu.
22. Vasiliu I. Ion.

Institutul de cercetări arhivistice.

1. Gheorghiu I. Franga.
2. Popp Iosif.

Anul II.

(Nu s'au făcut înscrieri).

Anul III.

1. Comănescu Ion.
2. Danciu Ion.
3. Dinu Constantin.
4. Fănuică Ion.
5. Fănuică Maria.
6. Greceanu Radu.
7. Iorgulescu N. Brândi
8. Mihăilescu Claudia.

INFORMAŢII

1. CRONICA ŞCOALEI (1 SEPT. — 31 DEC. 1942)

— Decretul No. 2623, publicat în *Mon. Ofic.* din 15 Sept. 1942:

Asupra raportului d-lui ministru secretar de Stat la Departamentul Culturii Naţionale şi al Cultelor cu No. 135.428 din 1942;

In baza dispoziţiunilor decretelor-legi No. 3052 din 5 Septembrie şi No. 3072 din 7 Septembrie 1940,

Am decretat şi decretăm:

Art. I. — D-nii Constantin Andreescu, Damian P. Bogdan şi Emil Condurachi, sé numesc, pe data de 1 Octombrie 1942, profesori definitivi la Şcoala superioară de arhivistică din Bucureşti, echivalenţi în salariu cu profesorii agregaţi universitari, în conformitate cu dispoziţiunile art. 64 şi 165 din legea de organizare a învăţământului superior, după cum urmează:

1. D-l Constantin Andreescu, ca profesor de finitiv la catedra de Istoria vechiului drept românesc şi Instituţii vechi româneşti.

2. D-l Damian P. Bogdan, ca profesor definitiv la catedra de paleografie slavă şi limba textelor.

3. D-l Emil Condurachi, ca profesor definitiv la catedra de numismatică şi arheologie medie şi modernă, generală şi română.

Art. II. — Plata diferenţei de salarii dela suma prevăzută în buget grupa A 8 bis, tip de salarizare 24, până la suma ce li se cuvine ca profesori definitivi grupa A 8 bis, tip de salarizare 22, se va face conform art. 146 din legea de organizare a învăţământului superior.

Art. III. — D-l ministru secretar de Stat la Departamentul Culturii Naţionale şi al Cultelor este însărcinat cu executarea dispoziţiunilor prezentului decret.

— *Min. Cult. Naţ.*, Dir. Inv. Sup. cu Nr. 193.579 din 26 Sept. 1942, anunţă numirea ca profesori definitivi pe data de 1 Oct. 1942, prin decretul Nr. 2623/1942 a d-lor Const. Andreescu, Damian P. Bogdan şi Emil Condurachi.

— *Rectoratul Universităţii din Bucureşti* cu Nr. 7793 din 2 Oct. 1942, trimite în copie adresa Min. Cult. Naţ. Nr. 193.597 din 26 Sept. 1942, prin care se face cunoscută numirea ca profesori definitivi a d-lor C. Andreescu, D. P. Bogdan şi Em. Condurachi.

— *Proces-verbal Nr. 1.* Consiliul în şedinţa dela 3 Oct. hotărăşte ca suplinirile de catedre să se încredinţeze persoanelor care posedă titluri şi lucrări

ce le-ar îndreptăţi să ocupe catedrele respective ca titulari. ,,D-ra M. Holban este de părere că, în lege nespecificându-se clauza titlurilor pentru ocuparea prin suplinire, această ocupare se poate extinde şi asupra persoanelor care nu îndeplinesc această condiţie''. Se recomandă ca suplinitori d-nii Dan Simonescu, Ion Hudiţă şi Al. Iordan. Pentru catedra de Expertiza grafică şi grafologie se dispune facerea de publicaţii pentru suplinire, candidaţii iviţi, Alex. Dumitrescu şi Elena Bogdanovici neavând titlurile necesare.

— Nr. 250 din 5 Oct. 1942, către Rectoratul Universităţii spre a interveni la Min. Cult. Naţ. să aprobe recomandările de suplinitori făcute de consiliul profesoral la 3 Oct. şi anume : d. Dan Simonescu la catedra de ,,Izvoarele interne şi externe ale istoriei Românilor'', d. Ion Hudiţă, la ,,Sigilografie, heraldică şi genealogie'' şi d. Alex. Iordan la ,,Bibliografie, biblioteconomie şi bibliologie''.

— *Fac. de Filosofie şi Litere din Bucureşti,* cu Nr. 3472 din 7 Oct. 1942, trimite în copie adresa Min. Cult. Naţ. Nr. 193.579/942, prin care sunt numiţi profesori definitivi la şcoală d-nii C. Andreescu, D. P. Bogdan şi Emil Condurachi.

— Nr. 284 din 19 Oct. 1942, D-na Elena Bogdanovici cere să fie recomandată ca suplinitoare la catedra de ,,Expertiza grafică şi grafologie'' : ,,Posed diploma Şcoalei de Arhivistică cu No. 27/940, certificatul Facultăţii de Drept cu Nr. 4088/942 doveditor că am trecut examenele de doctorat, alătur o dovadă de titluri şi activitatea ştiinţifică depusă până în prezent precum şi un catalog al lucrărilor până astăzi tipărite''

— *Min. Cult. Naţ.* Dir. Inv. Sup. cu Nr. 217.416 din 20 Oc. 1942, comunică :

,,Avem onoarea a vă face cunoscut că prin decretul Nr. 2978/942, D-ni, Aurel Sacerdoţeanu, Emil Vîrtosu, Elian Alexandru şi D-ra Maria Holban profesori definitivi la Şcoala superioară de Arhivistică din Bucureşti, se echivalează în salariu cu profesorii agregaţi universitari, grupa A 8 bis, tip de salariu 22, în conformitate cu dispoziţiunile art. 165 şi 189 din legea de organizare a învăţământului superior. Plata diferenţei de salariu, dela salariul de conferenţiari definitivi la acela de profesori agregaţi, se va face în măsura posibilităţilor financiare conform art, 146 din legea de organizare a învăţământului superior.

,,p. Ministru, *V. Mihăilescu.* p. Director, *Const. Săvulescu.*''

— *Proces-verbal Nr.* 2. Consiliul în şedinţa dela 28 Oct. 1942, dispune ca să se întrebe Ministerul dacă poate fi numit suplinitor la catedra de Expertize grafică şi grafologie un candidat fără doctorat, deoarece, în urma publicaţiilor făcute, niciunul dintre cei prezentaţi nu posedă acest titlu. Se aprobă regulamentul şcoalei şi se ratifică examenul de admitere în anul I. ,,Consiliul hotărăşte ca actualii funcţionari de specialitate, care n'au titlul de bacalaureat teoretic sau o diplomă echivalentă, să fie admişi a frecventa cursurile Institutului de cercetări arhivistice''. Se alege o delegaţie care să invite pe d. ministru al Culturii Naţionale la deschiderea cursurilor.

— Nr. 312 din 29 Oct. 1942, către Min. Cult. Naţ. Dir. Inv. Sup. cerându-se lămuriri dacă, nefiind candidaţi cu titlurile universitare cerute de lege, se poate

da în suplinire catedra de Expertiza grafică şi grafologie, şi la persoane numai cu activitate de specialitate care posedă însă licenţa universitară.

— *Min Cult. Naţ.* Dir. Inv. Sup. cu Nr. 213.659 din 2 Nov. 1942, comunică:

„Avem onoarea a vă face cunoscut că Ministerul aprobă numirea următorilor suplinitori, pe data de 1 Noemvrie 1942 petru anul şcolar 1942/943.

„1. La catedra de Izvoarele interne şi externe ale istoriei Românilor, D-l Dan Simonescu.

2. La catedra de sigilografie, heraldică şi genealogie, D-l conf. Ion Hudiţă.

3. La catedra de Bibliografie, biblioteconomie şi bibliologie, D-l Alexandru Iordan.

p. Ministru, *V. Mihăilescu.* p. Director, *Const. Săvulescu.*

— *Min. Cult. Naţ.* Dir. Inv. Sup. cu Nr. 242.749 din 18 Nov. 1942, face cunoscut că prin decizia cu acelaş număr, d. prof. Const. Andreescu a fost numit prodirector al şcoalei. Cu. Nr. 364 din 19 Nov. se aduce aceasta la cunoştinţa d-lui C. Andreescu. Decizia a fost publicată în *Mon. Of.* Nr. 274 din 25 Nov. 1942, p. 10.174.

— Sub Nr. 373 din 30 Nov. 1942, se primeşte următoarea donaţie:

Aflând cu bucurie despre înfiinţarea secţiei de numismatică pe lângă Şcoala de Arhivistică condusă de D-voastră şi că această secţie îşi începe cursurile, profesor fiind eminentul nostru coleg dela Societatea Numismatică, D-l Condurache, vă rog pe D-voastră şi pe D-l Condurache să binevoiţi a accepta donaţia unui mic grup de 100 de monede macedono-dacice, pontice, moldo-valahice şi romane, care cred că ar putea servi de punct de plecare pentru o colecţie mai mare la care sper să contribuim mai departe atât eu cât şi alţi colegi dela Societatea Numismatică. Desigur că grupele începute aci vor putea fi complectate prin noi donaţiuni, grupele nereprezentate ar putea fi şi ele aduse să figureze tot prin originale şi astfel s'ar putea ajunge ca prima şcoală superioară de numismatică din România să fie în posesia unei colecţii pe baza căreia să se poată face studii practice.

Cu stimă, V. Canarache.

Bucureşti, 26.XI.942.

[Colecţia cuprinde:

monete romane	52
„ pontice	12
„ din Macedonia şi Dacia	18
„ din Moldova şi Valahia	18
Total	100

D-l prof. Em. Condurachi a fost rugat să alcătuiască inventarul lor descriptiv.]

— *Proces-verbal* Nr. 4. Consiliul în şedinţa dela 4 Dec. 1942, hotărăşte modificarea programului ca studenţii să fie liberi Sâmbătă după amiază, prelungirea vacanţei până la 18 Ian. 1943, din lipsă de combustibil, deschiderea

unui curs liber de limba şi literatura turcă încredinţat d-lui H. Dj. Siruni, şi „4. Fiecare profesor îşi ia obligaţia să prezinte până la 18 Ianuarie 1943. programa analitică a cursurilor ce predă. Aceste programe vor fi cercetate de o comisie alcătuită din: D-ra M. Holban, d-l C. Andreescu şi Condurachi.

5. La cuprinsul referatului d-lui A. Sacerdoţeanu, n legătură cu fixarea normelor de editare, publicare de manuale, etc., d-l C. Andreescu propune ca această activitate să aibă loc în cadrul Institutului".

Se alege următorul comitet de conducere al Institutului: A. Sacerdoţeanu, Emil Vîrtosu şi Damian Bogdan, iar zilele pentru şedinţele consiliului şi Institutului se fixează Vinerea, începând dela ora 18.

— Nr. 389 din 5 Dec. 1942, către profesorii şcoalei:

Avem onoare a vă aduce la cunoştinţă hotărîrile consiliului profesoral din ziua de 4 Dec. a. c., anexate în copie.

In completare ţinem să precizăm că termenul pentru *Albume* este de doi ani. Referatele asupra planului lor urmează însă să fie discutate în cadrul institutului până la 1 Martie 1943. Tot până la acea dată trebue discutate şi referatele tuturor chestiunilor puse în referatul nostru.

Pentru fiecare chestiune sunteţi rugat să ne prezentaţi cât mai neîntârziat referatul Dv. spre a-l supune discuţiei, conform hotărîrii luate.

Director, *A. Sacerdoţeanu*. p. Secretar, *I. C. Dobrescu*.

— Referatul directorului şcoalei supus discuţiei consiliului în şedinţa dela 4 Dec. 1942:

In discuţiile noastre din consilii de mai multe ori am insistat asupra problemelor de metodă. Acum avem o situaţie care ne obligă să ne impunem un punct de vedere în această privinţă.

Pentru început propunem următoarele chestiuni:

1. Fixarea semnelor diacritice pentru ediţii şi normele acestor ediţii.
2. Problema trascrierii textelor cirilice româneşti.
3. Ortografierea în limba română a numelor proprii din documente (slave, latine, ungureşti, greceşti, etc.).
4. Fixarea planului şi strângerea materialului pentru *albume* de paleografie cirilică românească, slavă, greacă şi latină.
5. Alcătuirea manualelor necesare cursurilor noastre.
6. Alcătuirea primei liste de bibliografii.

Cred că este potrivit să alcătuim comisii speciale care să refere asupra fiecărei chestiuni, referatele urmând a fi supuse în consiliu, după aprobarea căruia vor fi introduse obligatoriu în toate lucrările noastre.

Termenul pentru referate este de trei luni, iar pentru albume şi manuale doi ani.

Pentru materialul necesar pun la dispoziţia fiecăruia anual 30.000 lei contra facturi. Materialul adunat rămâne proprietatea şcoalei. Aceste sume nu se referă şi la cărţile tipărite, care se vor procura în măsura recomandării şi a fondurilor de care vom dispune.

Director, *A. Sacerdoţeanu*.

4 Decemvrie 1942.

— Nr. 404 din 14 Dec. 1942, convocarea Consiliului profesoral pentru Vineri 18 Dec. ora 6 d. a. pentru : 1. Numirea comisiei de propuneri pentru numiri şi înaintări, 2. Numirea comisiei de procurări de materiale şi cărţi ; 3. Alegerea comitetului de redacţie pentru „Hrisovul" şi strângerea materialului pentru vol. III (1943).

— *Min. Cult. Naţ.* Dir. Inv. Sup. cu Nr. 266.727 din 15 Dec. 1942, arată modul de plecare în vacanţă al studenţilor şi înapoierea la 9—11 Ian. 1943.

— *Proces-verbal Nr. 5.* Consiliul în şedinţa dela 18 Dec. 1942, dispune alegerea d-lor Al. Elian, Em. Virtosu şi Em. Condurachi ca membri ai comisiei consultative; d-na El. Bogdanovici şi d-nii Emil Condurachi şi Al. Iordan in comisia de recepţie a materialelor comandate şi de piopuneri pentru comenzi noi ; şedinţele Intitutului de cercetări arhivistice vor începe Vineri 22 Ian. 1943; aprobă cererile tardive de înscriere şi deleagă în comitetul de redacţie al evistei *Hrisovul* pe d-nii C. Andreescu, Em. Condurachi şi Al. Iordan.

2. **Diverse.**

— In noua sa înfăţişare Şcoala de Arhivistică a început să se bucur şi mai mult de încrederea marelui public şi a specialiştilor, al cărui sprijin nu i-a lipsit nici până acum. Cunoscutul şi apreciatul colecţionar, d. Vasile Canarache, cel dintâi îmbogăţeşte colecţiile acestei şcoale cu o preţioasă donaţie de 100 monete originale, bogat material pentru lucrările noastre practice. Subliniem gestul d-sale şi-i aducem călduroasele noastre mulţumiri. Avem nădejdea că în viitor ne vom bucura de acelaşi sprijin atât din partea d-sale, totdeauna întâiu săritor, cum îl cunoaştem dela Societatea Numismatică, cât şi dela alţii, cari ar putea îmbogăţi colecţiile noastre cu dubletele ce posedă.

— D-l consul general Const. Karadja măreşte şi d-sa patrimoniul Şcoalei de Arhivistică în plină refacere, cu un preţios manuscris latin, luat cu inimă largă din bogata sa colecţie. Incepem astfel seria manuscriselor latineşti ale şcoalei şi-i aducem alesele noastre mulţumiri pentru începutul făcut. Piatra din capul unghiului este totdeauna cea temeinică.

— Buletinul de faţă iese tot prin grija directorului ; comitetul de redacţie instituit în acest scop urmează să înceapă activitatea cu volumele următoare.

— Anunţăm în *Buletin* numai lucrările care ni se trimit la redacţie. Facem chimb cu toate periodicele de specialitate, la cerere.

INDICE DE DOCUMENTE

Numai pentru cele editate integral, fragmentar, facsimilate, rezumate au menționate ca inedite.

INDICE GENERAL

Nu figurează partea administrativă şi titlurile operelor anonime din catalogul bibliotecii centrale din Blaj.

TABLA FIGURILOR

TABLA PLANŞELOR

CUPRINSUL

Pag.

I. Studii.

II. Note si comunicări.

III. Note bibliografice.

Pag.

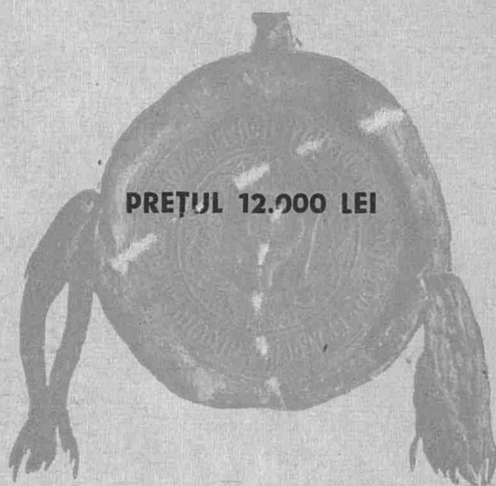
IV. Partea administrativă.

de *A. Sacerdoţeanu.*

V. Informaţii.

de *A. S.*

Tipărit în atelierele S. A. R. „Cartea Românească" din Bucureşti Calea Moşilor Nr. 62. Reg. comerţ Nr. 311/931 Soc. Ilfov, în luna Iunie 1946.



PREȚUL 12.000 LEI

TIPARUL „CARTEA ROMÂNEASCĂ", S. A. BUCUREȘTI